

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Athanasii Kircheri ... Mundus subterraneus, in XII libros digestus

quo divinum subterrestris mundi opificium, mira ergasteriorum naturae in eo distributio ... universae denique naturae maiestatis & divitiae summa rerum varietate exponuntur ...

In V libros digestus, quibus mundi subterranei fructus exponuntur ...

Kircher, Athanasius

Amstelodami, 1678

Mundi supterranei liber nonus [...]

[urn:nbn:de:bsz:31-128626](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-128626)

MUNDI
SUBTERRANEI
LIBER NONUS,

DE
VENENOSIS SEU LETHIFERIS
MUNDI SUBTERRANEI
Fructibus.

SECTIO PRIMA,
DE
VENENIS, EORUMQUE NATURA,
Origine & admirandis proprietatibus.

PRÆFATIO.



Um nullo non tempore mirum in modum quantumvis subtilium Philosophorum Medicorumque ingenia vexarit admirabilis *Venenorum* natura, neque hodie fuerit inventus, qui tantarum virium *causas* veras & genuinas detexerit, mearum partium esse ratus sum, pendentem, quantum ingenii mei imbecillitas permittet, litem quadantenus non tam dirimere, quam novis adductis rationibus elucidare. Ut unde indomabilis ista vis originem suam trahat, ex quibus compositionis suæ principia obtineat, curioso *Lectori* patefiat. Sunt nonnulli, qui hoc argumentum ob occultos virium recessus impenetrabile, atque adeò conclamatum censeant; quidam, etsi causas nonnihil describant, uti tamen originem illarum non nisi ex varia primarum qualitatum combinatione deducunt, ita audiendi non sunt, quia vel ipsa experientia falsam eorum opinionem esse clare demonstrat. Aliud itaque latet sub huiusmodi mixtorum corporum involucris prorsus ἢ θεῶν, quod quid sit, unde nascatur, aut quomodo natura illud in diversis corporum classibus formet, jam exponere aggredimur. DEUS Opt. Max. Pater luminum cœptis assistat.

Difficultas summa in assignanda origine venenorum.

CAPUT I.

Definitio Veneni.

Cap. I. **D**E Venenis itaque tanquam appropriato Mundi Subterranei argumento aucturi, non temere neque ut inexpertes rerum solent, sed artem quæ Naturæ æmula est, secuti, ab eo nostrorum ratiociniorum initium ducimus, quod principem meritò in omni quæstione locum sibi vendicat, ut invento ἢ τὴν οὐσίαν καὶ ἀνάλογον genere & specifica differentia, tandem τὸ τί ἐστίν, id est, quod quid sit, certo & evidenti discursu inferre queamus. Sed ad rhombum.

quia non naturalis in definitione proposita genus est, & materiæ rationem obtinet. Quotquot igitur ex genere venenorum differentię assignari possunt, materiales censendæ sunt. *Non naturalis* dicitur, quia corpori humano è diametro repugnat. Dico, *corpori humano*, ut inde excludantur nonnulla animalia, quæ venenatis rebus vescuntur, uti sturni cicutâ, ciconiæ rubetis & serpentibus, ficedulæ scammonæa similibusque.

Veneni definitio. Venenum itaque nihil aliud est, quam *Res non naturalis, quæ quomodocunque tandem corpori humano admoveatur, naturam illius malignitate sua, tota substantiæ dissimilitudine corrumpit & destruit.* Dixi *Res non naturalis,*

Dicitur in definitione quomodocunque corpori humano admoveatur, ut variâ insidiarum tam naturalium, quàm artificialium venenorum ratio nobis insinuetur. Natura siquidem venena interdum celare solet blanda & amica quadam qualitate, qua allecti homines

Secl. I. mines ea imprudenter hauriunt. Sic dulcedo quædam in aconito, arsenico & ephemero Colchico reperitur, quæ suaviter introsumpta mortem tandem accelerant; noverunt hujusmodi qualitates venefici, qui ad intoxicandos homines simili artificio in cibo potuque præparando utuntur.

Toxica sumpta suaviter.

Sequitur in definitione *Naturam humanam veneni malignitate corrumpit & destruit*: id est, mistam & misti humani corporis formam vi quadam ei tota substantia dissimili & contraria corrumpit & destruit. Et quamvis omnis morbifica causa ex se & sua natura mala sit, quia malum effectum procreat; quia tamen veneni qualitas in summo malitiei gradu posita est, *malitiæ nomen* *relid*

τιω ἐξοχλῶ meruit; eodem fere modo, quo summum & excellentem putredinis gradum *Libro de Peste*, venenosum & pestilentem asseruimus. Grave est, in bello post multa egregia facinora ab hoste superari, & gravissimum omnium absque virtutis munimento post se relicto *ἀνομιῖ & ἀναμωρῖ* *vinci & debellari*; etsi enim unus & idem utriusque morbi exitus mors sit, in veneno tamen deterior conditio, eo quod naturam non modo non respirare, sed ne pugnare quidem patitur, quin malitia sua omnem illius conatum eludat & antevertat, uti in nonnullis venenis postea elucescet: qua ratione verò, quove motu naturali venenum paulatim corruptionem destructionemque inducat, postea declarabitur.

CAPUT II.

De Terrestribus quibusdam mineralibus, è quibus omnia venena ex Subterraneis originem suam primordialiter trahere docetur.

Cap. II. **I**nscrutabilis Divinæ Sapientiæ Altitudo ea arte Mundum condidit, ut quemadmodum infinita quadam rerum, specierumque varietate eum instruxit, ita semper quoque tanta harmonici consensus *συγκοσμοῦ* eum disposuit, ut, confona dissonis, bona malis, *venenosa salubribus*, amara dulcibus, vilibus pretiosa simul commista & indissolubili vinculo *nexa*, unum sine altero subsistere non posset. Si enim omnia bona & salubria forent, Mundum perire necesse esset: quemadmodum si omnes in Mundo Sapientes aut Reges forent, politicum Mundum pariter interire necesse foret. Bona itaque malis sapientissimo **DEI** consilio ita connexa sunt, ut unum alterum foveat, quod & ipse *Philosophus* cognovit, dum Mundum ex contrariis constare, perpetuis rerum disidiis agitari asseveravit: hinc vicissitudines dierum & noctium; hinc tanta temporum diversitas; serenitatem sequuntur pluvia, imbres, æstatem hyems; siccitas humiditatem, nives, grandines excipit; hinc admirandi rerum quadruplici naturæ regno in existentium consensus dissensusque, quos Græci *sympathiam*, *antipathiamque* vocant, cum Natura rerum in actionibus suis sine lite, & amicitia conservari nequeat: quæ omnia mirabili Naturæ consilio, & optimo fine intenta sunt.

Cur Natura bona malis mixta esse voluerit.

Aristoteles.

Diversitas rerum in natura.

Mundus perpetua generationis & corruptionis vicissitudine agitatur.

à sua malignitate liberet, quod nisi fieret, universa telluris substantia hac veneni qualitate infecta, dum continuo propagatur, ingentia, & irreparabilia damna Naturæ inferret.

Ne verò aut plantæ, aut animalia *venenosa* jam *qualitate* imbuta, halitu virulento terram denuo inficerent, ea plerumque in aliorum animalium cibum destinavit, unde *venenosa* qualitas paulatim dissipata consumptaque in nutrimentum animalium quorundam innoxium vertitur.

Rursus cum terra basis & fundamentum sit omnium; hinc fit, ut *venenum*, quod in intimis telluris visceribus ex putredine ac malignarum qualitatum confluxu nascitur, partim aquæ, partim aëri communicetur; & ne omnia putredine hac contagiosa infestarentur elementa, mira sane sagacitate Natura ubique de certis plantis infectisque providit, quæ uti ex differenti putredine originem suam trahunt, ita quoque singula ex insito iis appetitu istiusmodi *venenum* trahunt, & in se derivant, quod ipsis maxime congruum & *συγγενές* est; intra terram quidem innumeros vermes, lumbricos, mures, talpas: extra verò serpentes omnis generis, ranas, bufones similiaque animalia venenifera constituit, quæ continuo suctu terram à deleteria qualitate liberarent.

In aqueo verò elemento alia constituit virulentæ qualitatis animalia, uti lepores marinos, loligines, dracones, pastinacas, pulmones marinos, innumeraque similia, quæ quidquid intra aquam lethiferum existeret, intra se veluti vivas burfas attractum derivarent; atque hoc pacto, ne cum tempore totum inficeretur, à superfluo toxico liberarent; quæ deinde ne veluti otiosa sine suo carerent, in aliorum piscium escam alimentumque cedunt.

In

Cap. II. In aëre verò, uti ex putredinis virulentæ exhalatione semper quoddam *virulentum* nidulatur, ita quoque primò de insectis quibusdam Natura providit, quæ putredinose confluxu, ex quo originem suam traxerunt, in se derivato aërem quodammodo purgant: cujusmodi sunt muscæ, aranei, vespæ, omnia aliorum insectorum genera, ex aquæ putredine ortum nata, quæ postea in hircinorum vesperilionumque, & similibus animalium alimentum cedunt.

Hinc quoque omnia vegetabilia ex insita malignæ qualitatis putredine pro diversa plantarum arborumque specie, diversa animalcula generant, non alio fine, quam ut *veneno* ab iis attracto plantam à perniciofa qualitate liberent. Iterum, non est animal quod ex putredine in eo exorta vermes non generet, non alio fine, quam ut nociva qualitas ex putredine alicubi nata in animalcula veluti malignæ qualitatis bursas quasdam vivas derivata, animalia à superfluo noxiæ qualitatis humore vindicarent. Sed hæc de genetica virtutis ex putri efficacia in sequentibus fusius, & in *XII. libro* ex professo.

Cum itaque Telluris corpus innumerabili terrarum, *mineralium*, succorumque varietate scateat, hinc sequitur, quod hæc per Subterraneum calorem diversimodè alterata, tot *venenorum* differentium genera, quot in natura rerum differentia mixta sunt, constituat; quæ quidem uti malignantis naturæ sunt, ita quoque ne universum inferiorem Mundum inficerent, partim in plantas venenosas, partim in serpentes, aliaque innumera, veneno turgentia animalia, uti postea ex inductione rerum ostendetur, degenerant.

Tria verò potissimum in Subterraneo regno reperiuntur, quæ syngeneis succorum terrestrium, mineraliumque partibus commixta, omnem *venenorum* varietatem constituunt, & sunt sulphur, Mercurius, sive argentum vivum, & sal. Sulphur vehementi calore adustum, & veluti per subterraneum ignem sublimatum, ubicunque terram appropriatam repererit, ibi aut Arsenicum, auripigmentum, aut sandaracham, aut risigallum, quæ arsenici quædam species sunt, & ex adusto sulphure originem habent, venenum producunt: Mercurius verò per ignem subterraneum sublimatus ubi analogicum sibi proportionatamque materiam repererit, ibi aut antimonium, aut cerussam, vel lithargyrium, vel simile quid mercurio sublimato haud absimile producit, quod pariter efficacissimum, & penè insuperabilis malitiæ venenum est. Iterum variorum salium, vitrioli, nitri, aluminis cum sulphureis, aut mercurialibus, bituminosis, naphthæisque liquoribus mixtura, novum pro varia compositionis combinatione venenorum seminarium constituit, utique tanto perniciosius, quanto ex

Subterranei caloris vi magis, magisque fixatum fuerit.

Hæc tria *venenorum principia* pro varia, quam in terrestribus, mineralibusque corporibus fundant, mixtionis combinatione, innumerabilem suppeditant venenorum varietatem. Hinc nullum aut minerale, aut metallicum, vel terrestre corpus est, quod non venenosa qualitate unum plus vel minus altero polleat: quod ita esse, is solus forsitan negarit, qui admirandorum, quæ ex Spagiricæ artis operatione eruuntur arcanorum Naturæ fuerit ignarus. Atque hæc de *venenis*, quæ in *mineralium* regno generantur, dicta sint.

Si jam vegetabilem Oeconomiam exactius perscrutemur, luculenter reperiemus omnem *venenatarum plantarum*, arborumque sobolem, aliunde originem suam non nascisci, quam ex ipsius terræ venenatis succis; ex cujuslibet enim terrestris, mineralisve veneni speciei fermentata putredine, vel levi naturæ motu herba nascitur succo venenoso quoad proprietates consimilis, vel si putredo altiorem gradum nata fuerit, animal ex serpentum, insectorumque genere nascitur prorsus venenosa putredini quoad proprietates & vires consimile. Unde patet, omnia quæ ex putri virulento nascuntur *animalia*, venenosa esse, & tanto quidem atrociori veneno imbuta, quanto venenorum mineralium, quæis putredo constituitur, vehementia fuerit major.

Sed exemplo rem declaremus. Sunt in minerali regno, uti diximus, *Arsenicum*, & *Mercurius sublimatus* omnium *terrestrium venenorum potentissimum*, utpote rosiva & putrefactiva virtute pollens, qua omnia corrodit, & in tabum vertit. Hujus fermentata putredo producit napellum, aut aconitum virulentia arsenicali prorsus simile: si vero in excellentiorem putredinem sublimetur, tunc vel aspidem, vel pyadem generat, veneni atrocitate formidabilem; neque venenum napelli differre videtur à veneno aspidis, nisi quod venenum in napello humiditate nonnihil obtundatur, in aspide verò, aut pyade veluti exaltatum, uti spiritosissimum, ita efficacissimum redditur: horum enim morfu omnia mox humani corporis membra corrosa, putrefactaque in tabum, eo prorsus modo quo arsenico aut napello sumpto, resolvuntur.

Quod si putredo quædam mercuriali virulentia imbuatur, tum, calore externo è potentia in actum educta, generabit aut dracunculium virulentum, aut si putredine excellentiori subjectum imbutum fuerit, dypsadem; quæ tria venenorum genera ejus virtutis sunt, ut intus sumpta sine remedio hominem corrosione, & inextinguibili siti interimant.

Iterum si *Arsenicum*, *Mercurius*, & *vitriolum adustum* putredini commixtum fuerit, nasce-

Herbæ venenosa oriuntur ex venenosis mineralium succis & vaporibus.

È venenorum mineralium putredine, quomodo nunc herbæ venenosa, nunc serpentes generantur.

Quomodo aër à noxiis impressionibus purgatur.

Cur Natura venenosa animalia esse voluerit.

Venenosa mineralia transmittunt qualitatem deleteriam in plantas.

Quenam sint venenosa mineralia.

Secl. I. nascetur herba Hæmorrhoidis, aut ejusdem nominis serpens, Hæmorrhoidis, quorum unumquodque ex hisce tribus hac virtute pollet, quod qui eo infectus fuerit, omnibus venarum vasis corrosis, hominem sanguinis profluvio ex omnibus totius corporis membris prorumpente interimat: hujusmodi serpentes in America nasci tantæ virulentæ narrant, ut ab hæmorrhoidis morsus homo per os, aures, oculos, nasum, urinæ meatum, sedem, umbilicum, per omnes denique poros, & sanguinem, & unâ animam miseranda & formidabili morte effundat; quod hæmorrhoidis herbam quoque facere narrat *Plinius*.

*Hæmorrhoidis
Americani
mira vi in
sanguinem.*

Plinius.

COROLLARIUM I.

*Omnium
herbarum
animaliumque
venenorum
species nascentur ex
primitivis
venenis mi-
neralibus.*

Ex his patet, omnia serpentum genera ita quoad similitudinem virium, & herbis, & mineralibus venenis respondere, ut quemadmodum & vegetabilia, & sensitiva ex iis originem hauriunt, ita quoque iisdem singula viribus polleant. Sicuti verò *combinatio venenosarum qualitatum* in mineralibus orientium diversissima est, & specie differunt, ita & venenosæ herbarum animaliumque qualitates, vires, & proprietates, prorsus specie, uti ex effectibus paulò potest pate-

bit, differunt, adeò ut nulla exurgat ex mineralis veneni mixtura combinatio, quæ non ejusdem combinationis herbam, aut animal producat; prout enim plus, aut minus ex terrestrium venenorum combinatione participant, tantò quoque plus, vel minus nocent; unde nascitur diversa illa venenorum proprietas, quam in triplici regno minerali, vegetabili, & animali miramur.

COROLLARIUM II.

Hinc patet, quomodo *in aquis venenatæ* correspondentis *mixturæ animalia* nascantur. Si enim putredo terrestrium, mineraliumque venenorum per aquas diffundatur, ex ea consimilia putredini animalia nasci necesse est; quæ quidem tantò majori copia proveniunt, quanto maris, cæterarumque aquarum colluvies majorem ad generandum pronitatem obtinet. Ex putredinis verò differentis vapore subtili, & tenui, infecta illa venenosa, araneorum, cantharidumque variz species subitanea generatione producuntur. Quamvis in mari omnium minima venenosorum animalium, ob salis, qui putredini contrarius est, copiam progenies notetur.

*Quemadmodum
venenum
nascatur in
animalibus
aquaticis.*

CAPUT III.

De accidentali veneni in cæteris vegetabilium, animaliumque tam vivorum, quam mortuorum cadaveribus generi.

Cap. III.

Plantæ omnes vermiculos pro diversitate plantarum diversos generant & venenosas.

PLanta & animal quaecunque tandem, cum continuo alimento ad vitam conservandam indigeat, omnia verò alimenta ex Sulphure, id est, calore naturali, Mercurio, id est, humido radicali, & Sale, id est, fixa seu terrestri substantia, una cum spiritu aëreo constant; hinc fit, ut *nulum alimentum ita salubre sit, quod non aliquid ex sulphure, Mercurio, & Sale depravatam sibi connexum habeat*, quod quidem aut à plantis attractum, vel ab animalibus introsumptum, sensim calore nativo actuatum, putredinem quandam generet malignantis naturæ, ex qua deinde vermiculus, aut eruca nascatur in plantis & arboribus, viribus consimilis: quod quidem aliud esse non potest, quam burfa quædam animata, in qua Natura ad conservationem totius omnem pravitatem separatam, ac malignitatis latentis veluti attractivum quoddam condidit. Videntur hæc in omnibus plantis etiam saluberrimis, imo & in animantibus, quæ in alimentum nobis quotidianum cedunt. Quis nescit *marathrum*, sive fœniculum & *salviam* alioquin saluberrimas plantas esse, quæ tamen ex insita putredine vermem generant, quem qui incaute sumserint, atrocissimis symptomatis usque ad mortem torqueantur; adeo ut hinc congrue quadrari iis videatur, Corruptio optimi pessima. Imo experientiâ do-

Vermis Salvia & fœniculi maligni.

ctus, uti in sequentibus libris ostendetur, assero, nullam herbam sive benignam, sive malignam reperiri, quæ non erucam, seu vermiculum generet pro diversitate herbarum, & proprietate, & viribus differentem, & tanto quidem atrociori veneno imbutam, quanto herba malignioris naturæ fuerit: hinc tanta vermium, erucarum, papilionumque specie differentium in singulis plantarum, arborumque radicibus, foliis, seminibus, floribus, fructibus exortorum varietas; in pomis quoque, pyris, nucibus, gallis, glandibus, siliquis, leguminibus, singula suos producunt vermes, qui omnes uti ex putri nascuntur, ita quoque majorem, minoremve *veneni* gradum obtinent; exceptis tamen fructibus acidis, succisque summa acredine imbutis, uti *citrina* & *granata*, similiaque, quæ quamdiu succo pollent incorrupto, animal generare non possunt: mox tamen ac in putredinem abeunt, jam *σκαληρογένειον* moliri attentant, quæ omnia smicroscopio spectata, & explorata mihi constant. Et quamvis in *resinaceis arboribus*, & plantis, uti pinibus, laricibus, id est in ipsa resina animal generari nequeat, eo quod balsamica quædam virtus iis inexistens putredini contraria sit: in cæteris tamen arborum partibus noxium quoddam, & venenosum erucarum genus, *Buprestin* vocant,

Cap. III. cant, nasci constat, quod incaute sumentibus post dira symptomata excitata mortem inferat.

Si jam animalium regnum exploremus, videbimus, nullum sive quadrupedum, sive volucrum, natatiliūve genus spectes, esse, quod non sibi appropriatum vermem generet. Hoc pacto equi, asini, canes, feles, leones, cervi, & quidquid tandem animalium est, vermes generant: excrementa equorum scarabæos; apes boves; cervi Tragelaphos, alia animalia *notogonardapis* gignunt, in intercutaneo verò recessu ricinos, cicubos, tineas, acoros, pediculos, pulicesque, blattas, similiaque producant. Quamnam causam putas, quod equi, gallinæ, asini & fues. illi pulverum, hi luti delectentur volutabro? nisi quod certis *vermibus intercutaneis* infestentur: pulveris verò acrimoniâ verminosa substantia non minus, quàm volutabro destruat; quod & de cæteris animantibus pulveratricibus intelligas velim.

Omnia animalia appropriatos vermiculos generant.

Cur sus volutabro, asini & gallinæ pulicibus delectentur.

In omnibus animalium etiam hominum membris animalia venenosa ex corruptis humoribus nasci.

Eger rana vivam vomitu eiecit. Schenkius.

Cur gangræna curatu difficilis.

Augustus Hauptmannus.

Mira observatio de

venenosa substantia originem habere, additque, fuisse in gangræna ex venerea lue exorta per microscopium observatos vermes ferè insensibiles limacum formâ, qui intra carnes gangrænâ infectas non secus ac vermes in caseo fodicando susque deque verterent omnia, & tam velocis generationis, ut unus ejusmodi vermiculus chartæ impositus spatio, quo psalmus *Miserere* recitari posset, quinquaginta alios extra corpus rejecerit: qui uti ex se, & sua natura venenosi sunt, ita quoque quamcunque carnis vivæ particulam contigerint, insita malignitate in tabum reducunt. Cur itaque non obstante carne viva in gangrænosis rescissa, nihilominus malum serpat, causa est, quod vel unus istiusmodi vermiculus in viva carne remanens, derepente innumeros alios similes generet, unde hi serpigine quadam malum sine modo propagant; unde acidissimis, acerrimisque liquoribus ad eos interimendos opus esse, colligunt.

vermibus in gangræna putredine visis.

Si porro putredinem, quæ in variorum animalium cadaveribus elucet, consideremus, comperiemus, *venenosa animalia*, uti serpentes putrefactos ex sua propria putredine, veluti ex cinere phœnicem repullulare, aut si putredo debiliorem subierit fermentationem, in aliquam venenosam herbam transformari: Nam experientia constat, in iis locis, fossisque, in quæ morticina, & variorum animalium cadavera conjiciuntur, ut plurimum omnis generis venenosas herbas, uti cicutam, aconitum, napellum, hyoscyamum, asam fætidam, seu cotulam nasci, quæ ut ex venenosæ qualitatis putredine, arsenicali, mercuriali que imbuta nascuntur, ita quoque consimilis qualitatis herbas producant. Quod idem in non deleteriis herbis contingit; Siquidem ex putrefacto sive hominis, sive brutorum cadaverum spermate, Satyrion, philtricam, similesque herbas nasci, quæ radicibus, bulbisque, ut & floribus, ea membra exprimunt, ex quorum putredine excreverunt. Innumera hoc loco Naturæ mysteria pandere possem; Verum cum ea aliis in locis innumamus, hic iis immorari supervacaneum duximus. Quoniam igitur nihil ferè in rerum natura corporeum existit, quod à maligna qualitate prorsus immune sit; hinc nascitur *infinita illa venenorum differentia*, quam in sequenti capite prosequemur.

Animalia venenosa putrefacta, ex propria putredine, nova producere.

Cicutæ ex venenosa serpentum putrefactione nascitur.

Satyrion nascitur ex putrefacto animalium mortuorum semine.

CAPUT IV.

De Venenorum Differentiis.

Cap. IV. I. Tot sunt venenorum differentia, quot sunt primæ mineralium mixtorum differentia, ita tamen, ut quædam mineralia ex se, & sua natura solum venena propriè dicantur, & ex hujusmodi tanquam basi, & fundamento cætera omnia, quibuscum miscentur, pro combina-

Quoniam sunt ex mineralibus venenosa.

tionis ratione plus, aut minus venenositatis acquirant.

Sunt autem in Subterraneo mineralium regno, arsenicum, argentum vivum, sive Mercurius, Cinnabrium, Arabicè *Ufsur*, Calx viva, Gypsum: Rubrica Sinopica, Lithargyrium, Cerussa, minium, ærugo, pyrites,

TOM. II.

R

Secl. I. pyrites, antimonium, rubigo, & similia; quæ ex sulphure originem trahunt, sicuti jam memoratæ mineralium species: hæc verò mixtæ cum variis quadruplici salium differentia & succis liquidis bituminosisque fluoribus immensum fundant *venenorum seminarium*.

Planta venenosa qua.

2. In Vegetabilium regno inter *venena potentissima* recensentur Napellus, Euphorbium, Cicuta, Aconitum, Tithymalus, Lathyris, sive cataputia, Scammonea, Colocynthis, Helleborum, Cucumis asininus, Rhododendron, Apium risus, Thapsia, Hæmorrhoidis, Stramonium, Solanum maniacum, Mandragora, Pysyllium, plurima fungorum genera. Quæ omnia uti ex subterræstribus mineralium succis, eorumque varia miscella originem trahunt, ita quoque singula eorum, ex quibus nascuntur, proprietates fortiuntur.

Animalia qua venenosa.

3. In Animalium regno quadruplici; Quadrupedum nempe, Volatilium, Natatiliū Reptiliumque, aut insectorum, hæc cum primis inter *venena* recensentur: In animalibus perfectis quadrupedum nullum reperio, quoad totam substantiam venenosum, sed quoad partem tantum: uti sunt cerebrum cattorum, fel tauri, sudor nonnullorum animalium, uti cervorum, felium pili intrò sumpti, cauda foricum, coagulū leporis, sanguis taurinus, morsus rabioforum animalium; & inter insecta quadrupedia dracones, stellio sive salamandra, bufo, rubeta, crocodilus, nonnullæ lacertæ, mures, & medium inter quadrupedia & volucres vespertilio.

Ex volucribus qua venenosa.

4. Inter volucres, nocturnæ pleræque aves Saturninæ naturæ, uti noctuarum diversæ species nonnihil *veneni* habent; *Insectorum* verò *aligerum genus* omne penè *venenosum* est, utpote ex deleteriæ materiæ vapore natum, ut sunt cantharides, bruchi, papilionæ, muscæ, locustæ, cyniphes, bombyces, & quicquid denique præter alas compluribus pedibus instructum est.

Inter *natatilia venenosa* censentur; lepus marinus, natrix, pastinaca, hirudo sive sanguifuga, pulmo marinus, nonnullæ loliginæ, anguillæ è putrido paludum limo natæ, quædam ranæ, seu bufo aquaticus, serpentes aquatici, torpedo, &c.

5. Inter reptilia, omnia serpentum genera: Aspides, pythas, dyphas, vipera, boa, cerastes, Hæmorrhoidis, omnia vermium genera; Amphibæna, Cæcilia; & inter multipedes, scorpius, araneus, millepeda, scolopendra. Quæ quidem omnia vel halitu, vel morsu, aut spiculo, aculeove, aut *venenosi liquoris* ejaculatione, vel spuma oris, immediato quoque contactu homines intoxicare solent.

Halitu aspides, dentibus viperæ cæterique serpentes: spiculis seu aculeis scorpiones, ejaculatione *veneni* bufones, oris spuma canis rabiosus: nonnulli serpentes solummodo calcati veneni qualitate homines siderare comperti sunt: nonnulli quoque sola veneni per medium diffusionem inficiunt, uti torpedines, aspides, pythas. Novi ego unum ex nostris, qui cum aspidem in arbore sedentem percuteret, ille solo halitu ita percutientem intoxicavit, ut sideratione quadam hominem toto triennio immobilem redderet, ex qua & nullo remedio tali veneno pari postmodum occubuit. Fuit & alius, qui serpentem cum incaute calcasset, paulo post, paralyti vel potius apoplexia interiret.

6. Inter *venena* quoque recensentur pestiferorum corporum lethale contagium: animalium quorumcumque tandem cadavera sive morticina, menstrua mulierum sordes, ex quibus innumera rebus mala resultant: omnia denique animalia, quæ tum ex vegetabilibus, tam cæteris animalibus generantur.

Habes hic, *Lector*, *venenosorum corporum classes sex*; ex quorum malignis qualitatibus una cum alimentis, quibus insunt, omnes morborum species oriuntur. Vide Tabulam sequentem, ubi omnia exhibentur.

CAPUT V.

De Alimenti, Medicamenti & Veneni differentia: Item de consensu & dissensu rerum, quam Sympathiam & Antipathiam vocant, varia divisione, & an lis & amicitia rerum per qualitates primas seu elementares, an per specificas rerum virtutes perficiatur?

Cap. V.

Differentia inter alimentum, medicamentum & venenum.

VENENUM omnes Medici cum alimento è diametro pugnare asserunt. Medicamentum verò seu ἀλεξίφάρμακον, in alimentum & venenum, veluti extrema, medio modo se habere; ab utraque plus vel minus participando: quæ enim inter se summe pugnant, eodem genere participant necesse est; alioquin pugna æqualis inter accidentia esse nequit: Quare *venenum*, alimentum & alexipharmacum apud Medicos idem habebunt genus; nimirum ut

inter res non naturales ponantur, quas ratione sui effectus causas efficientes vocant. Nam, ut supra monuimus, *Res non naturales* dicuntur, quæ non secundum naturam, nec præter naturam simpliciter existant, sed tales evadere possint: alimenta quidem augendo & nutriendo: medicamenta corrigendo: venena verò corrupendo ac destruendo. Et ea quidem, quæ à natura conservatori destinate sunt alimenta, ut similitudinem quandam cum alito acqui-

Ex reptilibus qua?

Exempla veneni intoxicatorum.

Venenum hominis proprium.

Dico a-

tens, &

medicina

busonibus

tibus, qua

na signifi

postulat: b

tu pestem

ditur: nu

non in an

veneni sp

Mirum

esse venen

nis homi

no suo co

lyaliz v

lendum

modum es

supit, &

taiones p

pharmac

omnis gen

dicum del

es conch

abnoce

To

Cap. V. acquirant, à calore innato prius superentur
neceſſe eſt, antequam in corporibus in ſub-
ſtantiam ſimilem converti poſſint. Medica-
menta verò à calore primum patiuntur, &
in actum deducuntur, deinde verò reipſa in
corpus agunt, & ad meliorem id ipſum ſta-
tum reducant. *Venenorum* verò diverſa eſt
ratio: nam ſive à calore comminuantur, ut
quæ frigida ſunt; ſive excitentur tantum, ut
calida, in corpus agunt, non conſervatione
aut inſtauratione, ſed totali corruptione.
Quemadmodum enim alimentum eo ipſo
dicitur, quod alere poteſt; ita medicamenta
ſive ἀλεξιφάρμακα, quia mederi, & *venena* ſive
διληπτικά, quia corrumpere ex ſe & ſua
natura apta ſunt; ac proinde ſi quandoque
prodeſſe & juvare comperiuntur, hoc tamen
non per ſe, ſed per accidens faciunt: quam-
vis enim alimentum, & medicamentum
conferunt, aut ſaltem malitioſe non agunt,
ex accidenti tamen ſummam malignitatem
inducere poſſunt totius deſtructivam.

Et quamvis *venena* proprie alimento con-
trarietate naturæ oppoſita ſint, Alexiphar-
maca tamen etiam ſi inter *venena* quoque
recenſeantur, ob aliarum tamen rerum
mixturam ita obtunduntur, ut omnem ſuam
vim exercere non poſſint; ut patet primò in
antimonio, ſandaracha, pyrite, quæ cum
terreſtrium glebarum haud inſalubribus
ſubſtantiis mixta ſint, vires ſuas oppreſſas
exerere non poſſunt, ac proinde, uti poſt-
ea docebitur, prius correctæ, in medicamen-
torum uſum cedunt. Pari ratione de Colo-
cynthide, Scammonio, Euphorbio, Eſula,
ſimilibusque dicendum eſt, quæ uti crasso
humore conſtant, ita quoque non aded effi-
cacia ſunt, ut in puris venenis, adeoque in u-
ſum medicum prius correctæ aſſumi poſſunt.
Dico amplius, *nullum eſſe venenum aded po-
tens, & purum, quod correctum prius in uſum
medicinalem aſſumi non poſſit*: uti de viperis,
bufonibus, ſcorpionibus, cæteriſque ſerpen-
tibus. quantumvis virulentis conſtat: vipe-
rina ſiquidem caro theriacæ conſtituit hy-
poſtaſin: bufones in efficaciæ aſſumuntur con-
tra peſtem antidotum, uti *Libro de peſte* oſten-
dimus: nullum quoque venenum eſt, quod
non in antidotum adhiberi queat in eadem
veneni ſpecie, qua quis infectus eſt.

Mirum tamen eſt, *venenum unum alteri
eſſe venenum*: Verbi gratiâ, venenum bufo-
nis hominem interimat, araneus verò vena-
no ſuo contra occidit bufonem; Tarantula
Apuliæ venenum, uti in *Magnetica Arte* oſ-
tendimus, detricta ſupra vulnus inſlictum in
modum emplaftri, venenum proprium ex-
tinguit, & ſic de cæteris; quorum omnium
rationes poſtea dare conabimur. Vidi ego
pharmacopœum Erfurti in Thuringia, qui
omnis generis ſerpentes vivos in uſum me-
dicum deſtinatos ſibi comparârat, & cum
eos conchæ impoſitos incautiſſe tractaret,
ab uno eorum morſu inſlictus, ſtatim mem-

TOM. II.

bro læſo intumuit, deinde ex ſerpentis ve-
neno, totius corporis veluti ſideratione qua-
dam percuſſus, tremuit: & cum medicis ad-
vocatis nullum non antidotorum genus illi
præbitum fuiſſet, ſine ullo profectu, tandem
inter cæteros peritior phyſicus inſirmum
rogavit: quinam ex iſtiusmodi ſerpentibus
eum momordiſſet? dixit, aſpidem: hanc ita-
que coctam & carnem præparatam ei comede-
ndam dedere, vix dum ſumpſerat, cum
ecce ſtatim melius ſentire cœpit, & conti-
nuato illo cibo per diem integrum, tandem
perfectè convaluit. Sunt qui virulentiffimæ
viperæ carne, vinoque viperato paſti, non
tantum quidpiam noxii experti non ſint,
quin, quod admiratione dignum eſt, expulſo
omni vitioſo humore, ex lepra irremedia-
bili alioquin in perfectum ſanitatæ ſtatum
reducti ſint, unde ad vitæ prolongationem,
carnem viperinam plurimum valere, aded no-
tum eſt, ut de eo dicere amplius pigeat. Le-
ctor videat, quæ de Spelunca ſerpentum *libro
tertio Artis Magneticæ*, mira ſanè produxi-
mus. Sed ut ad propoſitum nobis ſcopum re-
vertamur,

Dico itaque, nullum eſſe elementum,
quantumvis ſalubre, quod non putredinem
cum tempore generet, nullam verò putre-
dinem eſſe, quæ non in *vermem* quendam a-
nimetur, qui uti virulentia ſua non caret, ita
quoque *veneni* omnis expertem non eſſe, ver-
mes ex fœcibus vini ac frumento corrupto
intolerabilis fœtoris nati, ſat ſuperque de-
monſtrant.

Notandum itaque, *omnem motum eſſe-
ctumque eſſe contrariorum diſſidio* atque repu-
gnantia *naſci*: Natura enim dum Mundi hu-
jus univerſitatem aſſiduæ mutationi ſub-
jecit, ſimul eam neceſſariò variis diſſidio-
rum generibus, quaſi ſeminibus aſperſit, at-
que quatuor rerum primordia, Aquam, &
Ignem, Terram, & Aërem contraria inſti-
tuit, & unicuique quod ex iis ortum proces-
ſit, aliud quidpiam oppoſuit diſſidii lege. Ita
morbis ex intemperie contrariis, ex tem-
perie vires; morbis ex materia, contrarias
materiæ facultates, in aliqua ſpecie; & in-
ſtrumentariis ſecundas medicamentorum
vires, ex permiſſione materiæ temperamen-
ti que viribus ortas oppoſuit: imò quod mira-
bilis eſt, materiam in una atque eadem re
ſimplici ſubinde hanc qualitatum contrarie-
tatem complicatè complura demonſtrant.
Hoc pacto pars ſeroſa *lactis* & butyroſa ven-
trem ſubducit, caſeoſa cohibet & ſtringit.
Iterum, *Galeno* teſte, *trifolii* decoctum mor-
ſibus araneæ, aut viperæ pro fomento adhi-
bitum, ſtatim dolores ſedat, virusque attra-
hit; idem verò parti ſanæ admodum, dolores
ſimiles iis quos virus facit, excitat. Flores
chamæmeli olfactu proſunt capitis dolori; fo-
lia contra eidem applicata ſummè nocent.
Lapathi folia laxant, ſemen aſſumptum con-
ſtipat. *Aloë* intro ſumptum hæmorrhoidum
venas

R 2

Venenum
veneno re-
medio eſt.

Omnia ele-
menta pu-
tridinem
generant.

Mira Na-
tura indu-
ſtria in con-
trariis
luſta.

Galenus.

Mira anti-
patia re-
rum.

Omnia ve-
nena corre-
cta in uſum
medicina-
cedunt.

Quomodo
venenum
veneno eſſe
poſſit.

Casus ra-
rum.

Secl. I. venas aperit, quas idem foris in emplastri morem applicatum sanguinem sistendo claudit. *Ova* liquida, & sordida differentem effectum præstant, quam eadem tosta; cujus quidem rei ratio hæc est, quod in herbis una pars majorem humiditatis digestionem habeat quam altera: unde pars *plantæ* consequenter alium effectum præstat in corpore humano, alium flores in eadem planta purioris substantiæ, magisque digesti; quarum quidem virtutum differentium *artifex calor* est, qui pro diversitate gradus alium effectum producit in radice, alium in caule, alium in flore, alium denique in fructibus & seminibus, uti videre est in *pomo citrio*, cujus medulla intima adstringentis naturæ, nescio quem mineralem succum exprimit, unde rosiva quadam vi, & frigiditate stomacho nocet; cortex verò calore suo naturali eidem plurimum confert, imò uti characterismo suo naturali cor exprimit, ita quoque eidem mirificè prodest.

Calor multum virtutum artifex est.

Qualitates specificæ differenter magis agunt, quam manifestæ.

Quemadmodum igitur res quædam sunt à tota substantia nobis familiares & amicæ, & quasi naturæ nostræ conservatrices, ut sunt alimenta naturæ nostræ congrua, ita quædam à tota substantia nobis sunt infestæ, & inimicæ, ut *venena*; quorum qualitates ideo alii occultas, nos vel formæ, vel totius substantiæ proprietates dicimus: Alimentum enim nos alit ideo quia nobis tota substantia simile est, hæc autem similitudo nec temperamentum est, nec materiarum, sed vel formarum duntaxat, vel horum certè omnium, quam totius substantiæ similitudinem appellamus: etsi enim *vinum, panis, olus*, quoad materiam, alimenta nobis multum dissimilia sint, quoad formam tamen multum nobis familiaria fiunt & amica, similiaque, eò quod spiritum quendam vitæ, calorisque in se contineant benignum. Spiritibus vitalibus oppido proportionatum, cujus appulsu spiritus, calorque noster fovetur sustentaturque, tandemque unà cum alimento, cui inest, in aliti substantiam naturæ similitudine convertitur, quod elementaribus primis, seu manifestis qualitatibus adscribi non potest: ergo effectus ille nutritionis necessario in spiritu seu cœlesti illo calore formæ congenio constituetur. Unde *nihil nos alere potest, nisi* & hoc ipsum alatur, sitque vel fuerit aliquando vitæ præditum; quod mineralibus non convenit: unde pleraque nisi vegetabilibus jungantur, sine nocimento sumi non possunt, cum inanimata sint, nec sustent nutritioni.

Nihil nos alere potest nisi prius vitæ fuerit imbutum.

Huic itaque alimentorum substantiæ è diametro opponuntur ea, quæ deleteria, venenataque totâ substantiâ sunt, eò quòd totum quod in nobis benignum & familiare est, virulenta & maligna sua vi dum omnes humores in sui similitudinem vertere nituntur, penitus corrumpunt, & destruunt; medium locum tenent *medicamenta purgantia*, quæ nobis

partim similia, partim dissimilia sunt, quæ etsi in alimentum nobis non cedant, nostram tamen naturam non destruunt, sed media quadam via tendunt, uti in sequentibus declarabitur. Sed jam singula hucusque dicta, de *Sympathia & Antipathia* effectus per *Quæstiones* examinemus.

Q U Æ S T I O,

De *Sympathia & Antipathia* venenorum; & quid propriè illæ qualitates, quas occultas & specificas, & à totius substantiæ similitudine profectas vocant? & utrum humano ingenio comprehendi valeant?

Naturæ clavis una est, quam is solus qui in materiis dissimillimis unitatem complectitur, reperisse censei debet, etsi nemo eam possideat, nisi formas rerum, stimulosque motuum naturalium, qui ex *lite*, & *amicitia*, seu discordi rerum consensu immediate resultant, quosque corporum unio, & fuga necessariò consequitur, perfectè norit: Latent enim sub hisce totius Naturæ thesaurus, & arcana Divinæ Sapientiæ sacramenta, quorum scientiâ imbutus *Salomon* tantum gloriabatur, ut eam Regnis, & sceptris longè anteponebam duxerit. Priusquam itaque ad ipsarum rerum investigationem perveniamus, *quænam, quales*, aut *quotuplices mirificarum hujusmodi Naturæ operationum sint causæ*, prius examinare visum fuit.

Difficultas in cognoscenda Sympathia & Antipathia rerum.

Consensus itaque, sive *dissensus rerum*, quorum illum *συμπάθεια*, hunc *ἀνιπάθεια* Græci vocant, non unicus, uti quidam censuerunt, existit, sed tot, quot differentia in rerum Natura entia reperiuntur, cum nullum in triplici Naturæ regno mixtum, sive id minerale sive vegetabile, sive animale existat, quod non cum altero quodam hæc *odii amorisque leges* exerceat, quæ quidem diversissimas operationum suarum causas sortiuntur, atque vel ad hæc, vel ad istas, alia sive Naturæ classes revocantur. In nonnullis concurrunt omnes, in nonnullis aliqua, in quibusdam una solummodo effectum prodigiosum causat.

Omnia & mixta & lite causant.

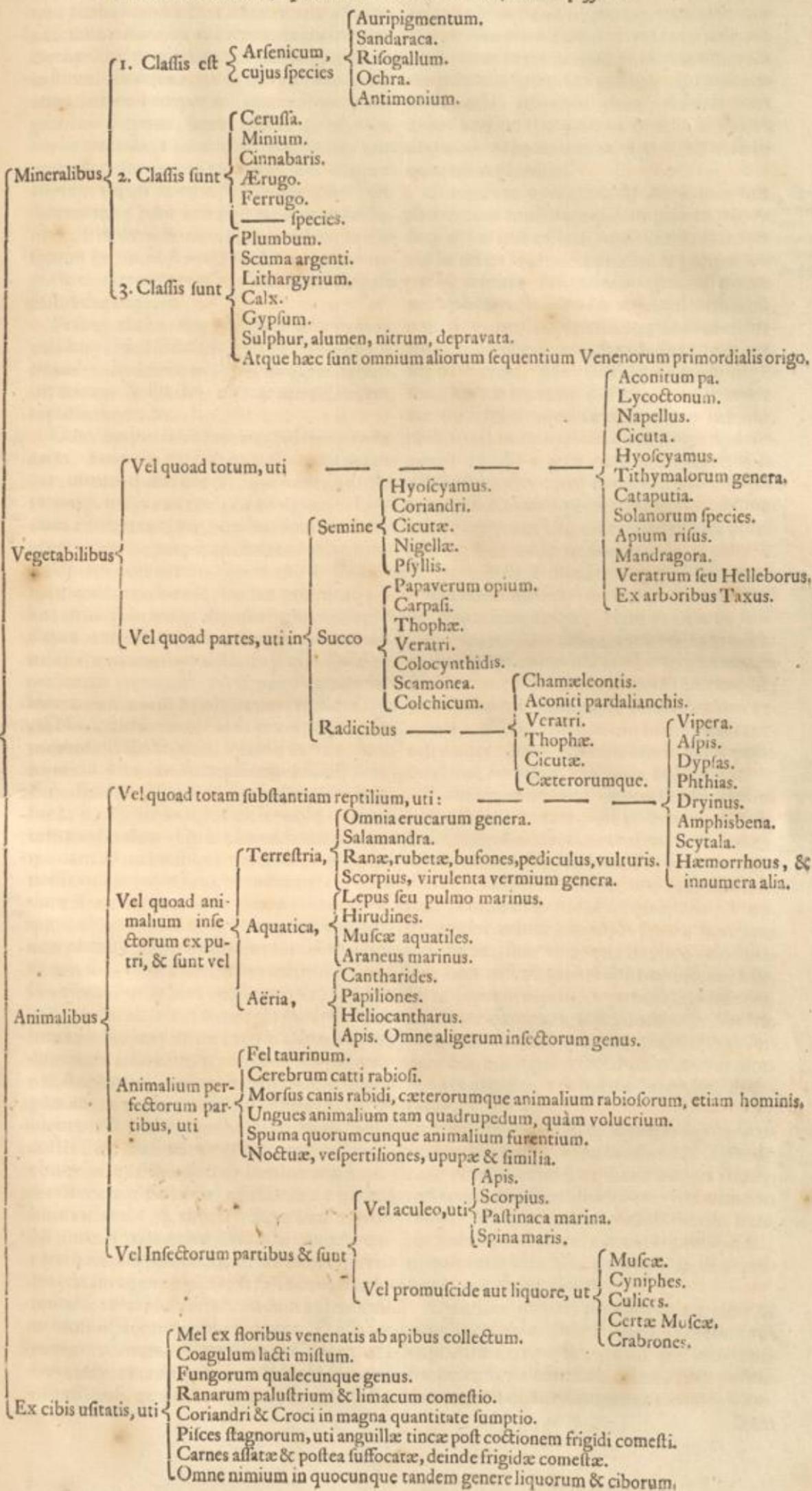
Verùm ne in negotio penè infinito absorbeamur, omnia ad certas quasdam *classes* reducamus; Quarum *prima* primas, secundas, & tertias qualitates respicit; *Secunda*, resultat ex subtilium, & insensibilium vaporum emissionem; *Tertia*, ex naturali similitudine, & dissimilitudine contrarios odii, & amoris actus exercet; *Quarta*, ex diversa climatum constitutione; *Quinta*, ex vehementi virtutis imaginatricis motu, quo phantastica vis miros subinde effectus tum in utero muliebri, tum extra illum in variis objectis producit. *Sexta*, ex motu harmonico, quo admirandi quidam motus nascuntur. *Septima*, ex pororum in corporibus constitutione, qua unum virtutis profluvium ab alio quopiam emissum melius, quam

Sympathia & Antipathia rerum ex qualitatibus elementaribus.

Ex subtilium Vaporum emissionem.

TABULA RESOLUTORIA.

Omnium Venenorum, quæ in Natura rerum considerari possunt.



Venena
proveniunt
vel à

Cap. V. quam aliud recipit. *Oitava*, ex metu vacui; quo subinde miri in natura rerum effectus nascuntur. *Nona*, ex vehementia passionum. *Decima*, ex peculiari cælestium corporum influxu. *Undecima*, ex actinobolismo, seu corradatione corporum, quam proprie *magneticam* dicimus, juxta quam *ἡ τῶν ἀστρολογίας* quandam omnium reliquarum jam propositarum rerum rationes per magnetismum veluti in omnibus existentem consideramus; cum attractionem & repulsionem, sive *litem* & *amicitiam*, consonum dissonum in omni *sympathie* & *antipathie* negotio occurrere necesse sit: Sed jam singula fusius deducamus.

Prima classis respicit *qualitates primas*, calidum, humidum, frigidum, siccum; & *secundas*, duritiem, molliem, asperitatem, lævitatem & similes. *Tertiò* attractionem, repulsionem, &c.

Cum itaque inter humores quatuor elementares, nonnullæ lites & amicitiæ comperiantur, meritò quæri potest, *quomodo*, aut qua ratione, aut *qua de causa hæ peragantur*. Quidam existimant, omnem humorem vi elementari trahi; perperam; habent enim aliud quidpiam adjunctum, quod miros subinde hujusmodi tractionis effectus producat: alias enim sequeretur, omnes hujusmodi prodigiosos effectus quatuor simplicibus & manifestis qualitatibus adscribi posse, quod experientie repugnat. Non nego tamen hoc loco communem Medicorum regulam, qua *contraria contrariis curanda* præcipitur: Ita morbis calidis frigida, frigidis calida, siccis humida, humidis sicca plerumque adhibentur; sed hæc lippis & tonforibus uti nota sunt, ita de iis longius differendo non nisi tempus perdam. Quia tamen subinde calor quidam in animalibus reperitur, qui plus possit, quam vel igneus elementaris calor, ut dum *struthio intra unum diem ferrum digerit*, quod ab igne nisi longo tempore consumi non potest; Quæritur hujus rei *ratio*? Dico id non solo calore fieri, cum calor stomachi in animalibus valde temperatus sit, sed esse in illa volucre calori stomachi quidpiam adjunctum, cujus virtute extimuletur, idque ex genere salis esse, sive id nitri, sive aluminis, sive vitrioli, quibus hujusmodi animalia plurimum pollent, qui sal calore excitatus, idem præstet in stomacho struthionis, quod dicti sales, præsertim vitrioli, extra stomachum in qualibet ferrea lamina præstant; *Spiritus enim vitrioli ei affusus intra paucas horas id rodit, & exedit*, experimento vulgo noto. Calor enim naturalis, quo stomachus à natura imbuitur, in salinam volucris materiam agens, spiritum salinum in ea latentem, veluti sublimat, ad eam efficaciam, ut hunc effectum præstare queat, id est, ferrum consumere. Materiam verò hanc avibus inesse, excrementa earum luculenter demonstrant, quæ cum tempore tota in salni

trum efflorescunt. Atque hinc colligimus, cur omnes volucres, etiam aquis assuetæ, calidiorum stomachum habeant, quam cætera animalia quadrupedia, quia videlicet efficacioribus salium spiritibus pollent, quibus non solum ossa, & quævis dura, sed & ferrum, æreos nummos, ut gallinæ, anates, & similia digerant, & concoquant. Sed de hisce in sequentibus pluribus.

Secundum *Sympathie* & *Antipathie* fundamentum consistit in *subtili quodam vapore*, & profus insensibili, qui emittitur à nonnullis rebus in objecta præsentia; atque hoc pacto omnia fascinorum genera proveniunt: hoc pacto amantes mutuo se inficiunt, emissis ex oculis spiritibus quibusdam subtilibus, qui ex sanguine, atra & flava bile corrupto elevati, per philtricum oculi organum in rem amatam diffusi, sæva symptomata excitant, modo amoris, jam insanie, paulo post indignationis, aut timoris, repente gaudii; quæ omnia à spiritibus in alieno subjecto variè contaminatis, & pro varia affectionum pugna impulsis, dissipatisque oriuntur. Sed vide quæ de hisce pluribus egimus in *Arte Magnetica l. 3. fol. 576.* ult. edit. & *lib. X. Musurgie, de fascino amoris.*

Ad hanc classem revocantur mulierum *menstruatarum fascini*, quo & pueros inficiunt specula maculant, vina vel halitu solo corrumpunt, canes ubi lamberint, horrenda scabie cum pilorum decidentia interimunt; virus insolens & omnibus vitandum ceu *venenum basilisci*, cujus veneno in omnibus correspondet, quod ex hujusmodi nasci posse *Cardanus, Fernellius, Andoynus*, existimant.

Præterea nonnulli *serpentes virulentissimi* huc merito revocari posse videntur, qui solo subtili hujusmodi toxico referti, vel distantes inficiunt: uti *Aspides, Ptyades*, & juxta *Plinium*, *Basilisci* faciunt; unde aspides solo flatu siderant; *ptyades* corrumpunt, & putrefaciunt omnia; *Basilisci*, si vera sunt quæ narrantur, solo visu interimunt; quod utique non nisi virulenti spiritus efficaciam fit, unde verò corruptio, & putrefactio hæc originaliter exurgant, infra docebitur, ubi de specificis & differentibus qualitatibus serpentum, mirisque effectibus, quos vel morfu, vel tactu, vel halitu inferunt, disse- retur.

Tertium *consensus, & dissensus* fundamentum ut plurimum in *similitudine, & dissimilitudine rerum* consistit; hanc autem similitudinem, & dissimilitudinem rerum non in temperamento, sed in ipsa substantia, à cuius forma procedunt, latere censendum est: neque enim ulla alia attractionis, & repulsionis lex statui potest.

Quæritur itaque, *quomodo hi attractus & repulsus in rebus fiant*? Dico id melius nos explicare non posse, quam per magnetismum tum in omnibus rebus, tum potissimum in medicinalibus rebus elucescentem.

Quomodo
qualitates
elementa-
res sym-
pathiam &
antipathiam
constituere
possint.

Struthio-
camelus qua
vi ferrum
digerat.

Quomodo
in sensibilibus
vapor ex
corpore in
corpus emis-
sus fascinet.

Menstrua
mulierum
quam no-
xia.

Cardan.
Fernel.
Andoyn.

Quomodo
aspides solo
halitu infi-
ciant &
interficiant.
Plinius.

Consensus
& dissensus
rerum in
similitudine
& dissimili-
tudine con-
sistit.

Seft. I. Dum ergo medicamenta intro sumpta, uti *Reubarbarum, Scammonium, Sena*, similiaque, humores improbos trahere dicuntur, non id facere censeari debent vi quadam communi, & elementari; calida enim in calidum, humida in humidum, in siccum sicca, uti homogenea sunt & in purgantibus suprâ recitatis ad bilem analogâ, ita in se invicem agere non possunt virtute elementari. Quare si *Reubarbarum*, & cætera bilem trahunt, id virtute quadam *abditâ*, quæ in similitudine consistit, & à forma substantiali profluit, ex insita utrique familiaritate præstat. Quomodo vero hæc operatio fiat, aperio.

*Quomodo
Reubarbarum
bilem
trahat.*

Medicamentum simul ac corpori ingestum fuerit, primò id, quod maximè omnium sibi Naturæ similitudine affine est, appetit, & mox virtute sua diffusa amicam qualitatem inquirit, inquisitam movet & attenuat, motam trahit, tractam, sibi que unitam unâ cum cæteris fæcibus per secessum educit, spiritibus vitalibus in communis hostis expulsionem veluti conspirantibus. Hoc itaque pacto *solo similitudinis proprietate in medicamentis purgantibus attractio completur & perficitur*, quæ quidem elementari qualitate quomodo fiat, concipi non potest. Cum enim univèrsum Cathartorum genus calidum sit, certè similitudine pituitam, utpote medicamenti qualitatibus contrariam, trahere non posset; sola itaque *substantiæ similitudo* causa est, cur *Reubarbarum bilem*, *scialappa pituitam*, *veratrum melancholiam* trahat; Unde & *cholagoga, hydragoga, melagoga* à Medicis vocantur.

*Quomodo
Agaricum
humores
trahat.*

Vides igitur, quomodo *Agaricum*, quamvis naturâ suâ calidum medicamentum, pituitam tamen trahat: quia videlicet qualitate sua bili analogâ eam primò movet, hæc deinde totum phlegmaticum humorem inus sumptum vehementer instimulat, & attenuando dissolvit, unde bilis humori phlegmatico jam summè attenuato, uti consimili sibi humori in agarico latenti, insito appetitu jungi desiderat, ita quoque hic ab *agarico* attractus, copiosi phlegmatis jam dissoluti fluorem unâ secum per fæces, secessumque transmandat: Latet enim in humore phlegmatico corrupto quidpiam, quod humoris agarici similitudine naturæ respondet, unde ad ejus præsentiam statim, sicuti ad præsentiam magnetis, ferrum repente agitur ad unionem. Hoc pacto omnia alexipharmaca humores humani corporis movere censenda sunt.

Medicamentum itaque simul ac in stomachum assumptum, & à calore naturali excitatum fuerit, statim in actum prorumpens, ad agendum impellitur, solutisque quasi vinculis evolans, se promit, diffundendoque se, vires profert novas. Vapor verò ea ipsa facultate medicamenti præditus illinc profiliens per cæcos occultosque meatus in omnes corporis recessus quaquaversum effusus ad hu-

morem quidem Naturæ inimicum, amicum verò sibi ubi pertigerit, eum acrimonia sua incidit, attenuatque, qua actione uti sibi similem reddere nititur, ita quoque potenter naturam stimulat, atque ad exonerandum percellit. Hinc fit, ut *medicamentum*, quod in stomacho, intestinisque stabulatur, insita vi, & in itâ jam pugnâ, ex una parte consimilem sibi humorem naturali appetitu alluciat, natura verò ex altera parte inimici hospitis contubernio offensa, stimulatæque, eum, qua data porta, non per consuetos tantum meatus, sed per occultos corporis ductus, fibrasque ipsas, quibus corpus pervium est, in intestina derivatum, exturbat. Sed de hisce vide *lib. 3. p. 7. Artis Magneticae*, ubi omnia quam fusillime tractata reperies.

Quartò: Fundatur *consensus dissensusque* rerum subinde in differenti climatum constitutione; quemadmodum enim non omnis fert omnia tellus, ita quoque sub Zona Torrida, cæterisque Indiarum, atque Americæ regionibus *diversa* produciunt *Animalia*; nostratia illinc translata ferè speciem mutant. Oves gibbosam corporis formam acquirunt, cæterasque metamorphoses, quas alibi recitavimus; quæ ferè illinc ad nos deferuntur, pleaque climatis insolentia diu vivere non possunt: nonnulla quoque mox ubi Cancri Tropicum subierint, veluti peregrinâ cæli plagâ offensa, moriuntur. Patiuntur & in America Indigenæ certos *morbos* iis regionibus proprios, quibus exteri nunquam infestantur; filii tamen exterorum, si ibidem nati fuerint, statim iis infestari solent; quæ quidem alia de causa non proveniunt, nisi à diverso temperamento, quod cælum differens, diversa victus ratio, alimentorumque differentia in illis producit; unde & de medicamentis iis convenientibus, quæ in Europæis regionibus non reperiuntur, Divinæ bonitatis immensitas providit, quibus malis suis mederi solent.

Ita sagax natura ubique locorum indemnitati hominum consulens, ubi morbus, ibi eadem appropriatum medicamentum deesse noluit: atque, quod mirari satis non possum, vel *venena ipsa ex salubribus substantiis* produxerit: ita *cicuta* ex corrupto, & vitiato petroselino, thora ex antora, ex ruta rutam sylvestrem virulentæ substantiæ, ex olufatro papaver corniculatum pessimæ qualitatis, & sic de cæteris aliis, originem suam ex una eademque re, sola salubris corruptione interveniente, fortiuntur: adeoque *optimi corruptio*, vulgari diverbio *pessima* convincitur. Hoc pacto triticum inconvenienti terreno confitum in siliginem, aut avenam; olera nonnulla in rapa, experientia ductrice degenerant; qua idem cognovimus cinnamomi plantam in Europa consistam in laurum, piper in hederam, Caryophyllum in castaneæ quid simile degenerasse, utique non alia de causa, nisi ob majus, minusve Solis robur, cujus

*Quomodo
dissensus
consensus-
que rerum
ex diversi
climatum
causis sua
exurgat.*

Causa.

*Ubi morbus,
ibi medica-
mentum.*

*Triticum
mutat spe-
ciem ubi
transplan-
tatum.*

*Piper, cin-
namomum,
caryophyl-
lum.*

Cap. V. *cujus defectu totalem substantiæ formam in alieno solo plantatæ mutant, non nisi obscuris quibusdam prioris substantiæ relictis vestigiis: rursus, cypressi plantula in Septentrionis Regionibus, frigidulo solo confitæ in Savinam; Tithymalus planta in Sicilia in arborem degenerat. Si itaque tantam in vicinis regionibus mutationem subeant; quantò majorem in torrido subjecta cælo obtinebunt? Verum de hisce ex professo alibi.*

Quintò. *Phantastica, sive imaginatrix facultas prodigiosas prorsus Sympathiæ, & Antipathiæ leges fundat. Miramur, cur nonnulli homines naturale odium concipiant contra flores, fructus, animalia; sudent ad præsentiam etiam absconditæ felis; rosæ odore in lipothymiam cadant; liliorum fragrantia penè exanimentur; idem de similibus antipathicis affectibus judicium sit: de quibus liber integer conscribi posset, quæ tamen originem aliunde non traxerunt, nisi ex matre, quæ similibus rebus tempore gravidationis offensa, variisque imaginationis stimulis agitata, odium in fœtum transtulit. Ad hanc classem quoque revocantur illa signa, quæ fœtui imprimuntur à matribus, quorum non est numerus, atque ex vehementi rei, quam appetunt, desiderio, quam *picam* Latini, *λίπτις* Græci vocant, nascitur: dum mulier gravida rei habendæ cupiditate anxia ubi se fricat, ibi spiritus animalis, phantastica vi excitatus, accurrens id effingit, quod *imaginatione* conceperat, hinc monstrorum fœtum origines, hinc pleræque affectiones, inclinationesque exoticæ, quas in nonnullis hominibus comperimus, exsurgunt. Sed de his *Lector* consulat l. 3. *Artis Magneticae, de Magnetismo imaginationis*, ubi genuinas hujusmodi abditarum rerum rationes deteximus.*

Sextò. *Sonus quoque mira quædam in natura rerum efficit; ut dum chorda tensa aliam æquivalentem intactam movet: sed & fistularum sonus aliam quamcunque rem sibi proportionatam, ut statuas in Ecclesia, candelabra, similiaque, ad prodigium usque movet. Sed cum de hisce in *Musurgia nostra* ex professo variis in locis egerimus, eò *Lectorem* remitto, ubi omnia *sonorum miracula* per genuinas causas enodata reperiet.*

Septimò. *Certorum corporum quoad poros constitutio facit, ut similia in ignem coniecta, calorem non recipiant, quod homines causæ ignari summe admirantur, de quibus in præcedentibus. Ubi enim per poros angustos igni nullus aditus conceditur, ibi rem frigidam manere necesse est, cum ignis non in superficie, sed in intima substantia rece-*

ptus calorem efficiat; unde quamvis calor in extrinseca superficie nonnihil agat, frigus tamen intus latens virtute sua, mox si quidpiam exterius caloris productum fuerit, è vestigio tanquam sibi contrarium destruit, uti de Adamante fieri referunt.

Octavò. *Corporum naturalium corradiationes, miras fundare in natura rerum consensus, dissensusque leges, is solus nescire potest, qui Artis Magneticae fuerit ignarus. Cum enim omnia corpora naturalia à Sapientissimo Mundi Architecto, hujusmodi actinobolismo dotata sint, certè per illum miraguntur. Sunt enim hujusmodi radiis veluti manus quædam, quibus res cum immeditatione suppositi agere semper non possint; se invicem distantes vel amico aut inimico concursu corripiant. Sunt autem hujusmodi actinobolismi, sive corradiationes nihil aliud, quam subtiles, & insensibiles quidam vapores, quæ res se invicem, si amicæ sint, fovæant, si inimicæ, destruant. Hinc emanant omnes illæ plantarum amicitia, & inimicitia, quarum catalogum vide in citata *Arte Magnetica*.*

Mirum, quod in domestico nostro horto non ita pridem observavi. Balauſtia plantata fuerat inter duos rhododendros sive oleandri arbores; quoniam itaque hoc genus fruticis mirum in modum perniciosum est, virulento quippe succo turgens; contigit cum tempore, ut balauſtia veluti phthisi quadam correpta tota deficeret, atque ariditate consumpta, omnibus exoticum effectum mirantibus. Ego hostilis plantæ nequitiam subolfaciens suasi; ut oleandros exciderent, utpote quæ virulento suo vapore tenellam balauſtiam fascinaverint; iis excisis statim, veluti remotis causis, balauſtia ex infima stirpe denuo copioso germinum fœtu repullulare cœpit. Idem in *Satyrio vitici applantato* comperi; vitex enim seu agnus castus satyrium, tanquam ad plantæ sibi inimicæ occursum, cum tempore penitus destruxisse visus est: Cujus quidem rei ratio alia non est, nisi quod vitex vi sua ignea genneticum humorum in satyrio latentem totius substantiæ similitudine sibi contrarium sensim exsiccando destruat.

Ad hanc corradiationem, sive actinobolismum omnia sive animalia, sive plantæ revocantur; quorum unum alterum si amicæ fuerint, hoc circulari consimilium virtutum *συνπόσις*, sive effluvio recreat, fovetque; inimicæ verò, unum alterum dissimilium virium effluvio dissipat consumitque. Estque hic magnetismus omnibus rebus naturalibus in triplici Naturæ regno peculiaris, ut postea videbimus.

Ex corradiatione rerum.

Odia & amicitia plantarum.

Mira de Balauſtia inter duos Rhododendros plantata observatio.

Inimicitia Vitici & Satyrii.

Consensus rerum ex vi imaginationis.

Phantastica facultas in gravidis mulieribus potest.

Ex soni miracula vi.

Ex pororum constitutione.

De Venenorum consensu, dissensuque, eorumque origine, & causis.

Cap. VI.

UT Lector videret, quot modis *specificæ rerum virtutes*, quas plerumque occultas qualitates imperitè vocant, considerari queant, eas in *præced. Capitulo* proposuimus, & quænam illa *virtutum* admirandarum, quibus imbuuntur, *incunabula* sint; quibus instructi, nil restât nisi ut propositum nobis *de venenis, eorumque causis* argumentum prosequamur. Cum itaque *venenum* hoc loco nihil aliud sit, quàm *vis quædam* in aliquo corpore posita, *cordi singulariter noxia*, & *vitæ animantium tota substantia dissimilis*, contraria & directe *corruptiva*; merito quispiam dubitare posset, *Quænam hæc vis sit*, aut *in quo consistat*, & de qua tanta inter Auctores lis est, & controversia. Sunt, qui ea per *excessum* duntaxat, *primarum qualitatum* agere putent, ita ut alia per frigus vehemens & intensum, cor constringendo, stupefaciendo, ac calorem radicalem extinguendo; alia per siccitatem vitalem consumendo humorem; alia per nimiam humiditatem putrefaciendo, viasque obstruendo hominem interimant, intemperie quadam sive *diversæque* primarum qualitatum propria. Verum valde in hoc hallucinantur. Si enim in *solo excessu primarum qualitatum* consistat veneni actio, non erit ratio, cur aqua pura, piper, aut vinum sublimatum similiaque inter venena, & deleteria accenseri non queant; cum aqua frigidissima sit, piper calidissimum; sed hæc venena dici non possunt; ergo præter calorem, & frigus, humiditatem, siccitatemque, alia qualitate opus est, quâ vehementia illa, quæ in intoxicatis spectantur, symptomata, efficiantur, quæ qualitas optimo jure, *Aristotele* teste, proportionem quadam elemento stellarum respondet; nos itaque ut genuinam omnium eorum, quæ *pura venena* vocantur, *rationem* assignemus, à *mineralibus* telam inceptam ordiemur.

DISQUISITIO I.

Qua natura, proprietates, origo, causæ effectuum, symptomatumque exoticorum explorantur.

Formæ rerum naturalium sponte naturæ ex tali & tali materialium combinatione exurgunt.

Suppono primò; *Latere in subterraneis visceribus* *quandam rerum, ex qua innumera innumerabilium specierum mixta oriuntur*, uti toto hoc Opere passim ostensum fuit, quæ tamen præcipuè à *sale, sulphure, mercuriali elemento*, & ex his immediate commistis infinita quadam combinatione exsurgunt. Salium quippe diversissimæ species, uti & nitri, aluminis, vitriolique, infinitas penè combinationes moliantur mixtorum tam salubrium, quàm insalubrium, ita ut diversissimarum rerum *formæ* non aliunde, quàm *ex tali, ac tali concurrentium materialium combinatione* emanent; quæ quidem

combinata mixtorum composita talem induunt formam, qualem ipsis talis, & talis combinatio assignarit.

Suppono Secundò. *Ignem subterraneum* *verum Naturæ Archæum* *calore suo* intimas Geocosmi fibras penetrante *mixta* in totuplices differentes formas *transmutare*, quotuplices sunt diversi remissionis, ac intensificationis in eo gradus, uti in *præcedentibus* experimentalis ratiocinio satis demonstravimus, ex quibus nova nascuntur *combinatum seminaria*; quæ quidem non ex primis qualitibus immediatè resultant, sed ex formis ipsis tali, & tali combinationis lege constitutis.

Hisce itaque suppositis, jam ad eas quæ *puri veneni originem* dant, *combinations* scrutandas progrediamur, Estque primò quadruplex Salium genus, deinde Sulphur, Argentum vivum, Sublimatum, Succu mercuriales, Naphthæi fluores, ac Semimetalla, Cadmiæ, Marchasitæ, Antimonium, è quorum varia permutatione *infinita venenorum genera* nascuntur.

Sulphur primò quatuor species generat, solo intensiori aut remissiori ignis gradu natas; & sunt, *Arsenicum, Auripigmentum, Sandaracha, & Risigallum*, quæ quidem ad eò sibi virtute similia sunt, ut pro uno meritò sumi queant: ex Arsenico siquidem auripigmentum provenit, non substantia, sed colore solummodo diversum; ex hoc sandaracha nascitur, itidemque colore ab auripigmento tantum differens, ita ut pro una & eadem re sumi queant, quod & Arabes clarè docent, quod enim nos auripigmentum, illi *سنديک Sandarak* vocant; ex hoc denique risigallum oritur, mali ovi, malus corvus: hæc enim omnia venena pura & efficacissima esse, omnes Metallurgi & Chymici testantur, uti videre est apud *Matthiolum, Fallopium, Agricolum & Cardanum*, & nos in *præcedentibus* de imperfectis hujusmodi metallis fuscè egimus. Quâ verò ratione, venenosa sua qualitate symptomata excitet, & quænam sit *Arsenici, ejusque specierum compositio*, ex qua tanta mala proveniant, modo explicandum est.

Arsenicum naturâ sulphureum, atque ex sulphure varia ignis modificatione nascitur, *triplici* potissimum *virtute* pollet, tantopere hominibus cunctis cæterisque animantibus *nociva*. Prima est *vis adustiva*, quam ex quorundam salium ignea vi pollentium eique infortiorum sublimatione interno calore facta obtinet, qua æstu ingenti & intolerabili universas corporis partes torquet & adurit. Secunda *vis caustica*, sive corrosiva est, quæ id, quod æstu jam dilatatum attenuatumque fuerat, & carnes, & ossa, nervos denique ipsos

Calor variè intensus differenter rerum proprietates efficit in mixta.

Sulphura venenosa speciei quatuor.

Matthiol. Fallop. Agricola. Cardan.

Arsenicum triplex.

Cap. VI. ipsos resolvendo corrodit, non secus ac aquæ fortes, & quas regias, stygiasque vocant, metalla rodunt, consumuntque; quæ uti ex sale communi ammoniaco, & vitriolo ut plurimum componuntur, ita in metallis corrohendis, calcinandisque magnam potentiam habet Arsenicum, quod iisdem salibus turgit, ignisque vehementioris alteratione jam depravatum, idem in humani corporis œconomia præstat. Tertia *qualitas* est *putrefactiva*, quæ uti umbra Solem, ita corrosivam facultatem continuè sequitur; hæc enim omne id, quod intus corrosum est, septica quadam vi in tabum resolvit. Quas quidem dictas facultates deleterias necessario insolita illa *symptomata*, quibus intoxicati agitantur, consequuntur, videlicet anxietas, languor, & stupor cordis ob spirituum oppressionem, dolor intolerabilis ex adustiva, & caustica vi exortus, animi deliquium ob spirituum vitalium consumptionem; tandem obnubilatio mentis, ob fumorum ex putrefactione humorum in cerebrum elevationem, & tandem mors inevitabilis hisce omnibus succedit.

Atque hæc sunt ex mineralibus *præcipua*, & primitiva *venena*, ex quibus cætera omnia mineralia venenosa, uti Antimonium, cadmia, magnesiæ, similiaque, quæ omnia nescio quid arsenicale sapiunt, originem trahunt; quamvis illa uti ex differentibus glebis mineralibus commista, ita quoque magis, minusque, naturæ contrariantur.

Alterum *venenum* primitivum *Argentum vivum* est, de cuius natura supra *Sectione de Imperfectis metallis* uberrimè actum est. *Argentum vivum* quamdiu non resolutum in naturali sua fluiditate permanferit, aliquem in medicina usum obtinere potest, si proportionata dosi exhibitum fuerit; est enim contra venenum magnum medicamentum; item iliaco morbo oppressis, ob pondus nimium, quo materiam illi obstructicem urget, extundit, exhiberi solet. Dum hæc scribo, *iliaco morbo* laboranti, id magno cum fructu porrectum fuit, ita ut tota Mercurii quantitas terebratis fæcibus per secessum elapsa, & in globulos dispersa, tota sine ullo defectu colligeretur. Si vero magno excessu sumptum fuerit, specifico quodam frigore coagulando sanguinem & spiritus sine remedio interimit. *Matthiolum* narrat, novisse se pharma copæum, qui de nocte febris invasus, dum intolerabili siti cruciaretur, in cellam aquæ haustu sitim sedaturus concessisset, & ex vasculo *argenti vivi*, errore stolido, non parum loco aquæ potasset, paucis post horis congelatum interiisse; quod frigus certè minime primæ qualitatis, sed talis formæ, quæ à totius similitudine substantiæ mercurialis proveniat, effectum fuisse hinc patet, quod non videam, quomodo niveæ aquæ potus non idem præstare potuisset. *Effectus* itaque

hujusmodi exotici ex nulla alia causa provenire dicendi sunt, quam ex sale, nitro, aut vitriolo, mercurio internè concentratis, quæ non frigore sed calore coagulant, cum spiritibus consumptis, & calore naturali extincto, sanguinem coagulari, cum totius corporis frigida constitutione, necesse sit, quod etiam ex nitro, vitriolo & sale constat; quæ pari modo non frigore, sed calore spiritibus in nive, & aqua inexistentibus consumptis, aquam in glaciem necessariò convertunt, quo experimento hic Romæ æstivo tempore nihil frequentius est.

Mercurius itaque *crudus*, uti naturali humiditate oppressus, venenum diffundere non potest, ita quoque tantopere (nisi in magna quantitate sumptus) nocere non potest: sed ubi *sublimatus* fuerit, & calore in sale exaltatus, tum denique veneni sui fræna laxat tanto impetu, tot, tantisque symptomatis sociatus, furit, ut id nulli in rerum natura veneno cedere velle videatur, præsertim si sublimatio vitriolo, aceto, saleque ammoniaco instituat. Intrò enim si fuerit sumptum, lingua illico & fauces non aliter exasperantur, quam si quis immaturorum sorborum succum hausisset; in ventriculum verò descendens, ei pertinaciter adhæret, malignitatis suæ vires mox exerens, corrosionem & exulcerationem suscipit, de qua vertit omnia, cum totius corporis ardore inexplicabili, sitique inextinguibili, quibus succedunt incredibilis angustia, linguæ tumor, lipothymia, urinæ suppressio, anhelitus difficultas, ventriculi, intestinorumque tormenta, donec tandem erosio, perforatisque ventriculo, & intestinis, una simul animam cum summo fœtore exhalare cogant; quæ quidem omnia hucusque dicta symptomata hic Romæ in quodam, qui unam tertiam solummodo drachmæ partem mercurii sublimati incautius sumpserat, dictis symptomatis agitato, tandemque extincto, non sine horrore observavi.

Quæritur *causa* horum *symptomatum*? Dico illa provenire *ex sale Mercurii sublimati*, quod humiditate exutum vi caloris ad summam siccitatem redigitur: Salia verò ei commixta, uti quicquid in Mercurio malignorum spirituum latet, sibi incorporant, ita quoque siccitate excessiva fauces constriungunt & strangulant, humoreque consumpto, intolerabili consequenter siti torquent. Accedit salinorum spirituum adustiva & summa rosivæ virtutis vehementia, qua ubi molliorem substantiam repererint, eam illico rodunt, nervos dissolvunt, spiritibusque vitalibus tandem consumptis mortem adducunt: Si quis viderit, fomitem scintillâ ignis correptum, quam citò totam massam pervadat consumatque, is de hujus veneni adustiva vi non incongruum conceptum formabit. Testatur de se *Matthiolum*, se quodam tempore ad examinandam *Mercurii sublimati*

Horrenda
symptomata,
ta, que ex
Mercurio
sublimato
proveniunt.

Matthiolum;

Secd. I. *mati vim*, solum ultima linguæ extremitate dum gustaret, aded protinus linguam intumuisse, ut extremis antidotis subitaneis opus fuerit. Expertæ fuerunt subinde, teste *Matthiolo*, summo suo malo hujusmodi venenum stultæ quædam mulierculæ, quæ ut colore candido imbuerentur, sublimato usæ; loco decoris acquisiti, dentes mox evomuerint, fœtore hirco putridiori oluerint, ex oculorum nitore in caliginem ceciderint, lenem, lævem mollemque carnem mox in vetularum rugosam faciem transmutarint, imò tetano quasi correptæ stultam vanitatem, non nisi immatura morte redemerint. Vidimus jam *deleterios Mercurii sublimati effectus*, quorum quidem *causa* alia non est nisi *salium virulentia*, quam corpori suo complicatam habet.

Antimonii vis deleteria.

Tertium venenum est *Stibium* sive *Antimonium*, quod uti *partim ex Arsenico, partim ex Mercurio* constitutum est, ita quoque et si mitius agat; eo quod variarum rerum miscella non nihil obtundatur; eosdem tamen dictorum mineralium effectus præstat: nam violentia, & inimica vi ejus adeo concitatur ventriculus, ut non absque manifesto periculo, quicquid in eo est aut ad illum affluit, exturbare conetur: nam specifica quadam deleteria vi agit, qua *Erasto, Smetio, Matthiolo* testibus, naturam hydrargyri qua sublimati, qua præcipitati vires participat prorsus maleficas, & nocivas, tanto nobis inimiciores, quanto in majori quantitate sumptum fuerit: unde orificio stomachi inimicissimum, & prorsus contrarium, in venas raptum, & per corpus distributum, partes reliquas mirum in modum lacescit, vellicat, spiritusque labefactat, & bonos æque, ac malignos succos indiscreta malitia exturbat. Et tamen si effectum suum medicinale in nonnullis valida purgatione sortiatur, paucos tamen esse puro, qui utentes hoc medicamento ad primam senectutem pervenerint. Sed dices, *correctum innoxie sumi*: Dico, cum vis purgatrix proprie in varia perniciosorum salium mercurialibus spiritibus saturatorum miscella consistat, vel illis per correctionem extinctis adhuc operabitur, vel non: si prius, jam eodem semper manente veneno, eundem semper effectum consequi necesse est: si posterius, jam non plus aget, quam quilibet alius farinaceus pulvis. Patet itaque deleteriæ qualitatis in antimonio latentis ratio.

Myrios, Soryos, Chalcitis vis virulenta.

Quartò. Ad venenatorum classem quoque revocantur *Myrios, Soryos, Chalcitis* seu marchasitæ species, quæ quoniam ex vitriolo, cæterorumque salium adustorum multiplici specie, nec non ex sulphure, originem suam sumunt, uti fuse in *Septimo Libro* ostendimus, ita quoque arsenicis spiritibus referta sine manifesto vitæ periculo intrò sumi non possunt; cum primitivorum mineralium venenorum, sulphuris, mercurii, an-

timonii, arsenici, similibusque spiritibus *Disquis. depravata*, tot differentes veneni species, *Exper.* quot diversa mineralia, quæ ex dictis nascuntur, constituunt.

Quintò. Ex *calce viva*, & *gypso*, nova *Calcis & 2776 virulentia.* constituitur venenorum species, quæ uti tum per se, tum reliquis jam memoratis mixta sunt, ita diversas quoque venenorum species exhibent, quamvis omnes causticæ quædam, & adustiva facultate polleant. Atque hæc sunt, quæ de *venenorum mineralium causis & origine* præmittenda duximus,

DISQUISITIO II.

De Venenis plantarum, eorundemque causis, & unde originem suam traxerint.

Suppono primò ex Botanicorum documento, *plantas deleteria quadam proprietate pollentes*, eas præsertim, quæ pura venena dicuntur, plerumque *ex eorum numero esse, quæ sponte nascentes dicuntur*, sive, quod idem est, ex putri originem suam trahunt. *Experientiâ* siquidem, uti in *Septimo Libro*, & alibi ostendimus, doctis constat, Terram virginem in loco præcelso, ad quem semina rerum difficulter pervenire possunt, expositam, & aqua pura fontana irrigatam, cum tempore plantas patriæ communes generare, uti varias graminis species. Experimentum hujus rei quoque fecisse narrat *Porta lib. 2. Phytogn. c. 1.* *Porta* his verbis:

EXPERIMENTUM,

Quo ostenditur, herbas omnis generis ex terra sine prævio semine nasci.

*I*Pse enim semper consonum veritati existimavi, quod è terra tam plantæ, quam nonnulla animalia nascerentur, eò quod inest in terra humidum, in humore spiritus, in universum calor, ut sint Jovis omnia plena. Ob id absque præexistente semine, sine ulla hominum opera, ut diversi terrarum tractus, succo, Sole, situ aliisque constitutionibus diversi sunt, ita quoque diversæ plantas, diversisque insignitas qualitatibus produxerunt: e jusmodi enim solet esse corporis habitus, cujusmodi humores, quibus nutrimur, talesque succi gignuntur, qualia sunt alimenta, quibus vescimur. Id mihi animum submovit istiusmodi experimentum, quod cum è profundissimis ædium fundamentis egestam humum convasassem, ut omnis objecti seminis suspicio tolleretur, atque sub dio exposuissem editissimis locis, ne aliunde ventus semina asportasset, non multis post elapsis diebus, è variis terræ qualitatibus in dicta terra varia herbarum genera exorta sunt. Sed Neapolitano solo celoque familiaria: nam alia argilla, alia pulvis Neapolitanus, alia contritus lapillus, vel topus produxit. Sic unaquæque terra pro sua qualitate ejusdem qualitatis herbam produxit; Tophacea enim terra trifolium Neapolitanum, cæteræ nunc urticas, rubosque, nunc mercuriales smiliaque protulerunt. Ita

Cap. VI. Ita *Porta*, quæ ita experimento à me factò congruunt, ut nil amplius ad rei veritatem demonstrandam jungi posse videatur. Idem enim in plantis, quod in animalibus, potissimum insectis, accidit, pro dispositione materiæ jam herbam, jam insectum aliquod nasci, uti supra ostendimus. Sed jam ad rhombum.

Quæritur itaque, cur & quomodo ex terrestrium putredinum miscella tanta venenatarum herbarum varietas nascatur? Quod ut enodetur: Sciendum est primo, uti supra dictum, ex Sulphure, Mercurio, & Sale omnia mixtorum genera primordialiter constitui: Quomodo verò plantæ sponte nascentes ex iis oriri, quomodo insecta possint, quomodo denique plantæ, & arbores, quæ ex semine naturali, ut & animalia originem suam deducant, dictis tribus constituentur, dicendum restat.

Ne verò quispiam putet, ex materiali Sulphure, Sale, & Mercurio omnia constitui; Dicimus, hæc tria rerum principia secundum analogiam quandam intelligenda esse: latet quippe in intimis Naturæ recessibus quidpiam igneum, & maxime activum, sive id calorem naturalem sive quid illi correspondens Naturæ conservativum dicas, quod Sulphur dicimus; quoniam verò ignea illa vis rebus inexistentibus sine humido, utpote pabulo suo, consistere non potest, in omnibus quoque mixtis illud, sive id humidum radicale, sive alio nomine indigites, conditur, quod secretiores Philosophi nomine Mercurii indigitant. Rursus quoniam calido-humidum, sive sulphureo-mercuriale subsistere sine fixatione non potest, hinc istud quod rebus omnibus subsistentiam dat, Salem, utpote, quod Terrestris elementi rationem referat, dixerunt. Quoniam vero compositum sulphureo-mercurio-salinum necdum operationes suas naturales rectè perficere potest, hinc addiderunt iis spiritum quendam omnes mixtorum substantias permeantem, quod nos æris nomine indigitamus. His itaque expositis, jam ad *διληκτικὴν ὑπερθεσίαν βόλων*, id est, venenatarum plantarum originem progrediamur.

Experientia docet, ex supra adductis mineralibus in Subterraneis pyrophyllaciis fumos quosdam, sive exhalationes per intimas terræ fibras usque in extimam terræ superficiem perpetuò exspirare: hinc fit, ut si hæc salubribus glebis junctæ fuerint, herbas producant salubres & bonas: si verò putrido solo & malignis impressionibus vitiato connexæ fuerint, illæ cum tempore fermentatæ putredinem fundabunt, venenosis herbis generandis aptam: unde pro diversitate putredinis, aliis & aliis venenosis halitibus affectæ, differentis quoque virtutis deleterias herbas producent. Sed exemplis rem declaremus.

Si putredo terrestris arsenicali virulentia per halitus subterraneos fuerit subacta, tunc ex fermentata jam materia nascetur vel *Napellus*, vel *Aconitum*, quæ herbæ sunt quoad proprietates, viribus arsenici prorsus similes, unde eæ introsumptæ herbæ statim ea suscitant symptomata, quæ patiuntur illi, qui arsenicum, auripigmentum, aut sandaracham hauserunt. Ad hæc revocantur omnes herbæ caustica vi pollentes, uti *Lathyrus* seu *Cataputia*, *Euphorbium*, *Scammonæa*, similiaque. Si verò dicta disposita materia mercuriali halitu constiterit, tunc vel doricum, vel etiam hæmorrhoidum herbam, cuius, quemadmodum & Mercurius sublimatus, tanta efficacia est, ut intra paucas horas, omnibus venarum exesibus ductibus, sanguinis ex omnibus corporis membris proluentis profluvio hominem perire necesse sit. Si verò Arsenico-mercuriali putredo disposita herbam genuerit, illa hausta, omnia illa symptomata, arsenico-mercurialibus mixtis propria suscitabit: talia sunt nonnullorum fungorum species, tantæ efficacitæ, ut solo odore incautius olfacientes, teste *Plinio*, interimant.

Si verò terra melantheria turgens vitrioli corrupti halitu affecta fuerit, tum vel *hyoscyamum*, vel *veratrum* nasci necesse est, ejusdem cum dictæ mineralis glebæ proprietatis; sumptum sive veratrum, sive *hyoscyamus* præter vomitus appetitum, ingentes fumorum globos in cerebrum ejaculatur, quibus homo primò mente captus in furias agitur, tandem lethargo correptus miserabili morte vitam claudit: quæ quidem pro majori, aut minori putredinis quantitate, nunc majoris, nunc minoris efficacitæ herbas producit. Hinc originem suam trahunt *Stramonium*, omnia solatrorum genera, *mandragora*, *asa foetida*, sive *cotula*, aliæque innumeræ deleteriæ qualitatis herbæ; quæ omnia mihi experientia innotuerunt.

Si enim terram putridam ex eo loco, ubi multa morticina computruerunt, acceperis, eamque mineralibus succis venenosis irrigaveris, illa in vase Soli exposita cum tempore, vel cicutam, vel *hyoscyamum*, aut solatrum, aut *asam foetidam*, pro mineralium, quibus imbuuntur, conditione succorum producent; hæc verò deinde proprio se semine propagant.

Sed quid longius evagandum, cum hæc vel ipsa Sacra pagina comprobentur *Genes. I.* Cum DEUS post terræ ab aquis secretionem dixit: *Producat Terra herbam virentem, quæ ferat semen juxta genus suum, &c.* Ex quo luculenter patet, Terræ omnia vegetabilium rerum semina primo indita fuisse, quæ deinde ex terra pullulascencia unumquodque juxta speciem suam herbam produxit, semini, ex quo educta fuit, congruam; sed & hæc postmodum per semen unicuique naturale species plantarum in hunc usque diem propagarunt. Terra itaque Divino perculsa imperio, ex munifico omnipotentis suæ omnis boni promocondo, per unversas Mundi semitas,

Tom. II.

S 2

mitas,

Comparatio venenorum mineralium cum plantis.

Plinius.

Effectus veratri & hyoscyami.

Experimentum mirabile.

Deus ex terra omne genus plantarum eduxit.

Omnia venenata primordialiter ex mineralibus venenarum originem trahere.

Quid per Sulphur, Mercurium, Salem intelligatur.

Quomodo Sulphur, Mercurius & Sal intelligi à nostris debeant.

Ortus herbarum venenatarum per exempla declaratur.

Secl. I. mitas, pro situ cœli, ac diversa climatum constitutione innumerabilem herbarum varietatem protulit: Tunc universa Septentrionis juga Taxum, Thutiam & Celustum; sub Torrida Zona odorata aromata; Arabia balsamum, thus, myrrham; Sycomorum, casiam, colocasiam Ægyptus; Rhodus Aspalathum; Babylonia palmam; cedrum Libanus; Creta cupresum; Absynthium Pontus; India piper, cinnamomum, caryophyllum; America Santalum, Guajacum, aliasque peregrinas plantas arboreasque produxit: & sic tandem universa Geocosmi superficies, infinita quadam herbarum, fruticum, arborumque multitudine, virium diversitate incredibili, effloruit: quæ omnia, uti ex sale, mercurio & sulphure constant, ita hæc quoque cum terrestribus glebis mixta, pro combinatione concurrentis materiæ, nunc salubres, modò insalubres, partim Solis, partim Subterranei ignis ope, plantas eduxit.

Patet itaque deleteria qualitatis plantas, non alio, quam ex pingui quadam, & mucilaginoso materia, variâ mineralium succorum miscellâ imprægnata, originem suam traxisse; & ad sensum patet, cum more dictorum succorum venenosæ plantæ omnes insigni quadam acrimonia imbutæ sint, igneaque quadam facultate, qua omnia rodant, corrumpant, destruunt; & ex iis, quæ ex calcaria, gypsea, tophacea que materia nascuntur, omnia acrimoniâ pollent, quamvis cæteris minus noxia. Sed de hisce alibi uberius.

DISQUISITIO III.

Unde Serpentes, insecta, cæteraque imperfecta animalia venenosa originem trahant?

Quemadmodum igitur, uti in præcedentibus dictum est, plantæ ex terra originem suam habent, (Terra siquidem, Anaxilao teste, mater est plantarum omnium, & Ignis sive Solaris, sive Vulcanius, pater earum est) ita quoque id de animalibus pariter intelligas velim: Cum omnia illa animalia, ut innumeræ serpentum, eorumque vermium, quæ insecta vocantur, tam terrestrium, quàm volatilium, natatiliūque species, originem suam non habeant aliunde, quàm ex varia à mira Naturæ industria disposita terrestri materiæ putredine, quæ deinde non secus ac plantæ proprio turgentia semine, more cæterarum animantium se propagant: neque id sacro Textui repugnat, cum dicit: *Producat Terra animam viventem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias, &c.* & tandem etiam hominem; aded, ut primordialis animalium etiam perfectorum productio sine ullo prævio semine, solo Divinæ potentia jussu, ex Terra, tanquam è subjecta materia, processerit; quod & ex Veteribus, Anaxilao Euripidis discipulus, etsi non sine sensu Sacrae paginae contrario, asseruit: Nam cum Cælum, inquit, & Terra in sua se loca recepissent, Terram arbores, volucres, feras & mortalium

genus omne, non ut ipse putat imperio Creatoris, sed casu exclusisse: dum Terra putris, molli, & Sole densata in suam superficiem tumores produxit, singulos suas putredines continentes nocte circumfistente, aëre irrorante, Sole consolidante, tandem putredinem ad summum perduxit, maturato scilicet partus tempore, confractis vinculis omnium animantium genera exclusit. Sed & hæc quotidiana experientia docet, cum tot vermium species derepente nasci videmus.

O'σπρὰξὸδὲγυα, quod Ostreaeum animantium genus est, projectis in mare fictilibus, ex putrescente spumoso limo generantur; purpuræ ex putredine limosa in insignem nitorem exaltata; in cœnosa materia ostrea, ungues, & pectines; conchæ in arenosa; testacea denique ex limo, pro limi differentia gignuntur diversa. Anguilla ex pelle, qua quotannis exuuntur putrefacta, vel etiam ex ipsius pellis ad saxa detritæ ramentis sine semine nascuntur. Cujus veritatem experieris, si pellem anguillæ minutim concisam limoso stagno injeceris: nam intra menstruum spatium novam anguillarum pullaginem reperies. Miro & id experimento nobis innotuit, locum convallibus undique septum, quem fons nullus rigat, nullus aluit lacus, nil denique præter cœlestem imbrem admittit, illico variis piscium generibus repleri: Cujus rei testimonium ego oculatus inspector dare possum, in campo quem Eminentissimus Cardinalis Urfinus prope mare in stagnum converterat, statim ac effossi campi concavum hybernis imbribus repletum fuit, simul etiam intra paucos menses, id omni piscium genere repletum reperimus, cum tamen nullus adhuc in eum piscis illatus fuisset. Rursus ranæ, quæ suos in paludibus, cæterisque fossis natales habent, ex putrido limo generantur, nec ex limo solum sed & per se nascuntur, conspersis tantum imbre locorum palustrium pulverulentis arenis, unde & temporariæ dicuntur, de quarum artificiali productione in sequentibus.

Non dicam hic de murium ex putri generatione; nil de insectis, aquaticis, cæterisque volucris insectis, terrestribusque vermibus, scorpionibus, &c. quæ omnia uti ex putri terræ, aquarumque mucilage nascuntur, ita quoque veneni non sunt expertia.

Quemadmodum igitur plantæ & serpentes ex terra immediate generantur, ita quoque non est planta, quæ ex sua putredine peculiare quoddam insectum non producat: neque ullum animal perfectum, quod non vel immediate ex corporis sui putredine, vel mediantibus excrementis nonnulla animalcula procreet; & apertè in homine patet, in quo nullum membrum sive internum, sive externum, quod vermibus non scatere, observatum sit, præsertim in malignioris qualitatis infirmitatibus, de quibus vide Schenkium, Valleriolam, Gesnerum, Aldrovandum cæterosque,

Anaxilao.

Omnia venenata primò ex terra sine semine, deinde uti cætera animalia combinatione utriusque sexus se propagant.

Anaxilao opinio.

Disquis.

Ostreaeum.

Anguilla.

Piscium ex imbribus terra mixtis.

Ranarum.

Omnis planta & animalia propria animalis generantur ex putredine.

Schenkium, Valleriola, Gesnerus.

Cap. VI. terosque, & nos id in *Scrutinio physico-medico de Peſte*, multiplici experimentorum demonstratione ratiocinantes.

Sed ad propositum nobis scopum revertamur. Cum itaque *venenata animalia*, uti Serpentes, ex terræ putredine nascantur ut plurimum, quæ deinde per coitum quoque speciem propagent, venenum verò nonnullorum serpentum adeò exitiale sit, ut quidam morſu, quemadmodum serpentes dipsades; nonnulli solo halitu, ut aspides chelidonæ; aliqui sputi evibratione, uti pyades, hominem sine salutis remedio interimant; Meritò quæri potest, *quibus de causis* tantum exitium exurgat? Respondeo, illud ex huiusmodi putredine originem ducere, quæ ex venenosis nonnullorum mineralium, quæ supra adduximus, facultatibus emanat; ex horum enim combinatione, cum certis glebis terrestribus, calcariis, gypseis, sulphureis, terræque mucosa materia subacta, putredo quædam resultat, ex cujus fermentatione Solis, aut Vulcanii caloris vi vermibus excluditur, qui tandem serpentem generet, ea veneni proprietate pollentem, qua pollet ex mineralibus deleteriis combinata putredo, quæ tot differentes specie serpentes procreat, quot differentes habet combinationum species: Unde confurgit admirabilis illa *veneni ad venenum* sibi simile *sympathia*, vel ad sibi dissimile *antipathia*. Uti enim serpens non nisi ex eo, unde originem traxit, aut ex animalculis simili veneno imbutis vivit, ita quoque illud unice appetit, illud magnetice trahit, tum in nutrimentum, tum sui conservationem, ex iis enim constant, quibus aluntur; si verò putredo ex alia, & alia rerum combinatione diversum, & diametro differens temperamentum nactum fuerit, tum quoque ad prius venenum in serpentibus prorsus antipathicum exurgit, uti in dipsade, & aspide chersæa, qui se invicem ex venenorum contrarietate, dirisque diffidiis conficiunt, non secus ac certi minerales succi, & metallica quædam corpora se invicem consumunt, uti suo loco docebitur; non manifestis qualitatibus, sed specificis proprietatibus, vel à tota substantia, vel à forma, vel denique à similitudine, aut dissimilitudine variorum accidentium deductis.

DISQUISITIO IV.

De antipathia venenorum, & causis eorum.

Item

Quomodo omnia venenosorum animalium venena remedio esse possint veneno, quod fuderunt, omnia denique venena sibi similia venena trahere, iisque nutrir.

PRimò *venenum alteri veneno inimicum*, & totius substantiæ dissimilitudine contrarium esse, *bufo* & *araneus* sat docent; quod nisi oculis propriis vidissem, vix ut crederem, induci potuissem. Cum enim nescio apud quem auctorem de horum animalium

antipathia legissem, rem experimento tentandam duxi, unde rubetæ fossæ inclusæ, araneum ex baculo pendentem cum admovissem, araneus conspecto hoste, protinus per filum descendens, puncturæque inflictæ, eam non stupefecit duntaxat, sed & penitus exanimavit, victoriæque quasi de hoste reportata, per filum in locum, unde se demiserat, se restituit.

Quæritur huius *causa*? Dico, causam esse *diversitatem veneni* utriusque animalis; cum enim *venenum bufonis*, vel rubetæ prorsus *terrestre* sit, ex corrupta putredine & virulento terræ mucosum ortum, *aranei* verò *venenum* sit *aëreum*, subtile ac spiritu turgidum, ex aëre sive murorum, lignorumque putridorum poris, rimisque natales suos habeant; hinc fit, ut aranea spiritibus deleteriis, & mineralium succis plena haud dissimile gignat venenum, quod mox ubi rubetæ corpori immiserit, id pro ea, qua pollet, subtilitate, totum rubetæ venenum sui juris jam factum, in suum venenum convertat, atque adeo rubetam alieno tota dissimilitudine substantiæ veneno infectam prosterнат. Cum iterum *venenum bufonis humidum frigidum* quoad sensum sit, non ex primis qualitatibus ortum (nullum enim *venenum frigidum formaliter*, sed omnia calida esse, secundum specificam quandam proprietatem à forma promanantem, existimo; alias enim calidissima frigidissimum, & frigidissima calidissimum contra experientiam expugnare possent; quod pariter de sicco & humido intelligi velim); *Araneæ* verò *venenum* cum pariter totius substantiæ dissimilitudine *siccum*, & *calidum* sit, utpote ex minerali deleteriæ qualitatis vapore, calci murorum, lignorumque fissura inexistente exortum; non est mirum, ex huius ignea quadam vi pollentis veneni efficacia, bufonis venenum prorsus contrarium consumi, destruique.

Variis id experimentis comprobare possem, si ea aliis locis non reservassem. Si quis *acetum*, quod *radicatum* vocant, in aqua lithargyrii præcipitarit, videbit quomodo aqua lithargyrii aceto contrarii, statim proprietatem *veneni* in lithargyrio latentem non duntaxat destruat, sed prorsus in lacteum colorem omni consumpto veneno convertat: simili prorsus modo in *antipathia venenorum* fieri censeas.

Aspides inter & serpentes Argolicos tantum odium intercedit, ut *Nicander* hocce data opera ex Argo in Ægyptum ad aspides extinguendas translatos referat.

Quod & in vegetabilibus cum admiratione videre est: si enim *napellum* circa *Taxi* venenosæ arboris radices plantes, *Taxum* napelli virulentia, vel intra unam septimanam veluti tabo quodam confectam reperies. Quod enim inter venena, sive id in animalibus, sive vegetabilibus consideretur,

Disquis.

Mira antipathia bufonis & aranei.

Quibus modis serpentes hominem interimant.

Mira sympathia & antipathia venenorum.

Antipathia aceti & lithargyrii.

Aspides & serpentes se invicem interficiunt. Nicander.

Secl. I. potentius & actuosius est, id, reliquum debilius ut plurimum conficit.

*Odium bu-
fonis & a-
ranei.*

Atque hinc nascitur naturale illud *rubetæ & aranei odium*: siquidem rubetæ, suæ sibi imbecillitatis conscia, adeo horret araneam, ut eo tempore, quo araneæ prodeunt, id est, tempore sicco, & Sole meridiano, (ne in lethiferum sibi hostem incidat) nisi ruta instructa, comparere non audeat.

*Cur vene-
num serpen-
tibus ejus-
dem speciei
non noccat.*

Quod verò *buso busoni, serpens serpenti* ejusdem speciei non contrarietur, id fit, quod venena ejusdem sunt naturæ, quibus tantum abest, ut sibi noceant, ut potius sese mutuo veneno omnibus ejusdem speciei communi

*Venenosus
Terra luc-
cus veneno-
sis animalis-
bus loco nu-
trimenti
servit.*

foveant, & conservent. Sicuti enim stirpes, & plantæ ex terra id, quod earum naturæ maxime consentaneum est, attrahere solent: ita singula quoque animalia ad alimentum naturæ eorum conservandæ maxime congruum naturali quodam appetitu feruntur. Cum itaque Natura *venenatis animalibus venenum*, veluti dotem quandam particularem, tum *ad se conservandum*, tum ad se contra contraria, hostesque defendendum, indiderit, videtur iis veneni attractio, veluti alimentum quoddam prorsus naturale, utpote sine quo vivere non possunt; ex iis enim nutriuntur, ex quibus sunt. Hinc serpentes, bufones, scorpiones, naturali quodam appetitu quicquid in terra venenosum, putridum, noxiumque est exfugentes, in nutrimentum, non secus ac homo alimentum, in aliti substantiam convertunt, quod hoc experimento comperies. Si enim *viperam*, v. g. veneno spoliata in terram venenosa qualitate imbutam dimiseris, eam, quæ omni prius carebat veneno, totam ex novo attracto veneno virulentam reperies. Hinc quoque *viperæ*, cæterique virulenti serpentes, dum nobis quod obest, auferunt, ab ipsis verò quod prodest, attractum, non sine admirabili DEI OPT. MAX. providentia in se denuo derivant; adeoque ubi mors per venenum timebatur, ibi vita per medicamentum tantopere intoxicatis profuturum obtineatur.

*Venenosa
animalia
venenum
sibi con-
gruum ex
terra fu-
gunt.*

*Buso pestis
remedium,
& Scorpio,
sui veneni.*

Hoc pacto *Buso* Sole exsiccatus, *pestiferis applicatus bubonibus*, dum id, quod pestiferum est ad se attrahit, hominem simul pestifera lue liberat, de quibus vide nostrum de *Peste* Tractatum. Sic *Scorpionis venenum* puncturâ corpori inditum, ipsius Scorpionis attriti applicatione hominem proprii veneni attractione liberat. Sic *Pastinacæ venenum*, pastinacæ caudæ attritæ applicatione, eruitur. Verum cum de hisce in *præcedentibus* fusius actum sit, iis non immorabimur; sufficiat *Lectori* hæc Regula, quod omne, cujuscunque tandem *animalis venenum* morsu inditum, sit *proprii medicina veneni*. Vide *lib. 3. Artis Magneticæ*, ubi complura hujus farinae exempla de Magnetismo venenorum, uti & de Tarantularum veneno, adducta reperies.

CONSECTARIUM I.

Consect.

Hinc patet, *cujuscunque tandem generis serpentes congeneris sibi veneni alimentum attrahere*, unde non solum putrilaginofam ex terra mucilaginem exfugunt, sed & ex ipsis venenatis herbis, animalibusque, quæ instinctu quodam naturæ sibi congrua norunt, in alimentum summa calliditate venantur. Ita *vipera* ex herbis cicutam, ex animalibus mures, lacertos, vermes omnis generis avidè insectatur, uti ex earum exenteratione patet; & si quandoque moriantur, in eam vertuntur putredinem, quæ deinde innumeros alios ejusdem speciei serpentes mirabili quadam pericyclofi reproducat. Sed de hisce in *sequentibus* fusius.

*Animalia
venenosa
nutrimen-
tum vene-
nosum ap-
petunt.*

CONSECTARIUM II.

Ex hisce quoque colligitur, *omnia serè mortiferorum serpentum venena non nisi veneficæ facultatis intensione, aut remissione differre*, uti ex Symptomatis singulorum clarè patet. Hæc autem intensio aut remissio non alio modo exfurgit, nisi vel ex locis virulentis evaporationibus obnoxiiis; *evaporationes verò noxiæ non oriuntur, nisi ex supramemoratorum mineralium fumis*, noxiisque halitibus mucilagini terrestri mixtis, & halitus quidem subterraneus ignis intra terram exaltat, extra verò Solis æstus conceptam ex dicta miscella putredinem digerit, & fermentat; calor tandem fermentatam putredinem in *serpentem* animat, tanto utique perniciosiorem, quanto putredinis miscella fuerit calore Solis magis adusta. Unde in locis *Zonæ Torridæ* subjectis, aut eidem vicinis, uti in India, Arabia, Africa, America, uti regiones fumis mineralibus magis obnoxiiæ sunt, ita quoque *serpentes* multis *parafangis virulentiores*, & prodigiosioribus proprietatibus imbuti reperiuntur, quam in partibus Septentrioni suppositis. Unde in Italia paucæ *Aspides*, nullæ fere *dipsades, pryades, sepes, hæmorrhoi*; multo minus in Germania cæterisque partibus ulteriori Septentrioni subjectis comperiuntur. Cujus quidem rei ratio alia non est, nisi *Zonæ temperamentum*, quod necessario sequuntur serpentes, qui sub ea nascuntur: quo enim ardentius est cælum, eo venefica animalia majoris, ob adustionem, efficacitæ sunt, adeoque *serpentes virulentissimi sub Zona Torrida*, ad *serpentes viperasque Italiae* sese habent, sicuti sese *viperæ Italiae ad viperas & serpentes Germaniæ*, quorum virus uti multo debilius est eo quo pollent *Italicae viperæ*, ita quoque in *theriacæ* confectio-nem assumi non possunt.

*Cur serpen-
tes in parti-
bus Australi-
bus viru-
lentiores
sint, quam
in Boreali-
bus.*

CONSECTARIUM III.

Hinc dico, omne *Aspidum genus* non incongruè *ad viperas revocari posse*, adèd quidem, ut si *viperæ Italicae* sub *Zona Torrida* ponerentur, illæ partim in *dipsades*, partim in

*Serpentes
unius speciei
sola ignis
solisque effi-
cacia & va-
ria adustio-
ne in*

Cap. VI. in ptyades, sepes, hæmorrhoids, & contra, degeneraturæ essent, non secus ac de plantarum transformatione, quas plantas in alias species, ex sola climatis mutatione degenerasse supra diximus: tantum in transmutatione generum specierumque potest diversus cæli adpectus, diversa climatum dispositio, tantum denique materia putredinis in venenatis animalibus à Sole diversimodè adusta. Eam ob causam in nullo Orbis loco, omnium Historicorum testimonio, major virulentorum serpentum, draconumque copia, quàm in Ægypto, deinde in Africæ, Libyæque arenosis desertis reperitur, ita ut, quemadmodum mihi Abissini retulerunt, populi fabulosis desertis vicini, quotannis facto ex multis hominum millibus exercitu, ad incredibilem serpentum propullulantium multitudinem, quâ igne, quâ armis extirpandam, in prælium ire cogantur; quod nisi fieret, Regionem brevi hominibus viduatum iri. Neque id mirum est, cum vel unica roris guttula, uti est apud Rhamnufium, congruæ materiæ mista, serpentem producat.

Accedit, quod fabulosa illa deserta multum nitri, & salis ammoniaci producant, quod à Solis æstu sublimatum, adustumque, ubi nocturno frigore materiæ congruæ incidit, virulentissimam putredinem efficiat, ex qua deinde *serpens* enatus, vel pro materiæ differenti dispositione nunc aspidem, jam cerasten, modo ptyadem, aut dipsadem, sepeve producat. Rursus, cum subinde in hujusmodi desertis integri exercitus, quas *Caravanas* vocant, inopiâ aquæ, siti pereant, ex hominum jumentorumque cadaveribus putrefactis, nova fundantur serpentum seminaria.

CONSECTARIUM. IV.

Ex his quoque luculenter patet, quod & supra innuimus, cur virulentorum serpentum venena naturâ suâ calida, nullum frigidum sit. Cum enim plerumque in æstuosissimis desertis, ex nitri, salis ammoniaci, similibusque succis intra arenam concretis, adustisque, unâ putredini validissimè commixtis, serpentes hujusmodi nascantur, certe illi, ejus, ex qua nascuntur, putredinis proprietatem in se non solum derivabunt, sed & venenosarum herbarum pastu, veneficam qualitatem intendent; unde summam illam in dictis colubris virulentiam oriri necesse est. Quemadmodum enim Sulphur igne subteraneo vehementer adustum generat arsenicum, sandaracham, aut realgaris risigallum, venena vehementissima, ita ex horum efflorescentia sales nascuntur ejusdem, imò vehementioris veneni, quæ putredini mixta, deinde serpentes, quos diximus, generant. Caliditas verò dictorum venenorum minime eadem censeretur debet cum caliditate elementorum, sed alterius qualitatis à primis,

& manifestis qualitatibus specie differentis. *Consect.* (quæ item de humido & sicco intelligi velim:) quod ita probo.

Omnia, quæ *Cathartica* vocantur, & *diaphoretica*, cum deleteriæ qualitatis sint, & caustica, humoresque in corpore stabulantes attenuent, & incidant, calida, & sicca esse necesse est, non ratione primarum qualitatum, sed à formarum, à quibus emanant, proprietatibus; unde quæ multum, uti supra dictum fuit, igne elaborata sunt venena calida sunt, dummodo non diffluant. Si verò diffluant, vel ex bitumine, naphtha, similibusque terræ succis originem habent. Sicca verò omnia in naturam ignis transeunt, uti aromata, metalla & lapides, sulphur, arsenicum, & cætera supra memorata; quæ si in oleum solvantur, illa primo adstringentem recipiunt saporem, deinde se exhibent & odore, & gustu fervida; unde intus sumpta, tota in halitum solventur, caputque perturbabunt: itaque virulenta sunt. Calidissima animalis partes fel, & coagulum; plantarum femina, radices; mineralia quæcunque ex terreo sicco fiunt, ut auripigmentum, calx, gypsum. Rursus inter vegetabilia calidissima censentur colocynthis, agaricus niger, helleborus niger, lac lathyridis, & tithy malorum species, chamælia, & thapsia, similiaque purgantia, uti ex causticis effectibus eorum patet, quæ si corrumpantur, in acre venenum evadunt.

Sed dices hoc loco: illud venenum formaliter est frigidum, quod frigus formale inducit; hoc præstat hydrargyrum, & multa ex plantarum familia; ergo venenum est formaliter frigidum. Coagulat enim suo frigore sanguinem, uti supra de Seplassario hydrargyri potu extincto, narravimus: offendit etiam nervos, cerebrum, siderationes, tremores, paralyfin inducit, qui non nisi frigoris effectus sunt; quæ de venenis narcoticis sive stupefactivis, cicuta, mandragora, hyoscyamo, opio, solano, spuma argenti pariter intelligenda sunt, qui effectus manifesti frigoris, & quidem intensi indicium præbent.

Sed contra, Dico generaliter loquendo, nullum venenum frigidum formaliter concedi, neque dum singula inspicimus, ullum recensitorum frigidum, aut ratione deducta ex principiis, aut ex sensibus probari posse. Quod itaque venenum hydrargyri, cæteraque sanguinem sistant, coagulentque, id ea de causa fit, quod vis ejus totum penetret sanguinem: quod opus caloris, non frigoris est; quia frigus, teste Philosopho, opera Naturæ non ingreditur, cum inter passivas tantum qualitates recensetur. Omne itaque venenum, quod congelat, & stupidum reddit hominem, calidum est. Et ratio patet, cum enim venena hujusmodi introsumpta caliditate sua naturali illico calorem naturalem, spiritusque vitales in sanguine latentes invadant,

Incredibilibus serpentum multitudo in Africa.

Sal ammoniacum producens serpentibus in Africa multum prodigi.

Venena serpentum natura calida.

Calor veneni non est elementaris, sed specificus.

Omnia venena esse calida, non elementari calore sed specifico.

Objectio.

Solutio.

Argentum vivum sanguinem congelat non frigore, sed calore consumptis spiritibus.

Aristoteles.

Seff. II. vadant, & destruant; Luculenter patet calore, spiritibusque consumptis, sanguinem coagulari, hominisque frigidam constitutionem remanere ex consequenti; qui quidem non veneni frigidi, sed sanguinis, spiritibus à virulento calore privati, effectus: *amarus autem sapor non frigidi, sed calidi effectus est, Philosopho teste, qui omnes aquas vehementer à Sole decoctas, adustaque, humido subtili per attenuationem alterato, & salis fixi sedimento remanente, amarescere dicit. Iterum, cicuta, hyoscyamus, hel-leborus sumpta in furorem agunt; qui si frigidorum effectus esset, ratio non foret, quò minus frigidæ herbæ, portulaca, cucumeres, citrulli, similiaque, eundem effectum præstarent, quod tamen experientia repugnat. Ex calido itaque dictis inexistentem specifico, mira hujusmodi symptomata prodire, certum est. Accedit, quod odor vehementis dicam melius, putor, sætorque exoticus non frigidi, sed calidi ex putredine effectus esse convincatur; cum odor succusque malignus, putorque non nisi ex calore exciteretur, uti ex omnibus combustis apparet: aqua autem, glacies, cucumeres, portulaca, utpote formaliter frigida, nisi putredine corrupta fuerint, non olent.*

Sed redeo ad *Argentum vivum*, quo Adversarii gloriantur, veluti omnium frigidorum intensissimo; at nos tantùm abest, ut hoc concedamus ut potius omnium *venenorum calidissimum* dicamus. Quod ita probatur: Tantò quidpiam intensius calidum est, quantò in tenuiorem substantiam magis resolubile est; Sed *Argentum vivum* in tenuiorem substantiam, quàm ullum aliud mixtum resolubile est; Ergo. Major patet: quia lenitas, & attenuatio rerum à calore, uti condensatio à frigore, *Philosopho teste*, procedit. Minor probatur: *Argentum enim vivum* totum quantum, nullo sui sedimento relicto, ignis ope *in vaporem abit subtilissimum*, & frigore ambiente in primam substantiam nullà substantiæ suæ jacturà revertitur. Ergò vehementissimo calore pollet, & quidem specifico. Si enim aceto, & sale

Argentum vivum omnium venenorum calidissimum, præsertim si sublimatum fuerit.

Aristoteles.

ammoniaco in salem sublimetur, tum enim vero nova causticæ facultatis acquisitione ita furit, sævitque, ut nulli in rerum natura veneno cedat; *Causticam* verò vim non frigoris, sed caloris effectum esse, quis non videt?

Sed dices id in naturali sua consistentia actu frigidum esse, tactus experimento. Respondeo; id *frigidum esse tactu*, negari non posse, sed eo modo, quo piper etiam æstivo tempore frigidum est, quantumvis ex se, & sua natura calidissimum sit.

Iterum dices, *Argentum vivum humidum, & frigidum est actu*; Ergò frigus ei inesse, negare non possumus. Respondeo; illud non esse formaliter humidum aqueum, sed ex pinguedinis sulphuræ à natura ei insita fluxibilitate promanare; unde nulli rei adhæret, neque ut humidum elementare desluit, sed partes partibus ita connectit, ut quamvis separata nulla tamen vel minima particula perdat, sed in globulo protinus convoluta, conservationi suæ unicè studeat. Omnis autem *pinguedo* non frigidarum, sed *calidarum*, inflammabiliumque rerum numero adscribitur. Hinc patet, omnia *venena*, quæ ex dictis participant, sive ex vegetabilium sive animalium familia sint, vel calido-sicca, vel humido-calida esse, non elementari qualitate, sed specifica quadam virtute talia. *Calido-sicca*, cujusmodi nonnulla venena sunt, ab ignis adustione veneni robur acquirunt; *humido-calida* verò ab ignea quadam vi, qua pingue, & bituminosum imbuitur. Frigidum verò & humidum elementare, uti ex elementari contrarietate oriuntur, ita in venenis efficaciam operandi habere non possunt, neque symptomatum in intoxicatis effectum præstare; quamvis tamen non negem, ex elementaribus qualitatibus subinde remotè per secundas, & tertias qualitates sub certa combinatione coalitas, specificam qualitatem ex combinatione mixti suboriri, & consequenter occulta quadam vi vel sympathiam vel antipathiam fundare posse virulentum effectum.

Quomodo Argenti vivi veneni frigus inducat, & quomodo humidum dici possit.

SECTIO II.

DE VENENIS SENSITIVÆ & VEGETABILIS NATURÆ.

CAPUT I.

Quomodo Venenam in Humanis corporibus nascatur.

Cap. I. **S**uppono primò, omnia ex *Subterraneo Terra utero, Naturæ miracula exoriri*, uti in præcedentibus ostensum fuit. Ex Terra siquidem vaporum variorum, tum ex mineralibus, tum putredinibus in superficie fermentatis variæ species nascuntur: quæ putredinis malignitate refertas, vel

herbas virulentas, vel animalia venefica generant. *Salubres quoque herbæ non sunt aded ab omni malignitate immunes*, ut non subinde ex maligna putredine quidpiam nocivum, perniciosumque contrahant; ut luculenter patet ex *erucis*, cæterisque vermicibus, quæ ex saluberrimis quoque herbis nonnun-

Cur pleraque fructusque subinde venenosa animalcula producant.

Cap. I. nonnunquam nascuntur; uti de sceniculi, & salviæ venenosis fœtibus supra dictum est: quæ quidem provenire non possunt, nisi ex nonnulla putredinis portiuncula, quæ succo herbæ commixta, ne totam inficiant herbacei fucci massam, vel in erucam vermemve animatur, quo herbæ salubritas à malo sibi imminente quadantenus vindicetur. Idem provenit in omnibus penè fructibus, pomis, pyris, nucibus, cæterisque supra citatis, quæ vermibus scatent.

Suppono secundò, *Omnia mixta non tantum ex quatuor elementis componi, sed & latere sub ipsis tria principia, quibus omnia mixta constant, ab elementis diversa; & sunt Sulphur, Mercurius, Sal.* Sulphur omnia ignea, ardentia, combustibilia, inflammabiliaque $\chi\tau\iota\tau\omega\ \alpha\upsilon\alpha\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\varsigma$ respicit; Mercurius, sive *Argentum vivum* omnia liquida, aquea, ærea, volatiles spiritus, & quæ in vapores exhalationesque resolvi possunt, continet; *Sal* verò terrestris elementum, uti omnibus consistentiam præbet, ita quoque ad eum omnia terrestria, fixa, solida revocantur.

Hæc tria, uti *Ars Spagyrica* docet, omnibus rebus in triplici Naturæ Regno existentibus competunt. Si enim sive mineralia, sive vegetabilia, animaliaque quæcumque tandem, dicta arte in sua principia resolveris, statim sub *Sulphuris* specie oleum comparebit; *Mercurius* sub aqua acerrima, spiritus subtilissimos obtinebit; sub terrestri verò forma in vasis fundo *salem* reperies: Quæ aded vera sunt, ut de eo nemo, nisi insensatæ mentis dubitare queat. Si quis lignum, aut herbam accenderit, is in flamma cognoscet *Sulphur* Naturæ; in acri fumo *Mercurium* resolutum; in cineribus tandem ipsum *salem* intuebitur; ita ut præter dicta, in nullo mixto aliud reperiatur. Ignis naturæ *Sulphur*, pro intensione caloris, remissionisque omnium mixtorum virtutes modificat, omnibus vigorem, & activitatem conciliat. *Mercurius*, aqua Naturæ, triplici actione innumeras fundat rerum mirabilium combinationes, videlicet, vel distillatione, vel sublimatione, vel præcipitatione. *Sal* pariter, vel sub fixa, aut volatili substantia, calore exagitatus, ea præstat in rerum natura, quæ uti sub occultis proprietatibus concipiuntur, ita quoque vix comprehendi posse videntur, Naturæque miracula passim vocitantur.

Ex horum itaque *admiranda rerum combinatione* in rebus facta, omnia quæcumque in hoc Mundi sive Geocosmi theatro sub sensum cadunt, constituuntur: sive salubria hominibus, cæterisque animalibus, sive noxia, & exitialia fuerint. Nam dicta quatuor materialia principia multiplicibus salium, quos generant, speciebus juncta, & hæc cæteris terrestribus glebis communicata, virtutes, quibus imbuuntur, in vegetabilem herbarum, plantarum, arborumque

familiam transplantant: & hæc denique in animalium œconomiam, nutrimentumque cadentia, eam proprietatum diversitatem in singulis recensitis procreant, quantum non dicam numerare, sed ne animo quidem concipere queamus; nihilque in omnibus hisce aliud, quàm ineffabilem DEI Opt. Max. Sapientiam, Potentiam, Majestatemque admirari, & quibus possumus laudibus celebrare, nobis relinquitur, qui pro inexhausta bonitatis, providentiæ, sapientiæque abyssu, ex tantillis rebus, tantam varietatem educere sibi complacuit, mala bonis, consona dissonis, salubria perniciosis aded mirificè connexa, ut vel ex ipsis malis ingens Naturæ bonum, quod solius immensæ ejus potentiæ proprium est, eduxerit.

Cum itaque in *præcedentibus* dictum sit, quomodo *venena* ex terrestribus, mineralibusque substantiis orta, plantis, animalibusque communicentur, jam nil aliud explicandum restat, quam ut doceamus, quomodo ea quoque *intra Humani corporis œconomiam irruerint, quid in ea operentur*, pari passu exponamus.

Homo in primordiali naturæ suæ dignitate, & innocentia constitutus, uti perpetuo beatitudinis, felicitatisque bono sine ullo malorum incurfu fruebatur, ita *post peccati commissi labem*, conversa felicitatis sorte, ex summo felicitatis apice in imum calamitatum, miseriarumque barathrum lapsus est, omnibus rerum naturalium classibus in ejus vexationem, ultimumque exitium conspiciantibus; hinc nata discors elementorum antipathia, & hinc humorum, ex quibus componitur, *δυσχεχία*. Ignis siquidem clandestinis machinis armatus, corporis humani œconomiam ardentibus febrium spiculis aggreditur; *Aër*, quo ad vitam trahendam nil magis necessarium est, varia corruptionis suæ virulentia innatum nobis spiritum infestare non desinit; *Aqua*, sine qua vivere nequimus, infelicium fœtum productione, semper non nihil inibi exitiale apportat; *Terra* denique mineralium fumis, vaporibusque perniciosis, & plantas, & animalia, & vel hominem ipsum ita infestat, ut unde ex vegetativis, sive sensitivis terræ fructibus nutrimentum suæ conservationi congruum promanat, inde vel maxime suum sibi sensim exitium paret, adeoque *nihil aded sanum, salubreque sit, cui non quidpiam connexum sit, quod vitæ nostræ, sanitatisque integritati contrarietur*; ubi mel, ibi fel, ubi uber, ibi tuber, ut sua è singulis commoda, ac necessariæ res faceant in hominis corpus, inque perfecti jam hominis usus, & alimentum, ita & ad internecionem quoque ab ipsismet fontibus tum aperta molimina, tum occulta nos miris quandoque cuniculis adoriuntur, eademque, quæ vitam dederant prius, ruptis symmetriæ legibus, orbe jam revoluto, veluti indicto bello, quod construxerunt,

Omnia mixta ex tribus consistunt.

Quid hæc 3 in mixtis sint.

Omnia in triplici natura inferioris regni à tribus participant.

Malorum causa originale peccatum.

Sec. II. xerunt, rursus elidunt, atque exterminant. Quæ quidem *dissidiorum genera* numerosiora sunt, quam ut recenseri possint, notiora, quam ut debeant.

Cum itaque virus illud tabificum ab homine lapso, tanquam capite in membra universitatis cætera dimanarit, merito ab iisdem vicissim odii, atque inimicitiae semina, flagella, cruces, omnigenæ morborum, calamitatumque machinæ juxta Adrastræ legem inevitabilem retorquentur.

Sed ut hæc luculentiùs pateant, *quomodo venenorum semina vel in ipsis singulis homi-*

num membris enascantur, referendum duxi. Ne verò DEUM OPT. MAX. Patrem benignissimum ultimam humano generi cladem sine ullo tantorum malorum remedio, inferre voluisse, suspicemur, simul ostendam; quomodo piissimi Patris cælestis providentia nullum adeo grande malum homini inferri permiserit, *cui non simul junxerit summum bonum* totius mali destructivum; ut ubi morbus, ibi etiam medicamentum morbo illi opportunum, & præsentaneum, pro sua infinita bonitate, & clementia, esse voluerit.

CAPUT II.

Quot modis in nobis venena nasci possint.

Cap. II.

Quemadmodum ignis beneficio contra frigoris violentiam nos defendimus, eo fovemur, & conservamur, ita quoque non desunt in eo nonnullæ impressiones noxiæ, quæ, quem conservare debebant calorem nativum, debilitent, consumant, destruant: non dicam hîc de actuali ignis combustione, qua omnia destruantur, sed de iis, quas in se recipere potest, perniciosis impressionibus. Ambulat homo quispiam in Sole, ignis camino assidet, ignem, coquendo, digerendoque tractat, nescit tamen in aère ab ignis calore suscitari quosdam *virulentos halitus*, quibus haustis, statim *venenum* præsens invadit calorem radicalem veneno totâ substantiâ contrarium. Quæ ut pateant, multiplici exemplorum inductione patefaciam.

Cur Sol Romanus tantopere noceat,

Quæritur itaque, *cur qui Solem hîc Romæ æstrivum experti statim in lethiferos morbos incidant*: Respondeo, esse vapores malignos vi Solis ex concavis terræ locis, & varia putredine fœtis eductos, qui intra poros sudantium apertos suscepti, mox ubi vel frigidiori aura, aut fontium humiditate clausi fuerint, illi calore interno exaltati, primò sanguini spiritibusque misti, eam accendunt februm malitiam, quas frequenter cum vitæ jactura experiuntur incauti mortales; quod tamen universale non est, sed in iis solummodo locis, ubi terræ conditio vitiosis, & *virulentis vaporibus* scatet; uti sunt paludes, cæmeteria, sylvæ opacæ, immotarum aquarum fossæ, loca sulphure, & bitumine corrupto, referta; unde ii, qui calore ferventes sub *taxo* requieturi se conferunt, statim lethifero vapore infectos vitam cum morte commutasse casus varii monstrarunt; tales enim *umbrarum aër qualitates recipit*, cujus sunt halitus arborum: quæ si salubres, salubres; si veneficæ, venenosas profundent halituum proprietates.

Quæ loca Sole percussa pestifera sint?

Umbræ arborum quarundam noxiæ & venenosæ, uti Taxi, Napelli.

Hoc pacto Tybure duo pastores, non ita pridem sub Napello arboreo in monte Januarii mortui reperti sunt, non aliunde, quàm ex *veneni*, quo dictus frutex turget, vapore extincti. Solet nonnunquam contin-

gere, ut Nautæ, & Agricolaæ comportatis undique sarmentis ignem, vel ciborum parandorum, vel se calefaciendi gratiâ, exstruant; accidit itaque extructo rogo, quosdam mox gravi dolore capitis percussos, insaniam, & phrenesin incurrisse, nonnullos statim extinctos, alios ægrè tandem evasisse; ita de Neapolitanis nautis narrat *Porta Lib. Phytogn.* Cujus rei causam cum examinassent, invenerunt tandem, Nautas ex fumantibus *Rhododendri* (quod virulentissimum fruticis genus est) sarmentis dicta symptomata incurrisse: flores habet ad spectu jucundissimos, albos, rubrosque, tantæ tamen *virulentia*, ut si in cisternas conjiciantur, integræ alicui communitati exitium creare possint. Audivi à Nautis & Piscatoribus, nonnullos fuisse, qui aridis *cicutæ* stolonibus pisces infixos cum torruissent, quotquot ex iis postea comedisent, variis symptomatum tormentis tandem extinctos fuisse.

Ignis enim venenum sub stolonibus *cicutæ* latens exstimulat, suscitaturque; hoc verò excitatum, illud piscium pulpæ communicat, piscis verò eo intoxicatus & hominem intoxicare necesse est. Quantum *Lithanthracum vapor* ab igne excitatus assidentibus noceat, *Leodienses*, aliique, qui hujusmodi fossilibus carbonibus ignem extruunt, fatentur. Quàm facile suffocent hominem carbones in loco clauso succensi, aut ceræ vapor, innumera exempla docent.

Non dicam hic de iis, qui *Alchymicis operationibus* operam dant, quàm sæva subinde ex spiritibus metallicis symptomata incurrant, nisi summâ cautelâ, & optimè armati, operationes peragant. Certe plerosque vel phthisi, vel atrophia, aut paralyfi tandem extingui, experientia docuit; de quibus alibi fusiùs. Ignis itaque summopere nocere potest. Novi pictores, qui, eò quod inter pingendum penicillum *auripigmento* infectum, ore ex mala consuetudine diutius derinuisent, horrendos, & plane exitiales morbos incurrerint.

Secundò: procedo ad *Aërem*, qui quot, quantosque venenosæ sobolis fœtus in nobis

Ubi morbus, ibi remedium.

Porta.

Rhododendri lignum accensum pestiferum.

Cicuta stolonibus aridi succensi pestiferi.

Lithanthracum pestifer halitus.

Cap. II. bis pariat, epidemici morbi, & pestilentia fat demonstrant, de quibus cum in *Scrutinio phyticomedico* ex professo egerimus, eò *Lectorem* remitto; ubi reperiet, *nihil aëre venenosis impressionibus opportunius esse posse*; cum quicquid ex terra virulentum, deleteriumque exhalat, id immediatè aëri communitur, quem cum perpetuò spirare, & respirare cogamur, tot necessario in nobis diversa morborum malignorum genera fundantur, quot diversorum venenatorum vaporum differentes species sunt. Quæ verò aërem inficere suo vapore solent, ad sex ferè capita revocantur; & sunt Primò *Aquæ stagnantes*, ranis, serpentibus, variisque insectis pestiferis scatentes. Secundò, *Loca sulphureis*, aut *Arsenicalibus vaporibus*, cæterisque *noxiiis mineralium halitibus referta*. Tertiò, *Loca, quæ morticinorum, cadaverumque virulenta putredine squalent*. Quartò, *quæ noxiis ventorum flatibus exposita sunt*. Quintò, ubi copiosa *veneficarum plantarum*, uti *Napelli, cicuta, hyoscyami, veratri, solani, stramonii*, propago viget: hæc siquidem Solis percussæ radiis in vaporem resolutæ, eo aërem mirificè inficiunt, præsertim, si post occasum Solis hujusmodi loca adeantur. Sextò, *epidemicalues*, qua subinde, ut in *Libro de Peste* docuimus, & provinciarum integrarum urbibus, & oppida pagique incolis viduantur.

Tertiò. Sequitur jam *Elementum Aquæ*, quod tanto sane atrocius in genus humanum sævit, quanto *virulentiores* tum ab halitibus subterraneis, tum à propriæ substantiæ putredinibus *impressionibus* recepit, adeo ut num illud inito cum terra conjugio, paronympho Sole, majorem *venenatarum* rerum copiam, & varietatem, quàm salubrium excludat, merito quispiam dubitare possit, quarum virulentia aqua tincta, emissionem vaporum uti aërem perpetuò tingit, ita aër ab hominibus inspiratus, *veneni* paulatim *semina* plantat. Unde nisi Divinæ providentiæ dispositione mare falsugine imbutum fuisset, Geocosmum putredinum copia, & varietate interire necesse fuisset. Noxæ verò, quas ex aëre paulò ante provenire docuimus, & Aquæ accommodari possunt. Hinc innumeræ *infirmities ex aquæ potu* proveniunt, præsertim iis, qui ex stagnantibus fossis eam inconsultius hauserint. Cum enim immotæ putredinem protinus concipiant, ex putredine verò varia nascantur venenata animalia, uti ranæ, serpentes, vermes virulentia exitiales, uti hirudines, similiaque, quorum spermatica corpuscula, uti per totius aquæ substantiam diffunduntur, ita illa ingentes intra corpus à sitibundis assumpta ruinas machinantur.

Novi ego olim in patria mea *sarnifecam*, qui cum siti stimulante ex vicinæ prato fossæ aquâ incautius sese ingurgitasset, post bimestre spatium, primum ingentia ventris tormina, stomachum quoque veluti vivo quodam animali, sibi vellicari sensit, ingentique continuo dolore se torqueri conquestus est, jungens, intus latere quidpiam vivum, quod stomacho præsertim vacuo per œsophagum quasi exitum, non sine vomitus nausea, moliretur. Medicus id, quod erat, sagaciter subolfaciens, è signis expositis, id nil aliud esse posse, quam *serpentem*, quem ex *spermate aquæ*, quam biberat, commisto, intra stomachum nativo calore exclusisset, felici conjectura assecutus est; quoniam vero noverat, *serpentes lacte* præ omnibus aliis nutrimentis summopere *delectari*, tale consilium iniit; Infirmum pedibus suspendi jussit, ita ut aperto ore (quia intus latere credebatur animal,) vaporem lactis è vase suppositi ignis calore exspirantem excipere posset; mirum dictu; serpens intus stabulans, dicti vaporis cupediis allectus, tanto impetu per œsophagum erupit, ut infirmum pene suffocaret, siquidem intra meatus gurgustia non parum reluctatus, dum præter caput nihil aliud exertum haberet, illud forcipe apprehensum, & summo impetu extractum, *serpentem fere sesquipedalem*, omnium adstantium admiratione exhibuit. Infirmus verò mox congruis medicamentis purgatus corroboratusque, pristina valetudini postliminio restitutus fuit.

Similia *Schenkius* in insigni *Observatione* Schenkius, num opere recitat de iis, qui ex similibus paludum spermate fœtis aquis potatis *ranas, rubetas, & diversa vermium genera* intra stomachum excluderant, quas Medicorum præscripto postea adhibitis vomitoriis ejece- rant. Magnum quoque iis periculum imminet, qui *aquas venenosis, mineralium qualitibus tinctas* hauriunt. Recitat *Valleriola* in suis *Observationibus*, venatorem quendam in sylva fontem reperisse, quem cum ex acredine acidulas aquas reputasset, iis sat liberali haustu se repleffe; at tot tantisque mox se symptomatis aggravatum sensit, ut vix sana mente domum reversus, intra biduum lethæi fontis virulentia decesserit. Tales sunt omnes illæ *fossæ arsenicali vi pol- lentes*, cujusmodi *Plinius Terracinæ*, olim Plinius. Anxure, fuisse, narrat, ex quâ quotquot biberent, repentina morte interirent; unde postea saxi, & ingenti terrestrium quisquiliarum acervis, ne cuiquam noxam imposte- rum adferret, oppletus fuit.

Quartò; *Terra*, uti omnis generationis mater statuitur, ita quoque perpetuò sua nobis exhalatione malum machinatur, omnis *veneni*, & malignantis Naturæ impressionum origo, ut non tam matrem, quàm humani generis novercam à Natura constitutam fuisse, dici possit; cum virulentis mineralium halitibus perpetuò, & aëreum, aqueumque elementum infestet, nec hisce contenta, intra intimas quoque herbarum fibras, ubi se infinuarit, tot noxiis sociata qualitibus sævit, ut unde per alimentum conservationem

omnia alimenta ali- quid hominè noxium adferunt.

Tom. II.

sect. II. sperare debemus, indè mortem incurramus, cum, uti *suprà* diximus, vix *plantula* sit, quæ non aliquid virulentum sibi adnexum, conatumque habeat; ex vermibus erucisque, quas singulæ sibi proprias generant, sat demonstratur, quæ à nobis in alimentum sumptæ, non ita nativi caloris efficacia consumuntur, quin semper relinquunt nonnihil aliti substantiæ contrarium, perniciosumque, quod ex frequenti usu augmentatum, tandem in febres malignas, morbosque exoticos pro malignantis naturæ conditione erumpat. Cujus quidem rei ratio alia non est, quam verminosa quædam, quam sub insensibili plantarum, fructuumque putredinis tegumento absconditam tenet, substantia; quæ utique tantò perniciosior est, quanto virulentioris naturæ fuerit, uti in *plantis venenosis* accidit, quas dum insulsa præcipitantia pro salubribus herbis nonnulli assument, non infrequenter mortis cum vita commutatione perfolvunt; cum nihil facilius sit, quàm ab inexpertis cocis pro petrofelino cicutam, pro carduo benedicto hyoscyamum, pro primula veris mandragoram, pro plantagine veratrum, pro buglossa barbam Jovis, dictarum herbarum similitudine deceptis, arripere. Exempla horum vide in opusculo nostro *de Peste*.

Quintò. Restant *animalium*, quæ in usum nostrum cedunt, *nocumenta*. Quæ si vel minimam putredinem concipiant, illa in alimentum sumpta, ex innata putredinis fecunditate, mox in insensibilium vermium copiam pullulascunt, qui cum minimè veneni expertes sint, nobis primò quidem in-

advertentibus, id veluti intra favillas quasdam absconditum, successu verò temporis, vires paulatim acquirens, tantum excitat incendium, ad quod extinguendum, universa Machaonis officina vix sufficiat; unde *Carnes animalium minimamquid putredinem habentes perniciosos esse tempore morbos concitant.* omnium *putridæ carnis esus* vitandus, earum potissimum animantium partes, in quibus *venenum* ut plurimum à natura pulsus, nidula ri solet, ut sunt caudæ, cerebrâ in rabiem actorum animalium; bilis enim effervescentes dum aduritur, semper ad perniciosam quandam qualitatem disponitur, uti exempla eorum docent, qui *felium* in rabiem actarum *cerebrum* loco cuniculorum ab improbo caupone mensæ appositum, dum comedissent, posterâ die in rabiem acti & ipsi, infelici sanè sorte, vitam suam furiosa morte concluderunt. Quantum ab *insectis*, quæ subinde cocorum incuria intra lebetes eduliorum incidunt, mali nobis instet, haud infrequentes casus docent, si præterea ollæ, *sartagine* & cacabi ex aceto caribus superaffuso *æruinem* contrahunt, dici vix potest, quanta in nobis mineralium haud absimilia symptomata proveniant. Nil dicam hîc de *venenato animalium morfu*, uti serpentum, scorpionum, cæterorumque insectorum; Nil de quarundam *immundarum volucrum esu*, eorumque *piscium*, qui putrido stagnorum limo aluntur; hi enim uti virulentia suâ non carent, ita velis, remisque vitandi sunt; ut proinde non sine ratione ea in Sacris Literis prohibeantur.

Atque hæc sunt, quæ miseram hominum conditionem tot tantisque malis infestant.

CAPUT III.

Quomodo Venena animalium hominem inficiant & interficiant, sive de causis venenorum.

Cap. III. **S** At superque in præcedentibus demonstratum fuit, *omnia nascibilium rerum genera* ex primitivis mineralium specierum principiis, hoc est, ex *sulphure*, *Mercurio*, & *sale*, eorumque spiritu *originem* suam trahere, quæ quidem quando harmonica quadam proportione in mixtis attemperata sunt, in optimo sanitatis statu hominem constituere dicuntur; si verò quandoque caloris, aut frigoris, sicci, aut humidi contrarietate, excessuque unius ad alterum in dissonam constitutionem labantur, tum enim verò statim discordiæ nascuntur semina.

Ovid. Metamorph. *Quippe ubi temperiem sumpsere humorque calorque,*

Concipiunt, & ab his oriuntur cuncta duobus; Cumque sit ignis aquæ pugna, vapor humidus omnes

Res creat, & discors concordia sætibus apta.

Neque quispiam hîc putet, omnia ex quatuor elementaribus humoribus originem habere: latet enim sub hisce aliud quidpiam, cujus quatuor rerum principia nonnisi quæ-

dam quasi vehicula sunt; & sunt *suprà* recensita tria principia, quæ nomine *Sulphuris*, *Mercurii*, & *Salis*, indigitavimus, quorum spiritus merito *aëri* comparari possunt; & ex hisce tanquam ex causa materiali omnia constare dicimus. Quomodo enim simplicia elementa, & omnis compositionis expertia corpora exoticos illos effectus, tum in rerum natura, tum in microcosmo causare queant, dispici non potest. Cum itaque *ignem* elementarem dicimus, sub eo semper aliquid distinctum ab elementis latere concipi debet, quod illi caliditatem, & siccitatem conferat, & hoc Sulphuris nomine appellamus; si *aquam* proferimus, semper eidem aliquid subesse concipimus, quod illi humidum conciliet, & hoc Mercurii nomine appellatur: Sal denique inest elemento *terre*, utpote quod illi siccitate sua fixam consistentiam præbeat, quorum unumquodque dictorum spiritu suo pollet in omnia diffuso, quem *aëri* haud incongruè comparamus. Atque ex hisce omnium, quæ in mundo sunt,

Carnes animalium minimamquid putredinem habentes perniciosos esse tempore morbos concitant.

Cerebrum felis rabiæ esum infestant.

Elementa Vehicula sunt 3 principia Naturæ.

El. sunt. m.
tionem
con. nar.
datur
pior
te ex
tur, qu
his mli
rum sep
Ex ter
siam tra
morum
no vi pe
bus exal
tion fur
otius fit
que ele
omni qu
viam pri
la. cum
lum, is
commu
ditis or
Sacræ S
non solu
maliam
terre à
hæc p
offen
miffam
primitiv
permiat
Triono
figill
struc
modo
ce/m
ctiffi
Sc
tuor h
perfo
to conf
vigore
philosop
tæ, & S
pior. Me
rale non
cum dicit
extenu
cit, tu
rerum
jam de
cum in
est, uti
cum ign
tam in
norum.
ve simi
vram f
meia M
tius ign
falsima
manu p
indicit

Cap. III. sunt, mixtorum genera, auxiliariis elementorum copiis sociata, compositionis suæ rationem ducere asserimus; cum enim in rerum natura purum elementum non concedatur, sed corpora elementata sint, ex sulphure, mercurio, sale, eorumque mista, certe ex ipsis omnia constare is solus inficiabitur, qui dictorum Spagyrica arte ab omnibus mistis singula in sua principia resolutorum separationem nunquam viderit.

Terra halitus suis aquam & aerem inficit.

Ex terra itaque primo hæc principia vim suam trahunt per halitus, qui nil nisi minimorum corpusculorum, quæ ignis subterranei vi perpetuo à primitivis Naturæ corporibus exaltantur, *Στεφφοια* quædam, seu *effluvium* sunt, quorum unumquodque virtutem totius sibi insitam habet, quam aëreo, aqueoque elemento conferunt; ex horum verò utriusque conjugio, diffusæ virtutis effluvium primum vegetabili naturæ, vegetabilia, dum in nutrimentum cedunt animalium, iis, ex quibus constant, proprietates communicant; atque hoc pacto omnia ex dictis originem suam obtinuisse, vel ex ipsis Sacræ Scripturæ paginis innotescit; cum non solum vegetabilia sed & universum animalium genus, quin & hominem ex limo terræ à DEO protoplasto effectum esse, supra ostenderimus; atque adeo chaoticam massam non sine mysterio triplici in illo primitivorum corporum ortu, veluti panspermiam quandam universi, Sacrosanctæ & Triuno Divinæ, & Superexcelsæ Triadis sigillo connotaverit. Sed ut ad scopum nostrum revertamur, merito quæri potest, *quomodo hæc tria spiritibus suis venena in microcosmi corpore gignant?* Quod ut quam exactissime elucidetur,

3. Principia S. Triadem emittunt.

Sciendum est; si hæc tria unà cum quatuor humoribus, quorum vehicula sunt, in perfecta unione, & concordî temperamento consistunt, tum *sanitatem* in suo quoque vigore consistere certum est, & à Spagyricis philosophis Sulphur Naturæ, Mercurius Naturæ, & Sal Naturæ, dicuntur: quorum Sulphur, Mercurius vulgi & Sal usuale & minerale non nisi involucra quædam sunt. At cum dictorum *ἐνεργεία* per variarum rerum externarum misturam in *διανεργεία* cesserit, tum tandem sævus ille contrariarum rerum confluxus eam *malorum Lernam*, quam jam describemus, moliri incipit. Sulphur cum in sua puritate consistit, venenum non est, uti neque Mercurius, aut Sal; verum cum ignis vi aduruntur, tum veluti in alteram indolem redacta, Sulphur vel in Arsenicum, Auripigmentum, Risigallum, aliudve simile transmutatum, contrariam vitæ *ὄψασον* sortita, *veneficam* suam vim in omnia Mundi membra diffundunt. Mercurius ignis vi mox ubi vel distillatus, vel sublimatus, præcipitatusve fuerit, pessimam prorsus, atque exitialem substantiam induit: quod idem de quadruplici salium

genere mediantibus eorum spiritibus intelligas velim.

Et quemadmodum illa tria pura, & ab omni impuritate defæcata, utpote naturæ congrua, ad salubrium mixtorum constitutionem concurrunt, ita impura, & veneficis qualitatibus imbuta, *pyxides mortis* non immeritò vocari possunt, à quibus nempe medianteterræ putredine, quidquid in sublunari mundo vitiosum, corruptum, & deleterix qualitatis reperitur, suam compositionem sortitur. Jam verò *quomodo intra microcosmum hujusmodi veneficæ jam enarratæ proprietates operentur, quomodo harmonicum humorum temperamentum dissolvant*, per quæstiones enodandum est.

Quæres itaque primò, *Quomodo serpentes lethiferi in nobis venena producant*, totius vitalis substantiæ destructiva? Respondeo, hoc fieri ex dissimilitudine veneni à serpente fusi, tota substantia contraria vitali microcosmi substantiæ; dependet autem hæc contrarietas ab efficacia mercurialium, aut arsenicalium spirituum, quibus nunc hic, nunc alius quispiam serpens pollet, qui spiritus uti efficaciores sunt, quam ut illos spiritus nostri vitales, aut animales calore nativo superare valeant, hinc tyrannica quadam violentia mox ac sese morfu, aut halitu, aut alio quovis modo intra corpus insinuaverint, susque deque vertunt omnia, ac non secus atque incendium, ubi vires acquisierit, confestim corrumpunt omnia, omnia destruunt, & in cinerem convertunt; eodem prorsus modo veneni vi semel intromissa, nisi vel ad primum portæ introitum ei obsistatur, veloci suæ facultatis propagatione confestim totius *microcosmi arcem*, id est, *corpetit*, quo expugnato, jam veluti de victoria triumphans, omnia sui juris facit, cum ultimo Regni microcosmici exterminio. Cum enim spirituosum, & magnæ subtilitatis sit, omnes meatus penetrat, omnia caustica vi accendit, corrodit, exedit, iis prorsus symptomatis, queis Arsenicum, aut Mercurius sublimatus intro sumptus in corporibus humanis sævit, ut vel ex diris symptomatis ratio constitutionis veneni pateat; quæ tamen de *primæ Classis venenis* intelligenda sunt, quibus vix remedium superfit, uti in aspidibus, dipsadibus pryadibusque patet.

Quomodo venena in nobis operentur.

Quomodo venena intus sumpta operentur.

Sunt tamen nonnulla venenata animalia, plantæque, quorum venena intromissa ingentia, pariter *symptomata* causant; quia tamen congruis medicamentis ipsorum nequitia aliquo modo domari potest, ut in cicuta, opio, similibusque, iis succurri poterit, quæ tamen post se nescio quid sui superstes virulentix relinquunt vestigium, quod intimis fibris insinuat, nonnullas quidem inducias cum microcosmo subdolè constituit; at ubi pro temporum, ciborumque conditione assumptorum resuscitatum fuerit,

Secl. II. rit, tunc veluti ex latebris emergens, novo armorum genere hostem ex improvise adortur ea strage, quam toto vitæ tempore reparare vix queat; hujusmodi *venenum* est *Tarantulae*, quod phalangii genus est, cujus prodigiosas operationes in *Arte Magnetica* *lib. 3. de magnetismo Tarantulae*, omni qua fieri potuit *ex Lib. 3. de magnetismo* descripsimus, quem *Lector* curiosus consulat: cujus constitutio, uti ex salinis spiritibus, arsenico-mercurialibus spiritibus, nonnulla temperie mixtis, constat, ita quoque calore in actum deductum, perpetua musculorum vellicatione, incessabilem illum salrandi appetitum efficit; quem effectum quoque *apium risus*, quæ ranunculi species est, inter plantas præstat; cujus venenum, dum oris, pectorisque musculos vehementius vellicat, eo infectos veluti ridendo mori cogit.

Tarantula virus.

Apium risus.

Singula venena naturali appetitu certum sibi membrum petunt.

Pulmo marinus quid possit.

Venenum pulmonis marini pulmonibus inimicum.

Quæritur secundò. *An singula membra inimicum sibi venenum habeant?* Respondeo, quod sic: sunt enim tot differentia venena, quot differentia in corpore humano membra, ac partes sunt; ita nonnulla venena potissimum primæ classis ad cor principaliter confluunt; quædam *cerebrum* maxime impetunt, alia *hepar*; non desunt, quæ miro modo *renes*, & *vesicam*, alia in *sanguinem* tyrannidem suam exercent. Quæ *cor*, vitæ fontem, petunt, sunt omnia Arsenico-mercurialis proprietatis venena, sive plantas spectes, sive animalia. Quæ *cerebrum* impetunt, sunt *veratrum*, *mandragora*, *solanorumque* species, *hyoscyamus*, *stramonium*, quæ introsumpta insita sua virtute, humorum massâ resolutâ ingenti fumorum conglobatione *cerebrum* petunt, unde iis *lethargus*, *stupor mentis*, *sudor frigidus*; quæ si *acredinem* adjunctam habent, *meningum* vellicatione, *incensioneque* in *phrenesin* quoque, & *maniam* sollicitant, quem effectum cum *magnesia saturnina* quoque præstet, ex hujusmodi spirituum tinctura eam quoque participasse verisimile est. Quæ verò *pulmonem* vitiant, sunt *pulmo marinus*, qui solo tactu *diarrhoeas*, *anhelitusque* difficultatem confert. Cum Anno 1632. Provinciam *Narbonensem* lustrarem, & inter cætera incolas istius oppidi, quod *Aquas Martias*, vulgo *Martaigue* vocant, lustrassem, plerosque pulmonum vitio laborare deprehendi; cujus rei rationem cum rogarem, responderunt, id esse ex ingenti copia *pulmonum marinarum* quos oppido vicinus lacus salinus, qui per canalem duodecim milliarium ex mari derivatur, alit: hosce itaque dum incautius tractant, hujusmodi malum incurere: putidum sane, & virosum animal, *nauseam* vel solo aspectu procreat, instar utris aquis innatans, in quo nec oculos, nec os, uti diligentissime examinabam, comparebant, totum utrem diceres, ex genere exanguium sed venenosorum.

Quæritur itaque, unde ista virulenta conta-

gio illi proveniat, & quomodo vel solo tactu *Consect.* *pulmones impetat?* Respondeo, esse vaporem illum virosum mercurialis salis adusti malignitate factum, quem vel solis digitis pressum de se emittit, vapor verò vicinum aërem inficit, hic anhelitu attractus, statim ad membrum sibi *συμπληρωσιν*, se confert, ubi malignitate sua statim resolutione humidi, *pulmonibus* ea accidentia adfert, quæ hoc malo infestati experiuntur; idemque præstare videtur, quod *Mercurius præcipitatus*, unâ sali vehementer adusto mistus in pulmonibus præstat; ex hujus enim vapore qui inficiuntur, plerumque in *phthisin* incidunt, ut mihi non semel aurifices conquesti sunt, quamvis non cum tanta vehementia ille, sicut hic pulmonibus officiat, utpote cujus virus lento, sentoque putridi animalis corpore non nihil obtundatur; oculis quoque plurimum obesse dicitur; unde vulgo *mal d'occhio*, aut *mal de jeux* dicitur.

Quæritur tertio, *Quomodo Cantharides, ubi vel introsumptæ, vel etiam manus calore excitatæ fuerint, statim vesicam petant, eamque una cum sanguinis mictu exulcerent?* Respondeo, esse virosum subtile, & spirituosum salis adusti, quo *cantharidum* corpus pollet, effluvium calore suscitatum, quod ad *saluginosum vesicæ humorem* miro quodam magnetismo, tanquam sibi corpus analogum, confluit; quoniam verò hic *salugineo humore vesicæ* efficacior est, hinc fit, ut eum sui juris factum subigat, unde & *corrosio*, & ex *corrosione sanguinis mictus* ut oritur, necesse est.

Quicumque igitur simili actione in proportionata membra diffunduntur venenosi animalium spiritus, ii effectum suum non alia, quam magnetica quadam actione consequuntur: quemadmodum inter innumera objecta *Magnes* non nisi *ferrum* appetit, sic & *cantharides* non *cor*, non *cerebrum*, aut *pulmonem*, sed *vesicam*, tanquam simile, & analogum sibi, proportionatumque appetunt, eo modo, quem diximus. Vide quæ de hisce fusius in *Arte Magnetica* de similibus discurremus: Ubi & modum, causamque assignavimus, cur *torpedo* solius arundinis tactu, contingentis eam manus veluti fideret, & stupefaciat, quæ quidem non alteri, quàm mercuriali cuidam virtuti eidem insitæ, nervis infestæ, qua pollet, adscribi debent.

CONSECTARIUM.

Atque ex hisce patet, *venena*, quæ à veneniferis ad certa quædam membra, non ad alia, diffunduntur, partim fieri *vi sympathiæ*, partim *antipathiæ*; sive quod idem est, habere illam ad certa quædam membra similitudinem, sive proportionem atque analogiam, ad alia nullam. Quod verò dicta membra sub amicitia prætextu impetens, tantas in iis strages excitet, ejus merito quispiam causam

Consect.

Causa veneni in pulmone marino latens.

Cantharidum venenoso, quomodo vesicam exulceret, exponitur.

Sympathia venenorum ad certa membra.

Cap. IV. *causam* desiderabit. Dico, id fieri ob excessum virtutis, quo analogam in aliquo membro sympathico virtutem superat, opprimit, & in sui naturam convertit, atque hoc pacto antipathica dici potest; Sympathia verò inter utrumque considerari potest, quod membrum illud aliquid illi analogum in se continet, ad quod naturaliter confluit. Sic salina corpora trahunt salina, cujuscunque tandem speciei fuerint, sulphurea ad sulphurea confluunt, & sic de cæteris: Sic, verbi gratia, *salinum cantharidis venenum* naturaliter sibi congeneris proprietatis vas, id est, vesicam salina vi pollentem magnetico quodam confluxu petit; quia verò spiritus ille salinus in cantharide subtilis & oppidò æstuosus est; hinc fit, ut omnia penetrando, mox ac membrum sibi analogum attigerit, ejus, qua constat, temperiem virtutis suæ excessu labefactet, reliqua verò, quibuscum nullam analogiam habet, inoffensa relinquat. Alia verò venena, dum plerumque virus suum per sanguinem, aut spiritus vitales fundunt, mox, uti ex humido, & calido subtili constant temperamento, ita illud quoque protinus hominem corripit, suoque complexu obruit, stupefacitque, unde cessante calore & motu, animal interire, necesse est.

Vel etiam nonnulla subinde *venena* ita

sanguinem, spiritusque animales exagitant, ut dum contrarium sibi fugiunt, intra venas, arteriasque recepta, ibidemque malignitate subsequenti hostis intercepta, in febres malignas degenerent, unde mors; vel etiam quædam venena mercurio-arsenicalia, uti virtute rosiva omnia interiora corrodunt, & lancinant, ita quoque mortem ei conciliare necesse est, uti ex *hæmorrhoi veneno* Mercurii sublimati vi pollente patet.

Quomodocunque tandem combinentur atroces venenorum effectus, certum est, illa non nisi ex Arsenici, Mercurii, Saliumque depravatorum, quibus venefica animalia pollent, *ἔτι τὸ μαγνητικὸν* quendam provenire; atque horum cum humani corporis antipathiam aliter concipi non posse, vel ipsa infallibilis experientia docet, quod *venena* ab animalibus lethiferis infusa corporibus melius extrahi non possint, quam medicamento ex ipso animali confecto; ita morsum viperæ viperæ, scorpionis puncturam scorpionis superpositus, & innumera alia, de quibus in sequentibus, scilicet per similitum attractum sanat: Antipathia verò ad dicta, sive humores sive membra infecta considerari non debet, nisi per excessum virtutis, qua suum sibi analogum obruit, & in depravati sibi veneni naturam convertit.

Omnia venena per magnetismum operantur.

CAPUT IV.

Ubi Viperæ, & Aspidum supra enarratarum specierum, primæ classis venenum stabuletur, ubi sedem suam lethæam ponant, & quæ venenum suum intra corpus humanum causent.

Cap. IV. **V**iperæ materiam primam, primumque elementum acerrimi, & biliosi sanguinis esse, hinc patet, quod à virulento nutrimento, id est, sulphureis, salinisque bestiolis proficiscatur; uti sunt, bufones, mures, aranei, stelliones, cantharides, phytocampæ, sive erucæ, ranæ, lacertæ, similiaque, quæ passim, dum in nostro pharmacopœio exenterantur, me spectasse memini; quem chylum, dum inter nutritivos, ventriculum inter & hepar, fines in sanguinem mutaverint, eum lava cordis valvula in oppidò retorridam, fumosamque igne veluti adustam materiam transmutant, quæ deinde sanguinis vehiculo ad retiformem plexum in ventriculo cerebri à natura paratum tracta, in spiritum vitalem animalis planè elaboratur: atque in hoc officinæ ergasterio, non in alio corporis membro, natura venenum viperæ elaborari voluit, tum ad se contra adversa conservandum, tum ad virium sibi naturalium, sine quibus senta & torpida remaneret, robur firmandum, principali fine institutum; unde & nullo alio membro, nisi ore valent tum viperæ, tum quotquot sunt in rerum natura serpentes.

Sed jam ad corpus veneni examinandum progrediamur, quod non est aliud, quam crassus, viscidusque lentor, nitroso pituitæ fermento non secus, ac amarâ bile cum phlegmate crassiore commixta, delibutus, à Natura sub duobus dentibus fistulosis, & mobilibus, nonnihilque repandis, elaboratus, (uti in viperarum exenteratione, quarum in Collegio Romano ad multa millia quotannis in Theriacæ confectionem occiduntur, observare licuit,) quæ materia lenta, ubi per iram animalis, & consequentem bilis affluxum ferbuerit, morsuque accedente eam, quam diximus, stragem in læso edit; atque adeò hæc materiæ lentitudo ipsi necessaria est, ut sine ea venenum, quin statim evaporaret, contineri non possit, quem lentum humorem & in dipsadibus, aspidibus, cæterisque reperiri, quotquot de iis scripserunt, attestantur;

Est enim *veneni fomes*: in tenuissimum verò subtilissimumque venenum evadit, non secus, ac argentum vivum salis effervescentiâ sublimatum: ita quidem ut nihil tam subtile in rerum natura sit, quod suos tenuitatis nidos non in corporum lentitudine & viscositate quadam struat. & Ars Spagyrica lucu-

Venena nocent excessu virtutis diffusa.

Quomodo Cantharides vesicam exulcerent.

Origo veneni in viperis.

Sett. II. luculenter docet in mineralium saliumque, nitri, aluminis, vitrioli, resolutione; è quibus tametsi concretis corporibus, spiritus tamen adeò subtiles, & efficaces educit, ut eorum violentiæ nihil penè resistere posse videatur, uti ex vehemēti eorum corrosione constat; & ex crassis vegetabilium venenosorum succis quoque patet, qui intus sumpti, & calore fervefacti, statim virus suum subtile exerunt, eo symptomatum comitatu, quem supra in Napello, cicuta, aconito, veratro, similibusque recensuimus. Non dicam hinc de animalibus. Quid spiritibus sive vitalibus, sive animalibus, subtilius, tenuiusque esse potest? qui tamen non nisi sub lenta sanguinis massa, nervorumque dura compage nidulantur. Unde tametsi *venenum viperæ* à terrestri ejus natura, & ad oculos frigida, multi frigidum esse putent; ex hisce tamen, apertè patet, venenum, id est, spirituosum viperæ liquorem esse quàm *maximè calidum*, utpote ab æstu cordis, bilisque adustione probè concoctum; Cum impossibile sit, crassum liquorem à frigore elementari coagulatum, tenuem & actuosum esse posse: è contrario verò *omnia subtilia, & penetrativa*, uti à calore procedunt, ita quoque natura sua calida esse, non elementaris modo caloris, sed spirituum salinorum, aut Mercurii, sulphurisque, quorum naturam participant, virtute, & proprietate.

CONSECTARIUM I.

Hinc sequitur *ratio antipathicæ venenorum*, & in hoc unico consistit, quod venenum unius animalis efficacius, potentiusque sit, alterius animalis veneno. Hinc *araneus* occidit bufonem, quia venenum illius subtilius, actuosius, spirituosiusque est, ita forsitan, si per experientiam nobis constaret, *Aspis, Dipsas*, aut *ptyas*, quæ omnium potentissimis venenis pollent, *viperas* morsus veneno debiliori imbutas *occiderent*; quemadmodum de anguibus Argolicis narrat *Nicander*, qui *Aspides* morfu suo interimunt. Hinc etiam patet, cur serpens ejusdem speciei, alterum *quodvis* non lædat; quia virtute

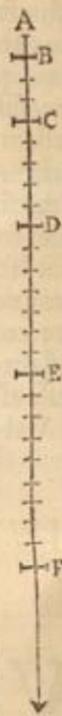
Araneus occidit bufonem, & cur?

Nicander.

naturali, iisque propria, æquales sunt sine ullo excessu; unde tantum abest, ut sibi mutuo noceant, ut potius se foveant, conferrentque hac virtute, veluti dote quadam à natura iis attributa.

CONSECTARIUM II.

Hinc patet, *quomodo venenum viperæ* propagatione sui *tantas strages edat*? dico, quod id statim, ac vulnere per morsum inditum fuerit, mox operetur; non secus, ac si quis escæ, vel fomiti scintillam ignis injecerit, quæ statim velocissimo progressu intra exiguam moram, etiam magnam fomitis partem, nisi obsistatur, subitanea ignis *propagatione* destruit, consumitque: eodem prorsus modo venenum agere censendum est; cum enim causticum sit, intrò sumptum qua data porta ruit, fusque deque vertit omnia, rodit omnia, incendit omnia; donec spiritibus vitalibus excessivo calore consumptis tandem animal conficiant; ut proinde progressus ejus non melius, quam per *motum accelerationis gravium* describi possit; cujus rationem vide in *primo Libro* hujus Operis descriptam. Quemadmodum enim lapis quantò centro vicinior est, tanto majora spatia conficit, id est, tantò velocior est, ut in spatiis A B, B C, C D, D E. videre est; in A, siquidem tardissimus est; in A B spatio velocior, & adhuc in B C, velocior, & hoc pacto semper velocior usque ad quietis terminum. Eodem modo, sit A, læsi hominis vulnus; cor loco E aut F. Dico prima hora, v. g. à sumptione, *venenum* tardius operari; secundâ horâ, jam viribus acquisitis celerius virtutem suam promovere ex A in B. horâ tertiâ adhuc velocius ex B in C. & horâ quartâ adhuc velocius ex C in D. horâ quintâ omnium velocissime ex D in E aut F propagatum, tandem solita tyrannide omnia sibi subjicit, & consequenter in E quietem quam mors affert, terminat.



CAPUT V.

Quomodo venena nonnullis animalibus non noceant, & quomodo venena per morsum canis rabidi, & Tarantulæ, non nisi determinato tempore sese exerant.

Cap. V.

Novimus, animalium venenatorum pastu delectari Ciconias, Aquilas, Gallinas, Anates, Porcos, Cervos, similesque, quæ tamen nullam iis noxam comesta inferunt; & ut paucis me expediam. Dico, id *ex summo*, & excessivo calore, quo dicta animalia, præsertim volucra pollent, provenire. Quia tamen animal nequaquam hunc effectum elementari calore præstare potest, haud dubiè aliud adnexum quid latet, quo se ab omni veneno

præstet tutum, quod jam explorare tentabimus.

Jam alibi ostendimus, *omne volucrum genus* insigni *salnitri copia turgere*, quod salis genus calore naturali excitatum, partim in excrementa, partim in pennarum amictum destinari, pennarum ex *nitro fixo* sub specie vitri expurgati constitutarum ratio sat demonstrat. Hoc itaque *salnitrum* sulphureâ tincturâ fœtum mirum in modum *calorem* naturalem in stomacho potissimum ita *corroborat*,

Cap. V. roborat, ut quicquid comederint, quin vel ipsum ferrum, huiusmodi spirituum acrimonia, nonnulla animalia consumant.

Ex quo deducitur; cur ciconiis, gallinis, aquilis, anatibus, similibusque, nullus animalis venenosi pastus noceat. Cum enim stomachus in huiusmodi animalibus sulphureo-salnitroso vigore, & consequenter mirâ acrimoniâ polleat, hinc fit, ut venenum serpentis, priusquam vires suas exerere possit, jam consumptum, atque transmutatum sit, quod manifestum indicium est, gallinas, ciconiasque calore suo nativo calorem diffusi veneni multum superare; & hinc patet, quod calor huiusmodi vel in ipsa metalla vim suam, ea rodendo exerat, quod venenum serpentum non facit. Si gallinis monetam vel argenti, vel cupri projeceris, illam avide deglutient; sed ubi eam per secessum rejecerint, semetipsum jam reperies, quod utique non nisi ex salnitrosa sulphurei spiritus acrimonia provenit. Aquila ossifraga, vel durissima ossa animalium deglutita, mox calore stomachi in mollem, fluidamque excrementi materiam digerit. Nil dicam hic de *Struthiocamelo*, qui uti experimento Melitæ à me facto constat, stomachi calore ferrum deglutitum digerit, digestum in scoriam ferrugineam convertit, non secus ac si vitriolatæ aquæ impositum fuisset: eadem virtute veneni suffocativa pollent omnes illæ volucres, quæ araneis, muscis, erucis, vermibus putridis, bruchis, cantharidisque, & venenatis herbis, uti sturni cicutâ, vescuntur. Patet itaque ratio, cur venenatorum animalium esus nonnullis animalibus non noceat.

Cur verò & homines viperarum carne vescantur impune, imò cum maximo sanitatis comodo, Ratio est, quod venenum viperæ in capite, & in cauda, ceu extremis corporis partibus, sedem constituerit. Unde resectis extremis partibus, exentisque visceribus, reliqua carnis pulpa sale, & anetho expurgata, decoctaque, non tantum non nociva est, sed & in salubre medicamentum evadit, uti ex sale, & trochiscis viperinis in pollicem redactis patet, tantumque pulvis viperinus, ob vitæ prolongationem, plausum meruit, ut is Regum, Principumque mensis, tandem non indecorum condimentum accesserit.

Sed venio ad alterum dubium in hoc capite dissolvendum, estque de canis rabidi morfu virulentissimo, qui uti præ reliquis venenis symptomata efficit, ita quoque reconditiores huiusmodi causas habet, quas tamen ut detegamus, primò symptomata ipsa, quæ morfu suo infert, plane horrenda & formidipe plena describamus, ut ex his admirandis effectibus tandem causam reperiamus.

Andreas Baccius hisce verbis ea describit: *Accidentia*, inquit, quæ sequuntur confirmato effectu, vel pennis infernalibus comparanda videntur.

mus, præsertim ex timore aquæ, quam solo ad spectu perinde abhorrent, ac si in fornacem conjiciendi essent ardentem, clamoribus & ejulatibus canum instar ad cælum missis, ut ligati etiam fortissimis funibus non cubile solum, & stragula lecti secum trahant, sed quasi pessundare eam domum qui adstiterint suspicentur. Imo, quod miserandum magis spectaculum, quanquam abhorreant, ut cum maximè aquam, pro intolerabili tamen siti, ac incendio, quo se comburi sentiunt, inbian-tes ad aquas, ac apertis usque ad præcordia faucibus, vel instar infernalis Cerberi trifaucis, dum projectas per siphonem longè aquas ingurgitant, neque cælo, neque terrâ locum invenire dixeris, adeò excandescunt, adeò se jactant atque distortunt; donec cum mortui, aut percussi à cacodæmone concidant, quæ diu exsiccatis paulò post à rabie spiritibus ad easdem insurgunt pænas & cruciatus. Hæc ille. Quinque in hoc insolenti prorsus, & formidabili veneno exponenda sunt accidentia, quæ quanto occultiora sunt, tanto majorem difficultatem in causis detegendis physiologo adferunt.

Prima est proprietas veneni canini, qua morfu confert id, quod ipsius phantasticæ facultati implantatum est. Secunda est, tarditas in operando, qua non statim, cum integra sanitatis optimæ dispositione, sed post multos dies, menses, annos, uti historiarum medicorum docent, sese de potentia in actum exerit; vel ad aspectum aquæ limpida, uti quidam, qui pelvi à tonsore mento radendo appposito, cum suam in limpida aqua imaginem contemplatus, canis eam esse sibi imaginaretur, derepente timore aquæ invasus, in rabiem incidit: quidam sub umbra corni arboris. Tertia, phantasticæ facultatis depravatio, quæ sive speculum, sive aquam inspexerit, semper in canem se transformatum esse sibi persuadet; unde canum mores in omnibus æmulatur, latratu, motu progressivo, morfu. Quarta, metus aquæ vehementissimus, quæ videtur, uti & morfu hydrophobi dicuntur. Quinta, sitis inexplicabilis cum incredibili totius corporis ardore, rabieque conjuncta; & quod dictu mirum est, id, quod ei maxime remedio ad ardorem, sitimque extinguendam esse deberet, id quam maximè & ipsa morte pejus abhorrescunt.

Quæritur itaque primo, unde in cane tam exotici veneni proprietas enascatur. Quod ut dilucidè explicetur, primò natura canis explicanda est, cui hæc rabies adeo propria est, ut nulli alteri animali, præter canem accedere coryphæi Medicorum attestentur, nec audiendus est Aristoteles, qui omnia animalia præter hominem rabie tentari in *Historia animal.* asserit; quamvis mihi persuadere non possim, tantum Philosophum quidpiam asseruisse, quod communi experientia repugnaret, unde vitium seu mendum potius textus, quam Auctoris errorem existimaverim. Canes ergo omnes calidissimo, & bilioso

renda quæ venenum canis rabidi morfu infert.

Symptomata Canum rabiosorum.

Causa veneni canis rabidi investigatur.

Aristoteles.

Canum natura & so

Gallinæ ferrum & aurum areas digerunt.

Cur viperarum caro comesta nil nocent homini.

Andreas Baccius Symptomata hor.

Sect. II. 154
temperamentum.

so temperamento esse, operationes eorum facile monstrant; in quo tamen temperamento *vitale sulphuris principium* valde turgēt, quod robore & fortitudine sua, dum in mercurium suum, id est, humidum radicale agit, id paulatim consumit, unde mors oritur; ex copia verò caloris innati, & abundantia falis radicati rabie tentantur: cum enim calor ille naturalis vehemens in canibus, plurimum humidi consumat, multa quoque inde excrementa nascantur, quæ uti fuligines ingentes pariunt, ita poros quoque obstruunt, porisque obstructis, *caloris ventilationem* prohibent, quâ prohibita, dum nihilominus calor sensim augetur, & valide aduritur, adustum calidum ex gradu nativi caloris in calorem præter naturam degenerare necesse est, unde eo omnia excrementa retenta, & congesta, inflammata, & adusta *venenum* illud, ex quo rabies canina ortum suum deducit, generant, quam & omnibus animantibus, quas momorderint, communicant.

Causa veneni canini.

Quæritur secundò. Unde & quibus ex causis tantam canis intemperiem producat? Respondeo, ex nutrimento rancido, & virosa putredine imbuto. Quis nescit, quam putidas aquas bibant? quam fordida, quam fœda, stimulantem fame, canes devorent, quanta aviditate cadaveribus dira etiam contagione infectis inhient? quæ putredo virosa una cum nutrimento intus sumto summam in animali *duox. ex. o. i. a. s.*, seu intemperiem producit. Hæc namque fermentata, atque in intimis fibrarum recessibus diffusa, ibidem veluti sub clandestina quadam statione delitescit, donec accedentibus æstivis caloribus, sub *Canicula* exortum excitata, in eam *veneni* qualitatem exalteretur, quam supra descripsimus. Sulphureo-salina vis, quo animal prædominanter constat, ejusdem atræ bili juncta, quamdiu externo calore non sollicitatur, nonnullas in atra bile ob ejus tenacitatem difficulter resolubili, inducias agit; at ubi jam fermentata canicularibus æstivis stimulis incitata fuerit, tum enimvero veluti laxatis frænis magnâ vaporum concomitante turbâ, caput impetit, ubi salinam suam virulentiam meningas lancinando, & in furias stimulando, maxime exerit. Quod verò *hybernis etiam mensibus*, quibus summum frigus durat, *rabie infestentur*, ratio est, quod calor externo frigore jam coactus, concentratusque, venenum in actum resolvat. Inter cæteras verò virosæ substantiæ escas, quibus utuntur, nihil aded ad canum rabiem generandam conducit, quam si datâ occasione ex *menstruo mulierum* fluore lamberint; atque aded dicere ausim, caninæ rabiei virositatem ab alio, quam ab hoc non provenire, & *catelli faminarum* hoc morbo ut plurimum infesti, satis indicant. Verum quomodo, aut qua de causa, ne aperiã religiosã modestia me cohibet. Medici uti facile meam

intentionem percipient, ita quoque hysteriis mulierum morbis, non ipsis mulieribus tantum, sed & quæ vel virosi fluoris afflatu contaminata fuerint, exotica morborum genera produci fatebuntur.

Quæritur tertio. Quomodo venenum hoc ^{Causa phantasia} principaliter phantasticam facultatem infestet? ^{eorum qui a canibus morfo se ca-na. esse ima-ginatur.} Dico, venenum caninum morsu in corpus introductum, eadem virtute pollere, qua in ipso cane se exerit, adedque nihil aliud dici posse, quàm *virus in hominem transplantatum*. Hoc posito Dico, in hoc veneno semper non nihil latere *canini*, in hominis corpus ideali quadam virtute transplantatum; hinc statim intra corporis humani vasa fermentatum, ubi in actum exierit, ingentes ex humore sulphureo-salino adusto fuligines exotico vapore mistas in caput protrudit, ubi in vitream quandam materiam tamen, & subtilem translucidamque resolvitur, quæ tanquam in speculo, *ideam canis*, seu analogam speciem, quam sub transfuso veneno latere dicimus, *phantasia* seu imaginationi objicit: non secus ac *mulier gravida picâ*, quam Græci *κίτλας* vocant, laborans, desiderio nimio rei obtinendæ dum se aliquo in loco fricat, spiritibus imaginatrice vi commotis, in fœtu analogo frictæ partis loco, rei desideratæ formam imprimit. Haud secus rabiosus veluti in speculo quodam ideali canem contemplans, in canem se transmutatum imaginatur: unde & quidquid sive speculum, sive aquam viderit, semper errore phantasiæ, quæ intus contuetur, extra quoque talem se apparere sibi persuadet.

Accedit ad vehementiam imaginationis memoria canis, à quo morsus fuerat; atque adeo idem in eo contingit, quod in quibusdam hypochondriaco, seu *melancholico humore* offusis, qui id se esse, quod non sunt, uti Reges, Monarchas, Philosophos, quidam se vitreos, nonnulli mortuos esse imaginantur; quia species rerum, quas intenta mente, & continuato desiderio, animovolvunt, in humore, quo caput refertum est, veluti relucentes contemplati, vere tales se esse, quales sibi imaginantur, credunt. Quæ quidem humorum colluvies, si solidam consistentiam necdum acquisierint, facile emendari potest: ubi verò in vitream materiam coaluerit, tum prorsus stulti fiunt, stultique moriuntur.

Est & hoc admiratione dignum, quodcunque tandem venenum sive animalium morsu, aut esu herbarum venenosarum introductum, in cerebro causare quandam speciem rei, in hujusmodi humore relucens, quam se esse imaginantur: sic qui *felis in rabiem prius actæ cerebrum comederint*, feles sese esse imaginantur, unde voce, stridore, motu, catorum mores expriment; quin recurvatis digitis, ceu unguibus adstantes impetunt. Hoc pacto *Andoyno* teste, qui ab hæ- ^{Andoyno} morrhoo morfo fuerint, se serpentem in sangu-

Cap. V. fanguine natantem putant; unde & ego mirificum eventum duorum ex nostris Patri-
 bus in Germania missionariis olim me specta-
 ctasse memini, qui incuria coci radices cicuta-
 e pro petroselinis radicibus coctas, ex labori-
 bus reduces, fame stimulante, magna avidi-
 tate comederant; quæ vix stomacho reddi-
 tæ fuerant, cum ecce fumis jam adscendenti-
 bus, mente obnubilati, omnibus sese vesti-
 bus spoliatos, in vicinum vivarium præci-
 pitarunt, à quo erepti, antidotisque instau-
 rati, à morte quidem redempti, sed deinceps
 præoccupatis veneno nervis, miseram
 vitam ad triennium semiparalytici egerunt;
 rogati postmodum, quid sibi in sua infania
 imaginati essent, responderunt, in anseres
 sese transformatos fuisse, putasse, atque
 eam ob causam intra aquas se more anserum
 nataturos præcipitasse; ut proinde hinc pa-
 teat, omnia venena, potissimum quæ cere-
 brum infestant, intoxicatos alicujus certæ
 rei specie, qua id se esse putant, quod species
 in vitreo humore exprimit, infestare.

*Cicuta à in-
 toxicati,
 anseres se
 esse putant.*

*Cicuta à in-
 fecti se anse-
 res esse sibi
 imaginari
 sunt.*

*Unde hy-
 drophobia
 in rabidiâ.*

torquentur, *sitis, cæteraque horrenda rabio-
 forum propria symptomata nascantur?* Re-
 spondeo, id provenire ex sulphureo-salino
 adusto humore, quo omnia viscera ad sicci-
 tatem rediguntur, meningis lancinantur,
 dum eos continua spirituum vitalium, ani-
 maliumque cum veneno lucta, incredibili
 animi angustia, & inquietudine exercet,
 hinc summus ab aqua *timor*, illinc ex ignea
 veneni omnia constringentis violentia *sitis*
 inextinguibilis, ex qua symptomatum con-
 trarietate nascitur postea illa *rabies*, quæ
 non nisi miseranda morte finitur.

*Unde hy-
 dropho-
 rum tanta
 sitis.*

Quæritur sextò, *Cur saliva adeò sit noci-
 va, ut eâ infectus homo, non secus ac ca-
 nis, in rabiem agatur?* Dico cum saliva can-
 nis, uti nonnullorum serpentum sputum,
 quas *ptyades* indè nominant, virulentissim-
 um, & optime concoctum, digestum-
 que, præterea spiritibus deleteriis refertissim-
 um, nec non ideali à canis imaginatione
 transfusa virtute sortum sit, mirum non
 est, illud vel ad primum contactum poris
 inditum, paulatim ad vitalia usque mem-
 bra proferpere, donec tandem vehiculo
 fuliginum in caput elatum, eos quos de-
 scripsimus effectus sortiatur.

*Saliva ra-
 bidi cur in-
 ficiat.*

Quod verò nonnulli à Medicis addu-
 cantur *hydrophobiâ affecti*, qui tamen morfu
 canis non fuerint intoxicati; Dico, illius
 causam esse non posse aliam, nisi quod escu-
 lenta nonnulla, aut supellectilem culina-
 riam, quam canis rabidus saliva sua infece-
 rat, incautius attrectarint, aut etiam panem,
 cibosque eâ infectos comederint.

*Cur non
 morfi sub-
 inde hydro-
 phobi fiant.*

C A P U T VI.
 De Origine morborum.

Cap. VI. CUM itaque supra ostenderit, om-
 nia, quæ in Geocosmo sunt, uti ex
 sulphure, sale & mercurio constant, ita
 quoque omnia ea, quæ ex terra quovis mo-
 do suam originem trahunt, vegetabilia, &
 animalia, imo, quod admiratione dignum
 est, illa, quæ nobis vitam prorogant, quibus-
 que nutrimur, & alimur, illa eadem in ulti-
 mum corporis nostri exitium tandem conspi-
 rare videntur. Nam ut in præcedentibus dictum
 est, est in humani corporis humoribus ne-
 scio quid sulphureo-mercurio-salinum re-
 conditum, quod à nutrimentis originem
 suam trahit, quæ tria quamdiu cum elemen-
 tis consonas amicitia leges servant, tamdiu
 hominem in integro sanitatis statu consti-
 tuunt; si verò per elementorum, seu humo-
 rum discrasiam, sulphur, mercurius & sal,
 exaltentur, tum enim verò, tum pro condi-
 tione spirituum, tum pro partium, humo-
 rumque conditione, eam morborum varieta-
 tem, & copiam pariunt, quam in hunc usque
 diem nullus Medicorum satis explicare po-
 tuit. Unde non immerito Chymici omne
 morborum genus ad triplicem classem refe-
 TOM. II.

*Omnia nu-
 trimenta ex
 terra, sul-
 phure, mer-
 curio & sale
 imbuuntur.*

runt, ita ut alii morbi sint sulphurei, id est, à
 sulphure, alii mercuriales, à Mercurio; alii
 denique salini, seu tartarei, eorumque spiri-
 tus aëri analogi sint; ubi notet *Lector*, nos
 per sulphur hoc loco calorem innatum spe-
 cificum non elementarem, qui ejus vehicu-
 lum est; per Mercurium, humidum radicale;
 per salem denique quidquid in Geocosmo,
 sive Microcosmo terrestre sapit, intelligere.
 Quoniam verò pro diversitate membrorum
 hæc tria principia materialia, quibus inexi-
 stunt, maxime specificentur, non secus ac
 Sulphur, Mercurius, & Sal in differentibus
 mineralibus glebis, quibus adhærent, in dif-
 ferentes specie proprietates degenerant, ut
 alibi fuse probavimus, ita quoque illa in
 membris Microcosmi pro Natura, & proprie-
 tate membri, cui insunt, specificantur: alios
 enim hæc tria in membris vitalibus, alios in
 humorum massa, alios in venosa, & nervosa
 substantia, alios in exterioribus membris
 effectus præstant. Verum ut hæc penitus
 discutiantur, ea per quæstiones enodemus.

*Tria hæc
 materialia
 principia
 in diversis
 membris di-
 versa sunt.*

Quæritur itaque primò, *Quomodo homo
 paulatim ad adeo differentes specie morbos
 dispo-*

Sect. II. disponatur? Respondeo, id ea prorsus ratione secundum analogiam quandam fieri, quæ tam differentes in mineralium œconomia morbos sulphur, mercurius, sal acquirunt: *Sulphur* enim naturæ, ubi optime temperatum fuerit, una cum asseclis suis sale, & mercurio, non solum innoxia producit metalla, sed & maxime salutifera, uti ex auro, & argento patet; ubi verò excessivo ignis subterranei calore adusta fuerint, tum enim verò, uti prorsus à bonitate nativa degenerant, ita quoque abominandam producit sobolem, totius substantiæ similitudine vitæ nostræ principio contrariam.

Eodem prorsus modo, cum plantæ ex terra suum alimentum, incrementumque per naturalem attractum nanciscantur, alimentum verò ex sulphure, mercurio, & sale constet, plantæ verò nativâ dictorum mineralium tincturâ imbuantur, hinc fit, ut hæc ab animalibus, & tam animalia, quam vegetabilia in hominis nutrimentum sumpta, una secum hanc sulphureo-sale-mercurialem progeniem intra se derivent, quæ quamdiu intra corpus à natura intentas amicitie leges servaverint, tamdiu quoque corpus sua integritate conservabunt; si verò per excessum aliquem nimie repletionis, aut exercitii, vel per externas causas aëris, Solis, aquæ, terrestris halitus, in dissonantiam dirupta fuerint, tum quoque pro excessu, qui innumeri esse possunt, quantitate membrorumque conditione, mox innumera exurgunt *morborum species*, quæ nisi tempestive appropriatis, & specificis remediis domentur, homini tandem mortem intentant. *Sulphur* quidem pro varia humorum, membrorumque, quibus inest, conditione alteratum, exaltatumque, mox omnes illas *februm diversas species*, quas referunt Medici, suscitatur, & tantò quidem atrociores, malignioresque, quantò majori caloris vi exagitatam, nociviores humorum putredines causaverit. Hinc sulphureus ille calor, à calore nativo excitatus, ubi humidum reperit, in illud hostili insultu agere non cessat; humidum hosti sese opponens ad extrema, veluti in horrore quodam percussum, fugiens, frigus illud, & exoticum illum rigorem causat, quem febri laborantes in primo paroxysmo experiuntur; ubi verò potenti inimico humidum subjugatum se sentiens amplius resistere non potest, ita quoque tyrannidi caloris subjectis fascibus cedit; hic subjugato hoste victor insolens calor, æstu susque deque paulatim vertit omnia ad ultimam usque ruinam. atque hanc *februm causam* non aliunde, quam à sulphureo spiritu varie exaltato provenire intelligas velim; qui si mitis fuerit, febres mites, neque diurnas; atrox, atroces; si malignus, pestiferas febres causabit. Atque hæc de *sulphureis morbis* dicta sufficiant.

Quales à Mercurio. Secunda *morborum classis à Mercurio* microcosmi dependet; qui triplici via, exoti-

corum morborum causa esse potest, *destillatione, præcipitatione, sublimatione*, quæ à vario excessu, quem homo in cibo, potu, tum ex nutrimentorum nocivorum assumptione, tum indiscreto corporis exercitio, cæterisque causis externis concurrentibus committere potest, causantur. Et *destillatio* quidem exaltati Mercurii, uti in subtilissimum vaporem resolvitur, ita quoque totius microcosmi arcem petens, si efficax fuerit, *maniam, phrenesin, epilepsiam*, dum meninges excessiva sua acrimonia potentius vellicat, efficit; si verò cerebri frigore in humorem resolutus fuerit, is, si intra pulmonem ceciderit, acrimonia sua solita protinus pulmonem exulcerando hominem paulatim *phthisi*, & tæbe interimat; si sali junctus *præcipitatus* fuerit, in pedibus *podagram*, in genibus *gonagram*, ischiadicam in coxis, in manibus *chiragram*, in capite *cephalagram*, in toto denique corpore, dum nervos infestat, arthritidem efficit. At *sublimatus* in capite vitreos *catbarros* apoplecticos, in hepate falsos, ubi extincto calore nativo viam ad hydroperem aperit; ubi verò diaphoretica sua vi externa membra petierit, ibidem rosiva sua qualitate omnia putrefacit; hinc serpagines, ulcera, condylomata, gangrænas, *sphacelum*, exanthemata, similiaque impetiginis monstra, prout diversa qualitate imbutus fuerit, generat. Est & hoc admiratione dignum, quod septica sua vi, ubi membrum in summam putredinem resolverit, ibidem in festâ putredo mox animatam sobolem suscitatur, quæ uti ejusdem cum putredine conditionis est, ita rodendo difficillimè curatu morbum efficit, uti in bubonibus pestiferis, in lue venerea, similibusque experientia jam dudum docuit, & nos fuse in nostro de *Peste* Tractatu demonstravimus. Quidquid enim in humano corpore scabiosum, *putridum*, gangrænoso, ulcerosum, impetiginosum, id à *mercurialis salis acrimonia* procedere, nulli dubium esse debet, non à biliosa putredine, nisi in quantum illa à dicta malignantis naturæ proprietate imbuta fuerit.

Tertia *morborum classis à sale, & tartaro* suam originem trahit. Quod ut intelligatur; quid proprie tartarus sit, explicandum est. *Tartarus* proprie dicitur ea *coagulata materia*, quæ in dolis *vinariis*, vel lateribus adhæret, vel in fundo vasis veluti sedimentum quoddam, in saxum concretum reperitur; & nihil est aliud, quam *sal vinosum*; sive corpuscula illa tenuissima per vini substantiam dispersa, quæ confluxu ad latera dolii facta, ibidem magnetico quodam attractu, tandem in *salinum lapidem* concretescunt, quem *tartarum* vocamus. Neque inde quempiam putare velim, in solo vino *Tartarum* concretescere; nequaquam, sed & *cerevisiam*, & quemcunque tandem liquorem, appropriatum suum tartarum, secundum analogiam quandam, insitum habere, pro certo

Quomodo omnes morbi ex Sulphure, Mercurio & Sale consistunt.

Quales morbi à sulphure oriuntur.

Unde febres & impetigo.

Quinam morbi à sale & tartaro originem sumant.

Quid Tartarus.

Cap. VI. certo tenendum est, uti ex omnium liquorum facibus, quæ Tartari quædam species sunt, patet. Quomodo verò, aut qualesnam morbos causet Tartarus, jam exponendum est.

Notandum itaque; Nutrimentum quod ab homine assumitur, esse vel à vegetabili, vel ab animali regno desumptum; ad prius omnia salubrium herbarum, leguminum, fructuum, frumentorum, & ex potatilibus, vini, zythi, mulsi que genera revocantur; ad posterius, omnia quadrupedum, volatilium, pisciumque nutritioni aptorum genera revocantur, quibus ova, & lacticia ex quadrupedibus adduntur. Quidquid, extra hæc, reperitur, ad nutrimentum habile non est; ut sunt mineralia, & inanimata quævis elementata, sive aquæ, sive terræ, sive lapides, sive metalla; Cum nihil hominem nutrire possit, quod prius vita non constiterit. His itaque præmissis,

Cum nullum nutrimentum existat, quod ita ab omnibus facum quiescens depurgatum sit, ut non semper aliquid ipsi faculentum adhæreat; hinc fit, ut continuato nutrimentorum usu, facces unà cum nutrimentis ingerantur, quæ semper post se viscosum quid, vel aliquid terrestris sedimento haud ab simile, post separationem puri ab impuro, relinquant; illud potissimum vegetabilia, hoc carnes & lacticia spectat; & hæc tartari generandi proxima materia est, quæ quamdiu humido non destituitur, nil noxæ adfert; cum per duplicem secessum urinæ & facum expellantur. fit autem huiusmodi facum separatio primò in stomacho, qui impuræ, & terrestris materiæ faculentiam à nutrimento separatam per intestina foras transmittit; quidquid verò adhuc viscosum nutrimento adhæret, id primò in venis mesaraicis separatam ad hepar, ibidem ulterius depurandum, concoquendumque transmittitur, ubi omne nutrimentum primum in sanguinem, & sic toto corpore dispersum in substantiam aliti tandem convertitur, seroso viscido liquore per renes, & ureteres in vesicam exonerato; quæ quidem, si facum exitus per oppletiones, obstructionsque, aliudque simile non impediatur, rectè se habent, hominemque in salubri statu constituunt: contingit tamen subinde, ut aut nimio calore partes, ubi dictæ facces stabulantur, siccescant, aut spiritu salis interveniente, materia fixa lapidescat: Spiritus enim salis, ubicunque tartaream hanc materiam deprehenderit, ibi statim illam sui juris, & naturæ factam figit. Atque ex hisce principiis exotici calculosorum morborum partus nascuntur; in intestinis quidem, incrustationes faculentæ & tartareæ dysenteriam, colicos morbos, convulsiones, tormi-

na, spasmos efficiunt, & si quandoque crustæ tartareæ lubricitate intestinorum solutæ, conglobatæque meatus obstruxerint, tum iliacus morbus nascitur, malum perniciosissimum desperatissimumque. In renibus verò arenas; quæ in vesicam dilapsæ, tandem eos calculos generant, qui nisi secta vesica eruantur, mortem inferunt; in reliquis verò membris contractiones, arthritides, similiaque malorum monstra generant.

Vidi ego in Germania nonnulla loca tartareo-nitroso terreno referta, in quibus vites consistæ, uti unà cum liquore terrenæ glebæ tartareo-nitrosam substantiam in nutrimentum attrahebant, ita quoque quicunque vino istiusmodi uberius sese ingurgitarent, hosce omnium morborum contractionem incurrisse, tartareamque materiam, quam frequenti tartarei vini potu hauserant, per ipsos digitorum, manuum pedumque articulos, adinstar vivæ calcis reddidisse observavi. Ut vel ex hoc luculenter pateat, res viscosas, & faculentas, uti sunt leguminum species, lacticia quoque, & casei, & potissimum vinorum genera viscosa, & faculenta, quæ in mensam effusa cum tempore lapidescunt; huiusmodi, inquam, proximam lithiasis materiam esse, si à malefanis, & oppletis assumantur, iudico.

Calculosorum itaque morborum opifex spiritus salis est, qui ubi materiam faculentam repererit, humido destitutam, vires suas in eam agit, & in salis sibi similem liquorem convertit, haud secus ac de lapidescentibus rebus in Libro VIII. diximus. Plantæ enim quamdiu in aqua lapidifico spiritu turgente manserint, non lapidescunt, mox tamen ac in ripam conjectæ fuerint, Solis æstu, ambientisque aëris siccitate imbibitum jam lapidificum humorem in saxum convertunt. Pari pacto in intimis corporis membris fieri existimandum est. Unde in hepate, stomacho, intestinis, urinariis meatibus, innumerorum morborum species nascuntur. In intestinis & stomacho præter superior dicta, status ex resolutione tartari horrendi, convulsiones, ructus, singultus, ardores, & vomitus: in venis mesaraicis obstructions, in hepate scirros, in cista fellis lapides, in vesica dysurias, nephriticos dolores in renibus, in splene evaporationes fumosas, & hypochondriacos flatus: tartarus quoque exaltatus in exterioribus erysipelas, in dentibus ipsis tartaro scatentibus, intensos dolores: verbo, si omnes morbi, qui à tartaro suam originem habent, hic recensendi forent, integro Libro opus foret. Quare hæc ad instructionem Medicorum sufficiant.

Horrendos morbos causat tartarus.

Generatio lapidis in homine eadem, qua lapidescentium.

Fax duplex, crassa & liquida causa calculi.

Spiritus salis figit tartaream materiam.

Cap. VII. **C**um Venena ut plurimum agant per qualitates specificas, aut à forma, vel à totius substantiæ similitudine emanantes, uti *suprà* diximus, fieri non potest, ut manifestis rerum qualitatibus curentur, nisi eæ aliud quippiam adjunctum habuerint, *veneno* quoad substantiam simile; & proportionatum. Quæ omnia diuturna experientia aded innotuerunt, ut nullus Medicorum eam, nisi imperitus, negare possit. Sunt enim quatuor humores veluti vehicula quædam qualitatuum specificarum, in quibus peregrinæ rerum proprietates nidos suos collocant, ut suo tempore, ubi probè fermentatæ fuerint, suas exerant vires.

Quatuor elementa sunt vehicula qualitatuum specificarum.

Et *caustica* quidem omnis generis *venena* assumpta, uti Arsenicum, Mercurium, cæteraque mineralia redolent, ita ut plurimum curari solent rebus *præpinguibus*, uti oleo amygdalorum, butyro, lacte, pinguibus jusculis, similibusque, quæ vide apud Medicos; hisce enim acrimonia, & caustica facultas quodammodo obtunditur, opprimitur, suffocaturque; præsertim si accedant clysteres, aliaque, quæ ad Chirurgum potius, quàm ad Medicum pertinent. Quod idem intelligas velim de *veneno herbarum* introsumpto; quamvis *arcantiores Medici* vel ex ipsis mineralibus, *veneno* contrarium medicamentum veneni destructivum parare norint.

Venena verò, quæ à *morsu serpentum* procedunt, uti ex vita, & sensu, imo ex naturali serpentum constitutione procedunt, ita melius curari non posse puto, quàm ex *iisdem serpentis*, quæ momordit, *partibus*, carne, sale, ossibus, ritè præparatis. Sunt itaque omnia *bona mixta malis*; verbi gratiâ, *medicina* (ut à mineralibus exordiar) sicut in *Sulphure*, *Mercurio*, *Sale*, ita & in *iisdem venenum* consistit; in *iisdem* enim utraque sunt: id ipsum enim quod nobis *auxilio* esse potest, præterea aliud sibi connexum haber, quod nobis *mortem* adferat. Quæres quomodo? Dico, sola puri ab impuro separatione, quem modum Spagyrica Ars docet: unde vero tam prodigiosa Cura oriatur, jam *suprà* diximus, videlicet ex *Naturæ magnetismo*, quo omne simile sibi simili gaudet, & delectatur, unde attractus nascitur & unio, dum serpentis substantia introsumpta, quomodocunque tandem præparata, naturali quodam instinctu id, quod à se transfusum fuit, reperit, & attractu quodam sibi unitum per secessum foras transmandat. Hinc patet ratio, cur *viperina caro vescentibus eâ prolixitatem vitæ polliceatur*; non sanè, quod illa quidpiam ad corroborandum, aut ad caloris nativi instaurationem obtineat, sed quod quidquid putridum, virosum, aut malignantis naturæ in corpore cum tempore suscitari potest, id

Magnetismus venenorum.

à viperina carne attractum, indè hominem ab omni noxiorum humorum colluvie liberet. Verum ut omnia melius cognoscantur, hinc nonnulla apponam, ex quibus, *quid ex quocunque tandem veneno intoxicatis adhibendum sit*, *Lector* curiosus cognoscat.

REGULA I. Omnia *Mineralia*, quæ cum aliquo veneno minerali symbolizant in proprietatibus, ritè præparata medicamentum esse possunt veneno, quod introsumptum fuit, *antidoto*; hinc *aurum*, *argentum*, cæteraque à *realgare* sive excrementiciis impuritatibus venenum redolentibus expurgata, atque arte Spagyrica præparata, veneno minerali *antidoto* esse queunt.

REGULA II. Omnes *plantæ*, quæ quantum ad proprietates naturales cum assumpti veneni proprietatibus symbolizant, illæ ex insito quodam iis magnetismo, ritè, & Spagyricè præparata, veneno propulsando conferunt.

REGULA III. Omnium *serpentum*, *Insectorum*, cæterorumque animalium veneficorum partes Spagyrica arte præparatæ, sui veneni in homines, sive morsu, sive alio quovis modo transfusi, remedio sunt.

REGULA IV. Omnes *herbæ*, quæ quoad proprietates symbolizant cum aliquo veneno animalium, illæ quoque præparatæ veneno transfuso remedio esse possunt.

Atque hinc est potens ille *Naturæ magnetismus* quo corpuscula Mercurialia mercurialibus. Sulphurea sulphureis. Arsenicalia arsenicalibus. Salina salinis, ex quibus omnia constant, miro quodam nexu junguntur, ad se invicem confluent, sese avidè appetunt; ex quorum confluxu salus & valetudo homini provenit. Licet enim *corpus venenosum* ab omnibus impuritatibus fuerit expurgatum, attamen vel in hoc statu id, quod sibi *connaturale* & *conveniens* est, appetit, & intimo quodam appetitu attrahit. Quæ cum omnia uberrimè in *Arte Magnetica* l. 3. exposuimus, eo *Lectorem* remittimus. Quomodo tamen *ignis beneficio venena corrigenda* sint, paucis non tam explico, quam innuo. Ignis beneficio venena in salutifera medicamenta reduci posse, nemo ignorat: Non rarè tamen alia quoque corrigentia necessaria sunt, non tantum ut venenositatem exuant, sed ut partes, ad quas appellunt, aut inoffense permeent, aut languidior purgandi vis excitetur, aut effrænis cohibeatur.

Efula lacte caprino, }
Colocynthis & elaterium, succo } Corriguntur & emendantur.
cydoniorum, oleo amygdalorum, butyro, }
Helle-

Cap. VII. Helleborus niger, vino generosissimo, Canario, seu Malvatico, Scammonii lenta & viscosa malignitas, imbibitione succi rosarum pallidarum, & oleo vitrioli,
Sic Antimonium sale marino in mortario ligneo,
Opii malignitas, quæ à proprio sulphure emanat, aceto vini,
Sulphur per ceram purgatur,
Mercurius sublimatus cum sale, fuso,

Corriguntur & emendantur.

Typus Juccæ seu Hyuccæ Americanæ.



Mira fanè traduntur de venenosa planta Americæ, quam Mandioccam alii Hyuccam vocant; succus hujus radice primo expressus adeo perniciosus, virosusque est, ut qui eum sumpserit, sine ullo remedio perire necesse sit; si verò secundo caloris gradu coquatur, jam perdit veneno, acetum fit acerrimum omnibus usibus aptum; si verò ulterius concoquatur in melleam prorsus dulcedinem abit: succo verò omni expresso, ex arida radice massa contusa, & aqua subacta panis pinfitur toti Regioni communis, non indigenis tantum, sed & exteris. adeoque herba omnium venenosissima ritè præparata necessarium, salutariterque alimentum, acetum, mel, panem mortalibus præstet. Est & hoc admira-

Mira vis & proprietates Hyuccæ

tionè dignissimum, hujus plantæ virulentiam in Hyucca tantum Insulana, id est, in Cuba & Hispaniola, cæterisque Americæ adjacentibus insulis notari; in continenti verò Novi Regni terra hanc plantam, uti mihi Patres nostri, qui multos annos in dictis locis commorati fuerunt, oretenus retulerunt, totam quantam, sive coctam, sive crudam, sive succulentam, sive aridam, salutariter esse, & innoxiam prorsus nullo veneni relicto vestigio. Quomodo autem hæc planta in Insulis venenosa sit, quomodo in Continente tota salutaris, exponendum duxi, cum ex hujus assignata ratione faciliè in multarum difficultatum solutionem pervenire queamus.

Quæritur itaque primò, cur in Insulis tantum hæc herba venenosa sit, non tamen in terra continente S. Marthæ? Deinde, quomodo veneno ablato in salutaris alimentum sive panem Indigenis cedat?

Cur in nonnullis Insulis hæc herba venenosa sit, in continente verò salutaris.

Dico itaque, venenum hujus non esse connaturale plantæ, sed ascititium: Cum enim Insulæ, Cuba & Hispaniola auri feraces arsenico-mercurialibus halitibus refertæ sint, fit, ut hæc planta ex naturali suo temperamento, humorem, quo nutritur, deleteriis hisce mineralium qualitibus infectum attrahat. Unde fit, ut spiritibus virosis plantæ succus crudus potiori ex parte infectus, fumentibus interitum conferat; ex tali enim miscella compositum virus, symptomata sævissima, quæ incurrunt hoc intoxicati veneno, sat superque demonstrant. Quomodo verò venenum suum deponat in solita ejus ad usum præparatione, hoc pacto fit: Cum enim venenum subtilissimum sit, hinc fit, ut radix sub qua maximè venenum absconditur, collione resolutis moxque evanescentibus spiritibus, reliquum immune à veneno relinquat in acetum fortissimum conversum: quod enim ex vino fieri assolet, spiritibus evanescentibus acetum, idem hic accidere posse censemus: remanentibus enim salis portionibus, exhalatisque spiritibus subtilioribus, indè acrimoniam acquiri, experientia docet in omnibus iis rebus, quæ post concoctionem, acetosam post se acrimoniam relinquunt. Quod verò post vehementiorem concoctionem totus ille reliquus liquor in melleam substantiam convertatur, causa est, quod spiritus salini, ignis efficaciam exaltati, reliquæ verò substantiæ succus pinguior salinis spiritibus acerrimis jam elapsis, dulcedinem quandam melleam acquirat; quæ separatâ, massa illa remanet, quæ exsiccata, atque in farinam contusa, per ultimam in furno coctionem tandem in usualem panem convertitur. Atque hoc est meum de hac planta iudicium; Quod quidem ita esse, jam comprobandum restat.

Cum itaque succus hujus herbæ potatus in continente ad flumen Sanctæ Marthæ, Ratio cur in terra continente hy-nil

P. ATHANASIUS KIRCHERUS
JO. JANSSONIO à WAESBERGE,
Salutem.

Mitto D. V. hisce mirabilem sane & prodigiosum casum, qui accidit Pisauri vulgò Pefaro in Italia 14. April, hujus Anni currentis 1679. Ubi quidam ex Ordine Cappucinatorum post 13 mensum diros & excessivos quos pertulit dolores, cum continuo sanguinis profluvio per meatum urinarium, eadem tandem vià emisit Serpentem longitudinis quam præsens Figura exhibet: quam & viperam fuisse per anatomiam invenerunt. Nam & in seclo serpente eo in loco quo in viperis solet jecur sive hepar deprehenderunt. Ad hoc spectaculum intuentium acciti, ceu ad casum nunquam visum & auditum, Medici, Chirurghi, & Anatomici, ut quid de monstruosa hac genesi sentirent, determinarent, de causa ejus disquirerent; de qua & ego consultus respondi, causam hujus hanc fuisse: Quòd Cappucinus siti acerrima cruciatus æstivo tempore fossam invenerit putredine corruptam, nec non serpentis fœtura infectam, ex qua sitim extincturus unà cum aqua & seminium serpentis hauserit; quod postmodum intra stomachum calore naturali animatum, & deinde per venas appropriatas in renes derivatum; ubi corpulentior factus, per emulgentes in vesicam, maximis doloribus & sanguinis copiam infirmi, per meatum urinarium violenter extractus tandem se spectandum exhibuit. Hanc historiam Italico sermone describit Excell^m. Protomedicus Pisaurensis, vir sagacis ingenii, qui & Cappucini curam egit, opportunis magnæ virtutis medicamentis præscriptis, quibus sœtumeduxit: nomen Medici Alexander Coccius. Et ne fide careret casus, eam contestatione illustrissimorum virorum tum Ecclesiasticorum, tum secularium, qui ad rei novitatem confluerant, comprobata voluit. Libenter Relationis seriem D. V. transmissem, sed necdum licuit: ubi ea & Latinè & Italicè impressa fuerit, transmittam. Unde ne monstruoso hoc eventu D. V. careret, summam duntaxat ejus paucis hisce verbis communicandam duxi: ut si editio secunda Mundi Subterranei necdum sit luci data in Lib. IX. inter alia hujus rei argumenta reponatur. Erit hoc Lectoribus, præcipuè Medicis, gratissimum, uti & ipsi occasionem nanciscantur de origine ejus philosophandi. Vale.

TA-

ucca innocua sit, non vero in insulis adjacentibus.

Mesue. Polypodium cur nocivum supra minerale terrenum natum.

Hermolaïi societate squilla gaudent.

Dioscorides. Panis mandioca.

nil mali, aut perniciosi possideat; in Insula verò Sancti Dominici virulentus sit, id apertum signum est, venenum uti ascititium est, & ex loci natalis pravitate contractum, ita quoque concoctione facillè separari posse. Venenum itaque in dicta planta provenire minimè potest ex maligna aëris, aquarumque constitutione, aliàs enim homines ex hujus aëris pessima constitutione infici possent, quod falsum esse, experientia docet: est enim, uti Patres nostri affirmant, optimus ibidem & saluberrimus aër: neque ex planetarum adspectibus, cum hæc planta, sive boni, sive maligni adspectus sint, semper maligna, & perniciofa sit: neque à Zonæ torridæ æstu, cum terra continens eidem subjecta istius herbæ malignitate carere perhibeatur. Nihil igitur restat dicendum, nisi id, quod supra indigitavimus, videlicet, Insulas Arsenico, vel Auripigmento, sandaracha, vel fossili cadmia refertas esse, quæ herbam ex naturali sua dispositione, simile nutrimentum ambientem spiritibus suis virulentis inficiant. Dici enim vix potest, quantum terrenum hisce exitiosis mineralium exhalationibus obnoxium, etiam salubres alioquin herbas infestet. Nam, ut rectè Mesue docet, polypodium non ex lapidibus & mineralibus locis, sed super arborem natum colligi debet, non alia de causa, nisi quod ea ex prædictis halitibus malignitatem quandam acquirat. Hinc quoque suadet, serpentariam, arum, esulam, mazereon, squillam, absinthium, hermodactylos, colocynthidem, quæ semper aliquid venenosi continent, non in mineralibus locis, aut thermalium aquarum ripis colligendas esse: alioquin enim ob nimiam virulentiam, medicinarum non proderunt. Unde loca ab hisce, in quibus crescunt, libera inspicienda sunt, atque ex iis collecta, in usum converti debent. Videndum quoque, quarum herbarum amicitia gaudeant; harum enim societate in meliorem frugem convertuntur. Hoc pacto Hermodactyli societate squillæ, aut raphani, valde suis in conditionibus meliorantur. Rursus colocynthidis, non ea, quæ in terris putridis, & pulverulentis, aut juxta serpentum latibula, aut sulphureis thermarum locis, sed quæ in terris laxis, arenosis, & liberis nascitur, eligenda est. Experientia quippe docet, fungos vicinitate ferri, ex putredine serpentis mortui, vel ejus cavæ, aut plantæ noxiæ, teste Dioscoride, ex salubribus lethales fieri.

Ad panem Hyuccæ, quem Mandioca vocant, quod attinet; ex hujus radice panem coctum in Museo nostro conservamus, qui jam à multis annis saporem suum adhuc continet. Hispani in longis navigationibus eum biscocto præferunt, ed quod corruptioni non facillè subjaceat. Atque hæc de Hyuccæ veneno sufficiant. Nihil igitur restat, nisi ut quæ hucusque dicta sunt, universali Tabulæ synopsi exhibeamus, præmissâ tamen hac Appendice:



TABULA SYNOPTICA

Præcipuorum venenorum, quibus triplex Naturæ Regnum, Mineralium, Vegetabilium & Animalium scætet, cum effectibus, & Symptomatis, quæ excitant, & unâ cum remediis unicuique appropriatis.

P I N A X I.

Ex Mineralibus.

Nomina Mineralium Venenatorum.	Proprietas.	Symptomata.	Remedia & Antidota.
ARSENICUM, & omnes sulphurum species. Ἀρσενικόν Græcis,	Natura acutum, subtile, causticum, malignum, putrefactivum, spiritui suffocativum; unde	Sitis, æstus fortis, paralyfis, spasmus, tussis sicca, ulceratio interiorum viscerum: causæ ex proprietatibus constant.	Potus lactis, aqua decoctionis malvæ, brodia unctuosa, oleum amygdalorum potum, vomitus provocatio, clysteres; Julepi, decoctio malvæ cum melle, item seminis risi & amyli.
ARGENTUM VIVUM, ἰσοπέριον,	Naturæ specifica qualitate excessive calidæ, siccæ; sublimatum, exulcerativum omnium viscerum, nervis inimicum.	In sua naturali subsistentia sumptum copiose suffocat spiritum. Sublimatum, paralyfin, dentium casum, exulcerationem viscerum, foetorem oris.	Vomitus procuratio, aureorum foliorum sumptio, potus vini cum absinthio, hyssopo & apii feminibus, lac asinum, laridum lupi, sebum hircinum, mel, & omnia pingua potu sumpta; clysteres.
ANTIMONIUM, Ἄντιμονιον,	Calidum, siccum, adustum exulcerativum; humorum excitativum. Unde	Vomitus, fluxus vehemens, ventus, spasmus, paralyfis, dysenteria.	Decocta pingua, ex appropriatis herbis; oleum amygdalinum epotum, & omnia butyrofa.
ÆRUGO,	Naturâ subtilis, resolutiva, corrosiva, calida excessive, unde rosiva.	Siccitas oris & totius corporis, dolor stomachi & ventris, vomitus & fluxus ventris, difficultas anhelitus.	Butyrum, lactis potus, succus Acori cum vino; ejus specificum remedium est corallium rubrum præparatum & in potu sumptum ʒij.
CALX VIVA,	Calida & sicca excessive, adustiva, inflammativa, mordicativa, & cauterizativa.	Siccitas totius corporis, dolor stomachi, dyfenteria, frigus extremorum, syncope & præfocatio.	Potus olei violacei, nenupharis sive nymphæ, lactis, & omnium unctuosorum broditorum.
CERUSSA, Minium, ex eadem matre nata, per ignem specificata solummodo,	Est calx ex plumbo per acetum resoluta, ejusdem fere naturæ cum præcedentibus.	Unde eadem quoque symptomata iis, qui eam introsumpserunt, accidunt.	Cura quoque & præservatio prorsus eadem cum præcedentibus.
CINNABARIS seu USIFUR,	Natura Arsenicalis partim, partim argenti vivi sublimati; Unde	Eadem quoque Symptomata sumentibus accidunt, quæ iis qui Arsenicum aut Mercurium sumpserunt.	Cura quoque eadem est, videlicet butyrosorum pinguiumque broditorum potus, cum decoctis supra descriptis.
GYPNUM,	Naturâ frigidum, & siccum; virtute pollet conglutinativa, constrictiva, præfocativa. Unde	Albedo labiorum, oris, linguæ, mollificatio membrorum, vehementis tussis, singultus, amentia, colica passio, ἰσχυρία, urina nigra, syncope.	Vomitus præscribatur cum oleo, pinguibus brodiis, & mucilagibus, decoctum malvæ in vino. Specificum remedium est excrementum muris tritum & potum, quod ex naturali sympathia cum gypso operatur.

Sect. II.

Nomina Mineralium Venenatorum.	Proprietas.	Symptomata.	Remedia & Antidota.
LITHARGYRIUM sive ARGENTI SPUMA.	Plumbi naturam participat, unde conglutinativa & styptica virtute pollet.	Præfocat spiritus, congelat sanguinem, difficultatem spirandi adfert.	Apium agreste cum vino bibitum, myrrhæ ꝑij. vomitus, aqua cineris ficuum, purgatio per diagridion. Specificum & sympathicum remedium sunt acini cydoniorum mundati & triti dati in potu, cum vini dulcis decocto.
MARCASITA.	Marcasita cum ex vitriolo & sulphure suam originem habet, ita quoque natura sua summè calida, rosiva, putrefactiva est.	Unde rosiones viscerum, tormina, & colici dolores in intestinis, vel Iliacus dolor & similia, quæ in arsenico sunt, symptomata, etsi non ita intensa.	Cura est eadem, quam supra descripsimus, oleosorum brodiorum sumptio cum spiritu vitrioli; quod est remedium specificum & sympathicum.

P I N A X II.

Deleteriorum ex Vegetabilibus.

Nomina Plantarum, quæ veneno turgent.	Symptomata.	Cura & Remedia.
APIUM RISUS, Βατράχιον.	Natura sua acuta, adustiva, ulcerativa, excoriativa, melancholica vi pollet.	Ex nimia musculorum intra maxillas distensionem vellicatione risum videtur movere, cum amentia.
ACONITUM Natura sua, putrefactiva, corrosiva vi pollet.	Calorem nativum resolvit & extinguit; vertiginem causat, scotomiam, mugitum in ventre.	Oxymel, in sine contra hujusmodi venenum secretum.
BULBUS SQUILLA, est pungitiva, incisiva & acuta valde.	Magna quantitate sumpta dolorem stomachi, vomitum; ulcerans & stomachum & hepar.	Omnia pingua conferunt, lac cum ferro ignito coctum, vitellorum cum feminibus portulacæ, nucibus juglandibus.
CATAPUCIA sive LATHYRIS, subversiva stomachi vi pollet, acris & maligna.	Stomachum subvertit, dysenteriam non correctam causat, nimio fluxu ventris interficit. sanatur	Vomitu, sumptione oleorum: specificum ejus remedium est hypericon, sive perforata.
CICUTA.	Anhelitum stringit, stomachum subvertit, totum corpus stupefacit, quies pulsus.	Absinthium & gentiana cum vino bibita, specificum remedium est.
COLOCYNTHIS.	Copiosorum phlegmatum laxativa, dolor stomachi, dysenteria, tenasmus.	Specificum remedium est smaragdus tritus in pollinem in potu datus, drachm. 2.
EUPHORBIIUM.	Inflamat & morficat stomachum, angustiam summam, singultum, fluxum ventris & vomitum causat.	Coagulum hædi: specificum remedium est Euphorbii, oleo violaceo & rosaceo imbutum.
FUNGI.	Anhelitus difficultates, inflatio faciei, colica, & dolor in pectine, strangulatio gutturis, urinæ retentio, apoplexia.	Aphronitrum bibitum cum posca, id est, aceto aquæ misto, steracus gallinæ cum vino vel melle, sale, aceto bibitum. Ante comestionem pyra una cum fungis cocta: post comestionem allium crudum, specificum remedium.

HEL-

Cap. VII. Nomina Plantarum, quæ veneno turgent.	Symptomata.	Cura & Remedia.
HELLEBORUM.	Suffocat, vomitum ciet, adurit linguam, anginam conciliat, fluxus ventris. Lethargum inducit, venenum narcoticum.	Specifica remedia sunt flos nymphææ, sive nenupharis tritus ʒij. Item piper tritum ʒij. cum aqua mellis.
HYOSCYAMUS.	Spumam oris ciet, vertiginem, scotomiam, epilepsiam movet, amentiam; vocem instar muli emittit; lethargus.	Specificum remedium sunt grana pistaciorum comesta & bibita, præmissio vomitu per lac vaccinum vel ovium, piper cum vino, castorium cum mentha & ruta; theriaca.
MANDRAGORA.	Lethargum ciet, inflat faciem, oculos exire facit, spasum, anginam, surditatem, pruritus toto corpore conciliat.	Specificum remedium est, continuatus esus raphani cum pane & sale, præmissio vomitu & clystere acutis rebus confecto.
NAPPELLUS, florems fert instar cranii humani, mortis, quam esu infert, symbolum.	Horrenda symptomata movet, calorem nativum extinguit; unde frigus, horror, mania, lethargus.	Specificum, mus, qui napelli radices depascitur, siccatus & in pulverem ebibitus appropriata aqua dilutus, omnia pingua jure sumpta.
OLEANDER, sive Rhodendrum, Rhododaphne.	Caustica sua vi interiora rodit, tormina, colicam, dysenteriam, iliacum morbum inducit.	Oleum amygdalorum, Tormentillæ radix mansa, Smaragdus tritus & potus.
PSYLLIUM herba.	Eadem symptomata inducit, quæ Rhododendrum, sive Rhododaphne.	Theriaca sumpta, vincetoxicum sumptum, sal ex centaurea extractum.
SCAMMONEA.	Symptomata similia excitat iis, qui æruginem sumpserunt.	Lactis copiosus potus, cydoniorum succus ebibitus; Ribes succus epotus.
SOLANUM, SOLATRUM, Opium & papaver corniculatum, omnia Narcotica.	Narcoticum & stupefactivum venenum, lethargum, scotomiam, apoplexiam inducit.	Specificum, conchyliatum cruda, tum cocta; lac caprinum sive asininum potum, jusculâ ex cancris coctis parata.
STRAMONIUM herba, quod ob virus in colatens, nullum animal tangit.	Somnifera virtute pollet. Lethargum inducit, per quod Latrones magnas nequitas exercent.	Eadem remedia ad ejus venenum suppressendum quæ contra Solanorum toxicum adhiberi solent.
TITHYMALUS, varias species habet.	Caustica sua vi rodit viscera, dolores intensos intestinorum, colicam, & dysenteriam causat.	Specificum, portulaca, sempervivum, & olei amygdalorum potus.
THAPSIA.	Eadem symptomata, quæ Scammonea inducit.	Serum Lactis, Terra figillata.
P I N A X III. Ex Animalibus.		
Nomina Animalium venenatorum.	Symptomata, quæ inducunt.	Remedia.
ASPIS.	Singultus, alteratio coloris, fideratio membrorum, frigus per totum corpus, lethargus, saltus continuus, digitos suos in guttur mittit, ut evomat.	Remedium specificum Centaurea min. & ruta, & serpens vulnere superpositus, præter reliqua quæ serpentum moribus medentur, scarificatione vulneris.

Sect. II.

Nomina animalium venenatorum.	Symptomata, quæ inducunt.	Remedia.
ARANEUS PHALANGIUS, & sunt varia species.	Ventositatem inducit ventris, priapismum, frigus extremorum, horripilationem.	Specificum remedium est, araneus vulnere intritus. Cancer fluviatilis; lactis asinæ potus. Gallinæ cerebrum bibitum, sebum hominis. Specificum, grana terebinthi cum vino sumpta.
BUPRESTIS, eruca genus simile cantharidibus, quod ex pino originem suam habet.	Symptomata sunt eadem quæ cantharidum.	Specificum remedium est, Nitrum tenuissimum & spongiosum potu dulci cum oleo myrti seu cypressi. Item pinei nuclei magna copia assumpti.
CANTHARIDES veneno gaudent acuto, adustivo, mordaci, putrefactivo, ulcerativo, diuretico.	Sanguinis urinam cient, punctura & dolor in membris totius corporis, pectinis virgæque ulcerationem caufant.	Omnia pingua hausta conferunt, lac, adeps, butyrum, theriaca. Clysteres pingues, olea omnis generis, tum assumpta intus, tum extra per virgam immissa. Specificum remedium grana heliocabi, numero decem pro dosi.
CHERSYDRUS, seu Serpens aquaticus.	Dolor vehemens cum inflammatione & corrosione viscerum, motus inordinatus, extinctio caloris nativi, vomitus cholerae foetidæ.	Specificum remedium est, serpentis in salem redacti sumptio. Nux cypressi cum granis myrti pota cum melle & vino.
CERASTES, serpens cornutus.	Punctura acus instar in loco morsus, pruritus corporis, vertigo cum amentia: Inflatio tibiæ, scotomia.	Ova forbilia, pix cum sale emplastrata, raphanus; Specificum ipse serpens vulnere appositus unâ cum ruta.
DIPSAS ANGUIS, seu SITULA, à siti, quam excitat, nomen habet.	Adustio ventris, appetitus bibendi, qui satiari non potest, usque ad stomachi ventrisque rupturam, sitis inexplicabilis tormentum.	Cancris fluviatiles triti & bibiti cum lacte caprino, potus olei quantum possunt, ut excitetur vomitus, præter medicamenta moribus serpentum præberi solita.
DRYINUS SERPENS, seu Serpens quercinus.	Eadem symptomata inducit, quæ Aspis, cujus species est.	Specificum est sal ex serpente extractum, potissimum viperinum sal.
DRACO MARINUS.	Eadem symptomata inducit, quæ Lepus marinus.	Specificum, Mullus piscis plagæ impositus; & coctus quoque comestus; oleum sulphuris.
HÆMORRHOIS, Serpens à sanguine eliciendo sic dicitur.	Morsus enim ab eo incurrit profluvium sanguinis ex omnibus concavis humani corporis membris, oculis, naso, auribus, ore, per urinam & per secessum, imo per ipsos poros prorumpentis.	Specificum & unicum remedium est, hæmatites tritus, & cum sanguine concreto hirci sumptus.
HIRUDO, SANGUISUGA.	Putrefacit, inflat, vomit, stupefacit, lethargum inducit.	Vitriolum aceto dilutum, & gargarizatum; Muria in sorbitiunculis data; falicis decoctum.
LEPUS MARINUS eiusdem cum cantharidibus natura.	Respirandi difficultas, Asthma, sputum sanguinis, mictus sanguinis, vomitus: saporem piscis putridi sentit, & abhorret visio pisce, sicut canis rabidus ab aqua: phthisi moriuntur.	Lactis cujuscunque potu sanantur, præsertim muliebris; theriaca de terra sigillata; jus cancrorum fluviatilium, galli vel anseris sanguis calidus potus, urina hominis. Remedium specificum est vulpes affata & comesta.

PTYAS

Cap.VII. Nomina animalium venenatorum.	Symptomata.	Remedia.
PTYAS SERPENS <i>Sputo interficiens.</i>	Extinguit calorem nativum, amentiam, paralyfin, apoplexiam inducit, omnia interiora intabum resolvit.	Specificum, trochisci viperini, oleum scorpionis, centaureæ radicis succus, omnia quæ viperinis moribus conferunt.
PASTINACA MARINA <i>piscis instar Rhombi, cum cauda longa, in qua venenum residet.</i>	Eadem symptomata causat, quæ cantharides sumptæ.	Salviæ decoctum, Absinthii vel sulphuris ex aceto decocti potio. Specificum remedium, nullus piscis dissectus & impositus.
RUBETA, <i>natura terrestris, putrefactiva vi pollet, & stupefactiva.</i>	Stupor, inflatio membrorum, vapore stupefacit & siderat; sputo & urina putrefacit, & inflat membrum infectum, unde gonorrhœa.	Specificum remedium est lapis bufonius & ruta, imò omnes medicinæ decoquantur & præparentur cum ruta.
VIPERA, <i>E' χίδρα.</i>	Dolor viscerum, inflammatio, frigus & horripilatio partium extremarum, deliquium, amentia, caloris nativi extinctio.	Theriaca, specifica medicamenta sunt viperina caro cocta & comesta, pulvis itidem, lapis Bezoar assumptus, viperæ caput vulneri admotum; præterea, quæ venenis pellendis conferunt.
SALAMANDRA, <i>ulcerativa virtute gaudet.</i>	Dolor in ano, apostema sub hypochondriis, spasmus, retentio urinæ, amentia, inflatio per totum corpus, stupefactio, alopecia sive profluvium capillorum.	Theriaca, lac anseris potum & brodia carniū pinguium, & cancrorum; ranæ coctæ cum calamentha. Specificum remedium cantharidum idem contra Salamandræ venenum.
SCORPIUS.	Inflat, inflammat, stupefacit; scotomia; inducit vertiginem & apoplexiam, nervos infestat.	Specificum, Scorpionis virus supra plagam tritum, oleum ejusdem, radix aconiti pardalianches apposita. Ocymum esum.
SEPS, <i>Serpens putrefactivus.</i>	Velox carniū, ossium consumptio, non solum ex morfu, sed vel ex ejus calcatione. mortem subitanam infert.	Specificum remedium à <i>Plinio</i> præscribitur oxymel.
SCOLOPENDRA, <i>Serpens varii coloris.</i>	Accidentia sunt similia iis, quæ à vipera proveniunt.	Remedia specifica, sal ex aceto potus. Pulegii, serpylli, menthæ succus, puerorum impuberum urina pota.

Atque ex his omnibus patet, *venena* tantò atrociora esse; quantò ex excellentioribus putredinibus *Arsenico-mercurio-salinis* originem suam nacta fuerint; tantò paulatim remissiora, quanto mitiora fuerint; qui *gradus combinationis* cum infiniti sint, ita quoque innumera venenorum genera nascuntur, & eodem modo considerari possunt, quemadmodum *calores*, ex quorum tribus, nigro, albo, rubro, omnia colorum genera per unius cum altero commistionem resultant, & ut recte *Aristot. l. 7. met.* docet, species rerum se habere, ut *numerus* se habet, qui cum in infinitum augeri possit, omnes tamen specie differre censerentur. si enim ternario unitatem addideris, non ternarius, sed quaternarius specie distinctus numerus resultabit; si ab eo unitatem subtraxeris, binarius remanebit, specie pariter à ternario distinctus, & sic in infinitum. Pari ratione in venenorum varietate evenire intelligas velim; Dependet enim hæc rerum combinatio primò à varia concoctione per ignem naturæ facta, ita ut, quot gradus caloris sunt, tot differentes veneni gradus constituentur; Secundò, à varia constitutione aut mineralium, alia, & alia rerum commistione; vel vegetabilium, pro alia, & alia naturæ, & proprietatis, queis imbuuntur, ratione; vel animalium terrestrium, volucrum, aquatiliū, insectorumque temperamento, quæ uti innumera sunt, ita innumerabilem pro ratione nutrimenti fundant venenorum varietatem; quas quidem omnes investigare, aut ad intimam earum essentiam, & perfectionem velle pertingere, uti Sapiientis non est, neque imbecillitatis intellectus humani, ita quoque soli Illi, qui ea tanta varietate instruxit, cognita sunt. Illi soli reservata, Cui proinde soli honor, gloria & benedictio in sæcula. AMEN.

Aristotel.

IMPERFECTIS METALLICIS CORPORIBUS,

Que tanquam principales causæ ad metallorum genesin concurrunt.

In qua Venena Mineralium, nec non eorundem Medicæ vires uberius exponuntur.

CAPUT I.

De admiranda Sulphuris natura, & proprietate.

Cap. I.

Non sine ratione à priscis Græciæ sapientibus, Sulphur nomen $\gamma\epsilon\upsilon\sigma$, quod *divinum* quid notat, meruit: Sunt enim ejus virtutes adedò admirabiles, ut, quæ dum à tot seculis omnium Medicorum studio & scrutinio inquisitæ fuerunt, in hunc tamen usque diem, à nemine adhuc satis expositæ sint. Plutarchus, Sulphur, inquit, *puto $\gamma\epsilon\upsilon\sigma$, inde esse nominatum ob similitudinem odoris ignei, & acris, quem edunt corpora fulmine percussa, ob quem puto canes etiam ipsos abstinere ab usu corporum fulmine percussorum.* Hinc fulminis ignem sacrum, divinumque dicebant, quod corpora de cælo tacta, per multum temporis putredini resistent, quod & compluribus aliis Auctoribus, Aristoteli, Dioscoridi, & recentioribus Fallopio, Matthiolo, Cæsalpino placere comperio. Sed uti nobis non de nominis etymo, sed de re ipsa, & natura Sulphuris enodanda, potissima cura incumbit, ita quoque eâ qua fieri potest diligentia, hujus mineralis tam admirandi naturam, & proprietates indagare conabimur. Quod quidem dum facimus, neglectis iis, quæ ab innumeris scriptoribus ad nauseam usque proferuntur, ea solum, quæ nos irrefragabilis experientia docuit placita sectabimur, à divisione exorsuri.

Divisio Sulphuris.

Sulphur Græcos secuti dividimus in $\alpha\pi\upsilon\gamma\omicron\sigma$, five id, quod ignem nondum expertum est, & $\pi\epsilon\pi\omega\rho\upsilon\mu\epsilon\upsilon\sigma$, quod jam ignem expertum est; per illud nil aliud intelligimus, quam Sulphur fossile, prout ex sua minera prodiit; hoc verò subinde naturale est, ut quando per subterraneum ignem in oleum distillatur, ut in multis sulphureis ardentium montium locis, cryptisque videre est: nonnunquam artificiale, ut dum igne oleoque decoquitur. A $\pi\epsilon\pi\omega\rho\upsilon\sigma$, ignem inexpertum, vivum, sincerum, purum, putum, nulla heterogeneorum rerum miscella contaminatum, nitens, translucidum dicitur, cujusmodi rarò invenitur. Sulphur verò $\pi\epsilon\pi\omega\rho\upsilon\mu\epsilon\upsilon\sigma$ five ignem expertum, nitidum, coloris viridis, & præpingue, sub duplici differentia spectatur. Quod pellucidum, & figura conici, aut cylindri congelatum, *virgineum* vocant, virginibus ad capillos flavo colore tingendos usitatum, lanis candorem, & mollitiem adfert, à Plinio Egula nuncupata; viride verò cylindri for-

Plinius.

mâ in arundineas fistulas transfusum, ad ellychnia conficienda maximè confert. Et de modo conficiendi Sulphur artificiale primò nonnihil hic adducemus, postea quoque de natura, ortu, & proprietatibus sulphuris, naturalis, five fossilis, utpote fusiori argumento ratiocinabimur.

Sulphur nunquam in subterraneis cuniculis, sed aperto undique cælo, apricisque locis fodi, & erui solet, nè vehementi calore, & intolerabili mephiti fossores conficiat. Conscitur autem primò ex aquis, venisque sulphureis hoc pacto: Aquæ sulphuræ in catinos plumbeos congestæ decoquuntur, donec condensentur in sulphur. Secundò, Si verò ex terra seu minera sulphur, impurum variè mixtum extrahatur, tunc minera sulphuris vasis fictilibus ventricosis ingesta decoquitur. Verùm quoniam de hisce in Arte Metallica ex professo agemus, ed Lectorem remitto; quare hoc loco nobis tantum incumbit, reconditam sulphuris naturam explorare.

Quæritur itaque primò. Quomodo aut ex qua materia sulphur nascatur? Variæ de hoc sententiæ feruntur apud Physicos, & naturalium rerum expositores. Sed nos principiis insistentes nostris longâ experientiâ compertis,

Dicimus primò, Vix locum sulphure vacuum, adeoque totum terrarum Orbem eo referentem esse, innumerabiles thermæ sulphureo, quem spirant, odore, & montium ardentium, sulphurearumque fossarum multitudo sat superque demonstrant, quæ omnia suam à sulphuris subterranei copia originem trahere adedò certum est, ut insensatæ mentis esse videri possit, qui id negaverit.

Dicimus secundò, Quod ubicumque lacus inveniuntur pinguedine bituminosa referti, ibi infallibili conjectura Sulphure quoque referta loca reperiuntur, uti in multis Hetruriæ locis, in Albulæ Tyburtinæ lacu, & in Puteolano agro, in Sicilia compluribus locis me observasse memini. Unde Agricola l. 3. Agricola de Ortu, & caus. subterr. Sulphur, inquit, est pinguedo terræ, quam vis caloris ex ipsa expressit, qua de causa plerumque ad loca ardentia reperitur. Cui subscribit Cæsalpinius, qui terræ adipem, vel oleum; Theophrastus quoque resinam terræ vocat. Quatuor substantiis differ-

Sulphur non nisi apricis locis foditur, & quare.

Cæsalpini. Theophrastus.

Cap. I. ferentibus constare ex effectibus comprobatur: Calore enim solvitur & liquefcit, frigore iterum condensatur, unde humidum in se continere necesse est. Quoniam verò in impalpabilem pulverem redigi potest, id terrestris substantiæ sicciore manifestum indicium est. Quia verò facile inflammari potest, & glutinis instar adhærere, id sanè substantiam oppidò viscosam indicat, per quam uti facile adhæreret, ita per unctuosam facile inflammari potest; quæ sanè aperta sunt indicia ignis, aëris, aquæ, terræ, in cujus centro ignis, sulphur illud natum, igneus vigor, humidum mercuriale, seu mercurius, & sal terrestris omnium fixativum reconduntur; fumus verò fœtidus luculenter indicat, id terrestris materia indigesta adhuc, cruda, & necdum terminata constare. Quod itaque calidum, siccumque sit, & ignea quadam vi præditum, id habet ab interno suo sulphure; quod liquefactibile, id à mercuriali liquore, quo pollet, obtinet; quod verò fufum facile coaguletur, id salis interno adscribendum est, uti & acutum, & quod facile penetret omnia, id à siccitate obtinet.

Natura & origo sulphurii explicatur.

Quæritur secundò. Quænam sit differentia inter Sulphur minerale, & sulphur quod Philosophorum vocant, & quodnam ad compositionem rerum concurrere dicatur? Quicumque putant, sulphur illud minerale, & fossile ad generationem rerum concurrere, valde hallucinantur: quomodo enim Sulphur hujusmodi concurrere possit, non video, cum res, quibus apponitur, destruere & consumere potius, quàm componere videatur. Aliud itaque sub Sulphure, in quantum unum ex universalibus principiis materialibus connotat, latere videtur, quod ut explicetur,

Dico esse in rerum natura principium quoddam calidum summè unctuosum, subtile, penetrativum, miris virtutibus præditum, quod nonnulli ignem, calorem naturalem rebus omnibus insitum, quidam Sulphur naturæ vocant, eò quod, quemadmodum ignis elementaris in flamma, succensisque rebus maxime sese exerit, seque visibilem reddit, (cum tamen hoc pacto ignis consideratus elementum dici nulla ratione possit, imò tantum abest, ut ad compositionem rerum concurrat, ut potius omnia destruat) ita quoque dico, Sulphur ignem naturæ esse invisibilem, neque materiale hoc Sulphur ex mineris extractum dici, neque ut sic consideratum ad naturalem rerum constitutionem concurrere posse; latere tamen sub ipso, ceu sub materiali quodam tegumento, seu involucro ignem illum naturæ, quem juxta analogiam quandam Spagyrici nunc Sulphur naturæ, nunc vivificum Mundi semen appellarunt, eo quod ejus virtute omnia animentur & vivificentur, utpote sine quo in rerum natura subsistere nil queat.

Quia verò inter subterraneas mineralium species in sulphure ignis maximè elucescit,

nihilque magis ignem refert, ac sulphur, ob ejus calorem, ac subitanæ inflammationem, cæterasque proprietates igni proprias, non incongruè sanè ignem sulphuris nomine appellandum censuere, atque inter primarum componendarum principia recensuere. Atque hæc vis illa ignea est in universas Mundi semitas ab Auctore naturæ diffusa, omnibus, & singulis rebus indita; in sulphuratis corporibus, veluti in centro, suos thalamos constituens; & vel indè patet, quod nulum ferè corpus calidioris naturæ reperiatur, quod in sua elementa resolutum non sulphur odore, & sapore, vel sub olei, bituminis, vel salis amictu referat: testantur & id perpetua multorum montium incendia, aquarum calidarum balnea, quæ sine actuali & minerali sulphure nunquam reperiuntur; suamque originem sortitur ex pinguedine quadam pinguis terræ, in qua tria illa principia naturalia salis, sulphuris, & mercurii unita mediantibus quatuor elementis ad compositionem rerum efficiendam inveniuntur, & veluti semina quædam totius naturæ considerantur.

Nam quodocunque, & ubicunque vis illa ignea terram pinguem, & unctuosam, quæ ex elementorum recrementis componitur, reperit, eam quodammodo imprægnat, suæque virtute imbuit, tandemque in sulphur minerale concoquit, cui cum fortis, & vehemens calor insit, iis in locis, ubi copioso proventu pullulat, statim vires suas exerit, inflammatum ardet, uti paulò antè diximus: & quoniam in subterraneis matricibus perpetuò negotiatur, hinc fit, ut sublimatum per montium fissuras, rupiumque rimas in floccos efflorescat, quos sulphuris flores vocant, uti in Campis phlegreæ videre est: rupes enim, uti naturali frigore pollent, ita quoque exhalationem illam exerunt, & in sulphuream farinam condensant. Quam Naturæ industriam imitantes Spagyrici, admirandarum virtutum magisteria, uti sunt flores, lac, cremor, butyrum, oleum, & spiritus acidus, genuinos sulphuris partus educunt. Flores, qui & ros sulphuris dicuntur, mira vi impuritatibus febrilibus, pestiferis, pleuriticis maximo adjumento sunt. Lac sulphuris meritò humidi radicalis balsamum dictum, sanguinem purificat, naturalium virium robur augmentat, nobile contra apoplexiam, lepram, asthma & phthysios prophylacticum. Oleum sulphuris adeò potens est, ut neque vivum, neque mortuum corpus ad putredinem transire sinat; in verrucis, strumis, hydrope, passione colica, dentium dolore, epilepsia congruo vehiculo commodissimè usurpatur: Phthysicis nil exquisitius butyro sulphuris, aut pastillis sulphure, & saccharo confectis præberi potest; mirum & illud, quod cum sulphur cæteroquin putidi, & intolerabilis odoris sit, ita tamen intro assumptum abdita quadam vi alteratur,

Origo sulphurii mineralis.

Naturalis sulphuris flores & oleum.

Flores, Lac, Oleum } Sulphurii.

Excrementa eorum, qui sulphureis medicamentis frequenter utuntur, moschi odorem referunt.

ut

Sulphur minerale non est sulphur illud à Philosophis intentum.

Sec. III. ut excrementa illorum, qui eo frequentius utuntur, moschi odorem referre dicantur. *Spiritus Sulphuris* acidus præterea nunquam flammam concipit, imò pulverem pyrium ab inflammatione cohibet; in febribus ardentibus, asthmate, catarrho suffocativo, phthisi nobile remedium. Quomodo vero hæc omnia arte paranda sint, alibi dicitur.

Præterea *sulphur natum* tot differentes habet virtutes, quot diversas habet origines. Quodlibet, enim metallum, aut minerale aliud ab alio diversum in se sulphur continet, aliud enim *sulphur auri, argenti, aliud æris, cupri, stanni, ferri, plumbi*; neque id mirum alicui videri debet, cum id eorum metallorum, quibus miscetur, naturam induat, diversisque pro metallorum conditione, fulgeat virtutibus. *Crystallos, & beryllos* in pretiosissimas gemmas tingit, de quibus suo loco; sulphur hoc argentum in eum gradum

Admiranda sulphuris virtutes.

exaltat, ut *stannum* cum æquali argenti pondere lapidis Lydii iudicium sustineat. *Sulphur æris* cuprum ita fixat, ut fulminis, sine tinctura tamen, examen sustineat. *Sulphur plumbi* stannum in chalybem, & *stanni sulphur* chalybem in ferrum optimum exaltat. *Sulphur Mercurii* suum corpus malleo aptum reddit; sublimatum cum argento vivo in pigmentum rubicundissimum vertitur, quod *Cinnabrium* dicitur pictoribus usitatissimum. Idem per decoctionem in cœruleum elegans, cum ære verò in violaceum mutatur. ejus flamma si vitrea concha recipiatur, in liquorem acerrimum vertitur, quod *oleum sulphuris* dicitur. Sed de hisce in *Experimentis Artis Metallicae*. Sulphur quoque juxta diversas vegetabilium, animaliumque proprietates diversum est, in resolutione tamen eorum sulphuri dicto semper non nihil relinquit analogum.

Exper.

CAPUT II.

De cæteris mineralibus, quæ ex Sulphure originem ducunt.

§ I.

De Arsenico, Auripigmento, Sandaraca, Risigallo.

Cap. II. **E**X Sulphure, Mercurio, Sale, mediantibus quatuor elementis omnia componuntur, omnia solventur, & consequenter tria sunt principia, quæ omnia constituunt; tria sunt quæ omnia destruunt; & sunt primò *Arsenicum, Auripigmentum, Sandaraca, Risigallum, & cætera realgaria*, degener soboles sulphuris, quæ cum ex sulphure suam habeant originem, ita tamen ab eo paulatim declinant, ut non tam Naturæ, quàm ei contraria mortis & destructionis principia dici possint.

Auripigmentum & Arsenicum idem quoddam substantiam.

Venenum potentissimum.

Herbis & serpentibus communicatur.

Auripigmentum, sive Arsenicum, quæ non nisi accidentaliter differunt, est minerale, quod ex sulphure terræ pinguedine natales suos trahit, unde terrestre adustum, unctuosum, ex nimia ignis adustione, nescio quid ex salis, mercuriique ei commistis excrementitiis facibus, corruptelæ acquirat, quæ à sulphure Naturæ vitali, & salutifero ita degenerat, ut omnium quæ in rerum natura sunt, *potentissimum venenum*, & prorsus exitiale proferat, quod non solum metalla destruat, sed & suum in vegetabilium, animaliumque æconomiam dominium extendat. Unde quidquid in nonnullis herbis virulentum, exitiale, destructivumque, uti sunt *Napellus, Aconitum*, reperitur, id attractæ per humorem terræ *arsenicali virtuti* adscribendum sit; quidquid præterea in viperis, aspidibus, cæterisque pestiferis serpentibus latet destructivum, id pariter *arsenicalis virtutis* putredini, ex qua similis quispiam serpens prodiit, insitæ attribui debet, uti in *Sectione de Venenis* docuimus.

Quæritur itaque, undenam *Arsenicalibus speciebus* adeò potens venenum inexistat? Dico

ex sale Mercuriali unà cum sulphure vehementius adusto, quæ in eum facultatis gradum elevatur, ut nihil ferè sit, quod ejus acrimoniæ, ac subtilibus, virulentisque spiritibus resistere valeat. Hinc omnibus animalibus mortem adfert, & in talem rabiem mures, foricesque agit, ut in alia sui generis animalia desævire non desistant, eodem, quod morfu indiderunt, veneno illa in rabiem vertant. *Plantæ* sursu arsenico tinctæ pereunt; *aquarum* in *Egypto*, arsenicali qualitate tinctarum potu homines calvi fiunt, animalia verò pilos, & ungues, & cornua amittunt, radicibus nimia acrimonia exsiccatis: quin & *auro, argentoque* arsenicum venenum est, cæterisque ejus speciebus stibium, ærugo, &c. Nam humidum auri, & argenti, ne liquari possint, absumit; verum agente igne, cum non sit quod ejus siccitati resistat, uritur metalli substantia, & in fumum abit. Et hanc ei proprietatem provenire ex ejus sublimatione vehementi ignis adustione facta, *Risigallum* fat superque demonstrat, quod ex sulphureis glebis arte, non natura extractum, vehementiori ignis tormento adustum, in æquale Arsenico, aut Auripigmento venenum evadit. Idem docet experimentum, quod in Auripigmento factitio parando ostenditur.

Arsenicum efficitur.

Risigallum venenum atrox.

EXPERIMENTUM.

Accipe ex crustis auripigmenti fossilis ramenta, quibus in pollinem contritis, adde fossilis partem, quæ vasi plumbo illito, & luto obturato ingeres; deinde igni impositum eousque concoques, donec totum, quod intus est, in sublime elatum, vasi adhæserit, & habebis *auripigmentum factitium crystallinum*, quod tantò quidem purius, efficaciusque

Auripigmentum contritum.

Cap. II. caciufque evadet, quantò tormentum ignis frequentius fultinuerit.

Ex quibus patet, omnia *arsenicalia*, uti funt *auripigmentum*, *sandaracha*, *rifigallum*, *ochra*, & *realgaria*, non nifi coloribus differenti ignis aduftione differre. Unde Spagyrici, *arsenicum*, & auripigmentum croceum; rubrum, *sandaracham*; album, proprio nomine arsenicum, vel Arrhenium, feu mafculum vocant. Quamvis verò, uti diximus, potentiffimi veneni genus fit, ubi tamen à fuperfluis excrementitiarum fæcum impuritatibus *depurgatum* fuerit, in extrema membrorum cura, uti in lue Gallica, *ferpagine*, *gangræna*, *sphacelo* curando, nonnullum ufum obtinet. Tempore quoque peftis falutiferum prophylacticum effe perhibetur, de quo vide noftam in tractatu *de Peftilententiam*: Ineft enim illi vis calefaciendi, diffolvendi, corrodendi, & ad fimile fibi malignæ qualitatis virus attrahendum efficac magnæ.

§ II.

Marchafitarum origo, natura, proprietas.

Insignis *Marchafitarum*, quas Græci pyritas vocant, copia paffim in mineralium fodinis reperitur, quæ pro diverfitate metallorum, in quæ inclinant, & ex quorum natura participant, differentiam fuam fortiuntur. Aliæ enim dicuntur *marchafitæ auri*; aliæ *argenti*; aliæ *ferri*, *plumbi*, *cupri*, five æris; & quamvis omnes quoad fubftantiam ex una, eademque materia componantur, nonnullam tamen juxta gradum concoctionis diverfitatem habent: per coctionem quippe sulphur, & mercurius earum, uti diverfimode inficitur, corrumpiturque, ita aliquam quoque differentiam inter illas caufat; uti colores diverfi, albus, flavus, niger, & plumbeus, quibus paffim imbuuntur, demonftrant; eft enim *Marchafita aurea*, *argentea*, *ærea*, *plumbea*, uti diximus.

Si *compositionem Marchafitarum* defideres: Dico eas ex plurimo sulphure albo, & rubro, infecto, & corrupto, cum plurimo fale arsenicali polluto, & minima corrupti pariter mercurii portione componi. Ex *sulphure* eas componi, odor fat manifeftat, cujus contaminationem quoque partium, quas *Realgares* vocant, excrementitiarumque fæcum copia demonftrat: *Salem* copiofum ei mixtum oftendit ejus per acetum Spagyrica refolutio; eum corruptum, contaminatumque deleteria facultas, quæ eidem ineft, fat indicat. Dixi parum *mercurii* iisdem commixtum; quod indè patet, quod malleo extendi non poffint, fed ferè lapidum more in pollinem facilè redigantur. Unde nonnulli *marchefitam* mediæ lapides inter, & metalla naturæ *μετὰλλοειδον* non incongruè dixerunt; *fundi enim potest*, & liquari, uti metal-

la, quod lapidibus non convenit; *malleo* verò *tendi minime* potest, uti lapides; quod folis metallis proprium eft. Cujus rei caufa eft, quod ficcum non perfectè uniatur humido ei inexiftenti, neque bene temperetur, neque per partes æquali menfura mifceatur, *ficcitate* quippe fua *abundante* magnam humidi portionem extrudit confumitque; hinc nullo penè negotio frangitur. Quandounque igitur igne fubterraneo acidus ille corrupti, aduftique sulphuris fpiritus, unà cum falino vapore in congruam terræ matricem inciderit, fit ut pro conditione & natura matricis ibidem frigore terræ in *marchefitam* fubftantiam videlicet ob humidi mercurialis defectum, minime fixam condenfetur.

Ex quo patet, *Sifyphi faxum* volvere eos cinifiones, qui ex *Marchafita* aut aurum, aut auri tincturam fe extrahere poffe confidentius jaçtitant. Si verò quandoque cum *marchafita* nonnihil auri reperias, id tamen ad *marchafitæ* naturam nihil pertinet, fed per accidens illi accretum effe, uti in glebis terreftribus plerumque fieri folet, tibi perfuadeas velim: Si enim aqua forti id feparaveris, tantum acquires, quantum illi adjectum fuit auri, non plus, nec minus.

Si *virtutes Marchafitæ* fpectes, illæ tales funt, quæ nulli ex medicis mineralium viribus proprietatibusque cedunt, præfertim fi debito, & legitimo modo præparentur, & à fuis impuritatibus quifquiliis fingulari industria depurgentur. Novi ego Medicum, qui *Hydropicos* etiam desperatiffimos fole extracto ex *marchefitis* composito, curabat; ita autem procedebat. *Extractum ex Marchafitis* conficiebat cum aceto, aut fucco limonum, granatorumque, deinde ad parvum ignem fuccum evaporari finebat; quod in fundo refidebat feditum, in pillulas parvulas polychreftas redigebat, hæc *Hydropicis* offerebat, quibus omnem humorem intra corpus ftabulantium ferositatem ad miraculum ufque purgari afferebat; fubinde quoque ex cremore tartari vino diftillato mixto *extractum marchafiticum* haud abfimiles operationes perficiebat. Et fi quis penitus rationem hujus medicamenti confideret, is ftatim vel ex ipfo *magnetifmo* rerum dictarum veritatem percipiet. Cùm enim *Marchafitæ*, à quibus virtutes immediatè emanant, non fixis, fed volatilibus sulphuris, falisque fpiritus, ob caufam fuprà indicatam polleant; *Hydropici* verò falina humorum corruptorum ferositate turgeant; hinc ut humorem, sulphuris *marchafitici* aduftiva vis, & acrimonia incidendo attenuat, exficcatque, ita eum falini fpiritus ex lege *magnetifmi*, ad fe attractum, potenti cathartico expellunt.

Cur Marchafita facile frangatur.

Marchafita aurum non continet, nifi per accidens.

Virtutes Marchafitæ naturales.

Hydropem sanant.

Arsenicum contra peftem venodum.

Varia Marchafitarum fpecies.

Origo & compositio Marchafitarum.

Antimonium, seu Stibium, adeo quoad omnes fere facultates Marchesitis simile est; ut id nihil aliud, quàm Marchesitam Saturninam, seu plumbariam esse dixerim; unde ex iisdem, ex quibus Marchesita, componitur materiis, tametsi aliquantum plus Mercurii, quam Marchesita adjunctum habeat; unde contra, quam multi putant, facile in plumbum liquari potest. *Constat itaque ex sulphure, & viscosa terræ pinguedine, cum notabili salis prædominio,* unde facile malleo fractum omnem extensionem fugit, imo malleo diutius tortum, in tenuissimum pollinem abit. Naturam plumbi ita sapit, ut in illud eliquetur, adeoque recte *imperfecta plumbi species* vocari possit; quamvis in plumbo amplioris mercurii copia, quam in stibio, elucescat, qui & illud dulcius mitiusque, hoc verò asperius, acidiusque, uti ex adstringenti ejus facultate patet, reddat. Qui verò in isto *tincturam metallorum* sollicitius inquirunt, præter fumum nil aliud venantur; cum omnem ad tincturam philosophicam educendam, artem, & industriam Chymicorum eludat; sulphur enim, & mercurius, ex quibus constat, adeo corrupta & infecta sunt, ut neque se ab ejusmodi infectione ulla ratione extricare, neque artis ulla præparatione ab impuritatibus suis in dictum usum liberari, dissolvique queant: quamvis ex varia ejus præparatione mira educantur; siquidem ex calcinatione *vitra*, rubrum, flavum, regulinum, hyacinthinum, croceum, diaphoreticum; è quibus & regulus tandem educitur, de quo suo loco, & tempore. Si verò *facultatem* ejus consideres, id certo certius est, sine correctione purum putum *venenum* esse ab arsenico-mercuriali qualitate multum participans, uti ex symptomatis, queis totius humani corporis œconomiam mirum in modum infestat, fat patet, unde magna inter Medicos de ejus usu controversia nata est; quibusdam id execrantibus, nonnullis verò, Chymicis præsertim, post qualitates ejusdem virosas domitas, emendatasque, veluti divinum quoddam medicamentum amplexantibus.

Quantum nocent antimonio imperiti medici. Antimonium non secus, ac Arsenicum, Sandaracham, Auripigmentum, Mercurium quàm præcipitatum, quàm sublimatum, *venenum* potentissimum, & profus *mortiferum* esse, varii & horrendi casus fat docuerunt; si quandoque ab imperita Agyrtarum, Aliptarumque fanatica turba, inemendatum ægris porrectum fuerit, quod vel ipsi Spagyrici primæ classis philosophi attestantur. *Libavius* pastorem spasmo correptum ab usu quatuor granorum antimonii, se vidisse refert: *Erastus* celebris medicus nobilem se cogno-

visse fœminam, cui anima citius, ac antimonium vitrificatum operari cœpit, è corpore exierit: Rursus pharmacopœi famulum, qui quinque grana ejusdem antimonii sumpserat, & paulo post ex ore, & naribus erumpente sanguine, sensu, & mente amissa, tertia die animam efflarit. Et Marchionis Badensis *Philiberti* Medicus aliquos se cognosse refert, qui ex ejusdem usu venis in pectore ruptis, phthisi perierint. *Oberndorpius* insignis medicus novit matronam quandam, quæ intra 24 horas circiter ducenties usque ad æternum deliquium stibiato pharmaco evacuata fuit. *Dessenius* quoque plures vidit, qui usu antimonii non rite præparati in morbos longos inciderint; à quibus nunquam extricari potuerunt; refert & alios qui usu ejus in colicos dolores, diarrhœas, convulsiones, cardialgias, syncopas, & præmaturas mortes inducti fuerunt. *Bruno Leidelius* meminit Tonforis cujusdam, qui cuiuspiam dolore humeri ex fluxione vexato stibium vitrificatum exhibuerat, à quo ob intestina corrosa dolor exortus, quem ipse colicum putarat, vinum potentissimum exhibuit, ventrem oleo laurino inunxit, hominem penè vitâ privavit. Innumera hujusmodi exempla, quæ ego Romæ vidi, adducere possem; sed hæc ad *veneni stibiati* vehementiam ostendendam sufficiant.

Surrexerunt tamen nonnulli hujus temporis medici utriusque sectæ, qui *antimonium* non solum non repudiant, sed ad sidera usque extollunt, & *Dei manum* appellant: si proinde damnum aliquod ex ejus præpostero usu emergit, id non stibio sed insulsis Chymicis, agyrtis, similibusque imperitæ plebis impostoribus imputandum asserunt, qui uti supina ignorantia pollent, ita eo scammonio, helleboroque æque ac antimonio, ultimo ægrotorum exitio peccare possunt; innumerosque casus adducunt complurium, quibus nullum aliud alexipharmacum profuerat, solo antimonio ab innumeris corporum infirmitatibus liberatos fuisse; De quibus lege, si placeat, *Andernacum, Matthiolum, Quercetanum, Gesnerum, Crotonem, Rondoletium*, aliosque complures. Nonnullos etiam adducunt medicos, qui *stibium* adeò mite reddunt, ut infantibus etiam non rarò felicissimo cum successu exhibuerint. *Paracelsus* omnium id mineralium arcanum in se claudere ait, decem quippe dulcedines habere, quæ decem virtutes præstant, quas Terra in decem herbas divisas habet, quas junctim in *Antimonio* latere asserit, videlicet tantæ virtutis esse ut quod decem herbæ viribus pollentes differenti usu in diversis infirmitatibus propulsandis conferunt, unicum id

Natura & proprietates Antimonii.

Imperfectum plumbum.

Frustra ad tincturam metallorum adhibetur.

Varia ex Antimonio conficiuntur vitra.

Antimonium venenum.

Quantum nocent antimonio imperiti medici.

Libavius.

Erastus.

Varia exemplum Placorum, qui antimonium usque sunt.

Oberndorpius.

Dessenius.

Atrocitas stibii.

Leidelius.

Utilitas antimonii in medicina.

Andernacum, Quercetanum, Matthiolus.

Paracelsus.

id

Cap. III. Crollius. Antimonium medicamentum opinione multorum præstantissimum contra omnes morbos. id antimonium præstet. Unde Crollius, Si Stibium posset præparari, ut sine vomitu per inferiora tantum operaretur, nullum in natura rerum dari posse catharticum excellentius; Intrinsicè enim utramque bilem purgat summa efficacia, epilepsia, hydropi, lepræ, febris quartana medetur; Apoplexiæ, alopeciæ, Ictericæ mirificè prodesse dicitur; obstructions hepatis, lienis, totiusque corporis reserat, intestinorum dolores colicos sanat; podagricis, scabiosis, & asthmaticis auxiliatur. In Mania, fascinatione, & phylomania nil præstantius esse deprædicat. Extrinsicè verò cancrasos, Elephantiasin, fistulam, lupum, cæteraque ulcera maligna curat, solidandis exiccandisque vulneribus id satis commendare nequeunt. Parantur autem ex eo innumera medicina, videlicet, essentia, tinctura, oleum, acetum, flores, pulvis diaphoreticus; cum saccharo candi, cum quo tam arcto se vinculo stringit, ut ab invicem vix amplius separari queant, unde magnus, arcanusque ejus in medicamentis usus est. Atque hæc est opposita priori sententia.

Judicium Authoris de Antimonio. Cui verò ex hisce duobus subscribam, nescio: neque meum esse reor, hocce μύλον Είδως Eridis pomum tangere: hoc tantum dico, magna cautela, & circumspectione in re periculo non vacante procedendum esse, neque cuilibet chymicastro confidendum, neque dandum hujusmodi medicamentum, nisi in vehementioribus morborum affectionibus. Cum enim quantavis etiam dosi arsenicalibus mercurialibusque spiritibus uti ex vomitu patet, turgeat, fieri non potest, quin

non aliquam de corporis nostri substantia partem deprædetur; idque Prisci non solum diligenter tradiderunt, posterioresque religiose observarunt, sed & experientia rerum magistra observavit, ut à purgantibus violenter & enormiter trabentibus sedulo caveamus, siquidem nihil viribus demoliendis virulentius, nil morte propinquius his esse possit; utpote quæ cordis robur confringant, spiritus consumant, mentem stupefaciant, humores conturbent, sitim, nauseam, & tormina pariant; verbo, visceribus omnibus pessundatis, letho occasionem dent. In hujusmodi itaque stibiatibus alexipharmacis cautionem magnam, industriam singularem, studiosam præmeditationem, exercitationem longam, judicium limatum, & examen perfectum requiri, quis non videt? neque Medicos unquam, nisi summa necessitate postulante, & si quandoque nimis altas morbus radices egerit, ea usurpare debere censeo: ubi enim de salute humana agitur, non standum uniuscujusque judicio, sed eorum, qui auctoritatem longo sibi tempore compararunt; unde non possum non reprobare eorum Medicorum consuetudinem, qui vel ad minimam corporis stypticitatem, (cum mitioribus, lenioribusque ex vegetabilium familia non careant) tam enormia medicamenta indiscreto zelo præbent, atque ut medicamenti vires comperiant, temere, & præcipitanter in ægri hominis pelle ludere videntur. Plura de Antimonio in Sectione de Venenis Lector videat.

Documenta Antimonii.

CAPUT IV.

De Argento vivo, sive Mercurio, ejusque natura, & miris proprietatibus.

Cap. IV. Inexplicabili vis Mercurii. **S**I in ulla rerum naturalium proprietate ineffabilis DEI OPT. MAX. Sapiencia, potentia, & gloria majestatis in Natura operantis elucescit, certò in incomprehensibili argenti vivi, quem Mercurium vulgo vocant, natura, maxime se spectandam præbet, propter vires, effectusque, & compositionem singularem; in qua aqua illa viva, ponderosa, metallis tantopere amica, per se impura, imò ventus ille admirandus, cui nil in regno minerali comparandum censeo, quasi Gorgone conspecta nihilominus servato pondere suo in lapidem transmutatur, qui puritate, & perspicuitate sua cum quavis crystallo, potestate verò nil sibi, teste Libavio, par invenit; uti enim id summè vitæ contrarium, atroxque venenum est; ita non minus summum contra venena remedium secum habet, atque aded fieri potest omnium morborum sanabilium remedium unicum, & præstantissimum. Ingens in hoc minerali abstrusus mirabilium operum Thaumaturgus, de cujus vi si videantur omnia dicta esse, tamen restant adhuc longè plura dicenda; adeoque mihi persuasum est, in hac vita nec explorari, nec ejus potestatum, vi-

riumque multipliciter verbis enarrari posse; ut proinde satius sit, immensam DEI OPT. MAX. Sapienciam in hisce admirari, quàm plenam perfectamque, intimarum proprietatum mixti hujus tam admirandi notitiam sibi polliceri; de quibus tamen multi Medicinæ rerumque naturalium Antistites scripserint, semper tamen plura, & plura ex ejus dissolutione arcana resultare, is solum norit, qui ejus experimentum fecerit: nec desunt, quæ in priscorum opinionibus emendanda videantur; quæ in sequentibus de transmutatione metallorum fusius prosequemur. Sed jam ad institutum nostrum.

§. I.

De miris proprietatibus Mercurii.

Hydargyrum, sive Argentum vivum, Chymicis ob mobilitatem suam Mercurius, est liquor mineralis ex aqua metallica, viscidus, terreus, sulphure exactè temperatus, spirituosus, frigidus, humidus, albus in manifesto, calidus, siccus, rubeus, & omnicolor denique in occulto; penetrat metalla, quibus adhæret, intimè, eaque resolvit:

Hydargyri seu Mercurii natura.

T 2

omnium

TOM. II.

Secl. III. omnium metallorum materia, ad quorum substantiam, sicut & sal, & sulphur, requiritur *πῶς πῆγμα* quædam, metallica omnia in se continens, quod & innumeri colores, quos mox, ubi ignem sentit, exhibet, testantur. Dicitur *Argentum vivum*, quia argentum colore refert, & quovis impetu ab uno in alium locum facillè movetur; præ omnibus mineralibus privatam quandam, mirandamque naturam, quæ satis penetrari nequeat, accepit, admirandisque nonnullis virtutibus præditum est, iisque ita contrariis, ut de eo dici possit,

Frigida cum calidis sunt mista, humentia siccis; Unde ex hac naturarum in uno mixto complexarum contrarietate, ita contrariæ, repugnantisque opiniones in animis Chymicorum pullularunt, ut vix sit, qui se ab hujus *impenetrabili naturæ abyssu*, ac vi indomabili expedire possit; & ideo mente confusi nihil non agunt, quo hunc Mercurium perdomare possint. Hinc ut fixationi aptior fiat, aliqui fugaci illo spiritu privatum, in succis venosis sepultum macerant; quidam in aquis fortissimis & corrosivis, ad superfluum humiditatem eluendam suffocare student. Nonnulli stercoreis, atque excrementis animalium, fumoque calenti obrutum miserabiliter cruciant. Non desunt, qui pauperculum & infontem strictissimis carceribus inclusum, vinctumque compedibus, alis quoque truncent, ac varia præcipitatione, sublimatione, calcinatione, fermentatione, putrefactione, amalgamatione, fixatione, coagulatione, similibusque Chymistarum tormentis exercitum, eum non alis tantum, pedibus, manibusque privare, sed & vita omnibus modis contendunt: Verùm subtilissima quadam vi imbutus, dum minimè provident, solita sua, fallacique fugacitate, qua data porta ruens, ex omnibus ejusmodi vinculis, carceribus, tormentisque solutus, derepentè è manibus tortorum suorum elapsus, tenues evanescit in auras, adversariosque suos callida sua impostura circumventos non sine indignatione, veluti subridendo, & vasis, & bursis vacuos relinquit. Sed hisce relictis, ad rem veniamus.

Proprietates Hydrargyri. Prima igitur *proprietates Argenti vivi* est ejus *fluxibilitas*, qua etsi revera distinctum, separatumque fossile sit, aliorum tamen more non consistit, nec durum est, sed potius liquor quaquaversum propria, & ingenita sibi virtute fusilis; neque fixari potest, nisi certa, & rara quadam industria paucissimis nota, quam qui sciverit, ei nihil in transmutatione metallorum difficilius esse judico, cum finem operis in *tinctura Lunæ* sit consecutus.

Hydrargyrum gravissimum. Altera *proprietates Mercurii* est, quod, etsi liquoris substantiam acceperit, cæteris tamen omnibus, & singulis *metallis gravior*, & ponderosior existat; unde fit, ut si aurum

exceperis, omnia cætera metalla ipsi, non secus ac subereus cortex aquæ, innatare soleant: Cuprum enim, ferrum, stannum, plumbum cujuscunque ponderis ei injecta, quicunque experimentum facere volet, non secus, ac lignum quodvis aquæ innatare comperiet, solum aurum in illo subsidet, ex dura mox solidaque in liquidam substantiam resolutum.

Tertia *proprietates* est, quod cæteris metallis, veluti spiritibus, neglectisque, *solius auri, & argenti gratiam*, consortiumque *ambire* videatur: alia verò metalla, si vel ipsi conjuncta fuerint, nescio qua tyrannide invasa, eadem sua præsentia penetret, perforet, conficiat, consumat, excedendoque penitus destruat: Unde rerum *omnium venenum* merito dicitur.

Quarta *proprietates* est, quod licet fufum, ac in *minutissimas*, easque infinitas penè *particulas dissipatum*, fuerit nullam tamen earum perdat facillè, sed universæ continuo se recolligant, & in pristinam unionem, societatemque coeant; ut vel hinc non sine causa à Philosophis, *æterna substantia*, & *æternus liquor*, cum nihil sit, quod eum destruere, & abolere possit, appelletur.

Quinta *proprietates* est, quod etsi aurum, argentumque à cupro, cæterisque metallis hydrargyri ope separatur, ad eadem tamen *unienda, conglutinandaque*, id prorsus necessarium sit, ut patet in deaurandis metallis: *auro enim commixtus Mercurius* instar cere massam facit mollem, qua illitæ prius laminæ inaurandæ ignis ope ita iis aurum unit, ut vix ulla arte amplius separari possit; ipse verò Mercurius mox ubi ignem sentit, veluti probe suo munere functus, tenues evanescit in auras.

Sexta *proprietates* est, quod etsi rerum omnium gravissimum, ac ponderosissimum sit argentum vivum, exiguo tamen tempore in *substantiam subtilissimam, levissimam, fugacissimamque*, vel ad ignis tactum conversum alas assumat; quod si omnino disparuisse censeas, jam iterum repentina quadam metamorphosi, in substantiam gravissimam conversum esse cum admiratione videas.

Septima *proprietates magnetica* videtur: nam hoc unicum experientia nobis innotuit, quod hydrargyrum secreto quodam naturæ instinctu aurum appetat, id amplectatur, ac in suum quasi sinum recipiat; ejusque primaria virtus est, ut miro quodam consensu *auro* adhærescat, illudque promptissime penetret. Nam si vicinum sibi aurum vel præsentiat, ei se adeo medullitus implicat, ut eo amplexu nudatum aurum, metalla alia, quibus permixtum erat, deponat, & quasi excutiat.

§. II.

De Naturamista Mercurii, & ubi nascatur.

Est quoque *Mercurius* vere *hermaphroditus*, ejus naturæ, & proprietatis, quæ nullum aliud

Mercurius incorrigibilis.

Omnia præter aurum Mercurius innatare.

Præter aurum & argentum omnia reliqua metalla consumit.

Mercurius indissolubilis.

Mercurius omnia consumit.

Nihil gravius & nihil levius hydrargyri.

Aurum appetit & trahit.

Cap. IV. aliud in natura mixtum dotatum spectamus, ex se, & sua natura calidum, & humidum, terreum sive frigidum & siccum, oppositis qualitatibus constitutum; calorem, & siccitatem monstrat in sui sublimatione; humidum, & terreum in suo naturali statu; & humiditatem in sua instabili fluxibilitate; terreum, quia nihil humectat. Metallum & non metallum: non metallum, ob suam fluxibilitatem, qua omnes mallei ictus eludit; per se enim fluit ut aqua; cætera verò metalla non nisi liquefacta fluunt; neque ductile, frangitur enim in mille guttas, ubi in terram ceciderit, ideo & metalla, quibus jungitur, fragilia reddit, etiam plumbum, & aurum. Quod verò humiditas ejus metallica sit, imo & metallum quoddam potentiale, ex eo patet, quod omnibus miscetur metallis, in uno plus, quam in altero, quin ab omnibus avidissime imbibitur, æri tamen difficulter adhæret, difficillimè ferro, ob minorem ad ea similitudinem, majorem verò ad cætera; unde & ab omnibus metallis Mercurius Spagyrica arte extrahi potest, uti suo loco in Experimentis docebitur.

Quæritur autem causa, cur facilius aliquibus metallis adhæreat, quam alteri? Dico causam esse similitudinem, qua corpora similia se naturaliter appetunt, se fovent magis, utpote quæ ab iis perfectionem suam à natura intentam consequantur; hinc auro, & argento, plumbo, stanno, ob nescio quas amicitiae leges facillè adhæret, non item æri, & ferro; aurum verò, & argentum non facile tantum, sed helluonis instar avidissime combibit, eò quod suam ex iis perfectionem, altiorisque dignitatis statum ambire videatur; impuram autem, & imperfectam ejus esse substantiam, ex nigredine, qua tractantium manus imbuuntur, patet. Quod verò in sublimatione totus avolet, ratio est, quod exhalationem non ustam, sed ustibilem contineat, qua vaporosa attollitur substantia. Quod verò nunquam comburatur, causa est, perfecta terrei cum humido commistio, quâ ab ustione defenditur.

Est autem duplex: Nativum & factitium. Illud vel est Virgineum, quod ex fornibus subterraneorum fodinarum destillat, omniumque depurgatissimum est: vel ex cinnabrio, quæ matrix ejus est, arte educitur; modum alibi docebimus. In Hispania purissimum reperitur. Hydria in Carniola ex lapide subrufescente exprimitur. Verum ut modum & rationem, industriamque, quâ eum opifices extrahunt perficiuntque, addam, hoc loco epistolam, qua P. Sigismundus Siferus è Societate nostra, qui dictum locum diligenter inspexit, omnia non minus scite, quam eleganter describit, subjungam.

Sic autem scribit: Elapso anno dum Goritia Clagensfurtum iter haberem, placuit in Hydriam excurrere, & curiositati jam dudum optatissimæ satisfacere: Cumque ejus loci constitutionem ac

reliqua jam dudum peroptarit nosse penitus R. V. singulariter perquisivi omnia, & sequentia nunc de iis perscribenda duxi. Locus, qui in eadem cum Goritia quæ elevatione poli est, in valle profundissima jacet undique in septus montibus, cujus nos planum post trium horæ quadrantium spatium continuo descensu vix attigimus. Pagum commodè transfluit torrens, unde & nomen sortassis Hydria, qui ab innumeris sublevans operas laboribus, variè, ac artificiose derivatus, varios summo cæterum conatu labores facillimè supplet; nam illius beneficio ultra centum orgyis profundas subterraneas aquas, antliis aliquot ab infimo unâ in alteram sese infundente, donec ad summum perducatur, artificiosissime exhauriunt, quæ alias in fossa operas impedirent. Materia effossâ per solam hydraulicam (unico tantum bomine opus dirigente) funem in se innectentem gravissimi ponderis ac ingentis molis attrahitur demittiturque; terra item inutilis à materia hydrargyro referta, percommode elicitur, & similia. Sed plura de fossa ipsa. Colliculus est arboribus nudus, gramine tamen lætissimus, circuitu dimidiam leucam, ut censeo, vix adæquans, sub quo thesaurus hæctenus effossus jacuit penè omnis. Hæc patet introitus in directum aliquamdiu protensus, demissus adeo, ut vix unquam justæ virum magnitudinis erecto corpore progredientem admittat; inde in sinistram biat descensus, non adeo tamen præcipiti à principio gradu, ut ab itinere deterreat ingredientem, donec aliquamdiu inductus, ad perpendicularum erectas scalas attingat; ubi sane horreo referens, si abyssum illam vix visu terminabilem mecum repeto, in quam sese qui ita curiositatem suam pascere desiderat, debet immittere. Est fossa à summo in infimum centum, & aliquot orgyas profunditate adæquans; vastitatem verò tam facile ob varios in dextram, sinistramque distractos meatus attingere non potui; colligere eam nonnihil exinde licebit, quod ab introitu ad egressum tres omnino horæ, si ultra solitum sese quis non detineat, supputentur. In hac continuo labore ad id jam quasi nati loci incolæ mutatis vicibus diu noctuque desudant, suoque jam quisque fungi munere novit, ita ut quidam sint fossores tantum; alii qui eruderata jam in locum, unde in apertum extrahantur, convehant, idque in tenebris etiam beneficio rimæ per totum iter rectè deductæ, in qua rotula curriculi inambulans vehementem deducit. Aliorum præcipue interest machinis, quibus aqua, ut dixi, educitur, attendere, ac ad manus habere omnia, quæ defectui subitaneo supponant. Sunt etiam, qui de loco aurâ recentiori, in inferiora, ubi defectus aëris est, cum follibus haustum, canalibusve inclusum detrudant, sine quo vix diuturni forent inferiorum labores. Cæterum non effoditur tantum vi continua Mercurius, sed variis in locis aliquando forte apertis per se exstillat, nullo igne, aut ulteriori conatu ad puritatem suam, quam absolutissimam habet, indiget, unde virgineus appellatur, de quo sesquialteram forte libram dono ibidem à loci curatore acceptam mecum habeo.

Descriptio
Hydriae qui
locus est in
Carniola,
unde argen-
tum vivum
eruitur.

Hæc de *Hydria* vel visa, vel ibidem audita
fatis.

§. III.

*De Medicis virtutibus Mercurii, & an
venenum sit.*

His jam ritè appositis, ad *virtutes medi-
cas Mercurii* jam veniamus, quas cum in *Se-
ctione de Venenis* fuse describamus, *Hydrar-
gyrum* omnium confessione Medicorum *in-
ter pura venena* ponitur, præsertim si habentis
laxatis præcipitatus aut sublimatus fuerit.

Quos quæso is, qui perditos Alchymistas
tantopere exhilarat, in infimum miseria-
rum barathrum deturbavit? *Antarvetus Cræ-
so* se ditiores fore ait, si tot haberet num-
mos, quot *Mercurius præcipitatus* sustulisset.

Laurentius Hoffmannus dicit, *Medicamentum*
quendam cuidam duas exhibuisse pilulas ex
Mercurio confectas, quarum primâ sumptâ
in paralyfin, alterâ quoque sumptâ in apo-
plexiam incidisse ait.

Libavius nosse se hominem dicit, qui Colicis infesto doloribus
unam *Mercurialem* pilulam dederat, perti-
naci alvo, secundam, & tertiam adjecisse,
paulò post animam cum excrementis eges-
sisse.

Oberdorsus Aliptam se novisse narrat,
qui spatio biennii sexaginta tres homines
hydrargyri usu, & fumo e medio sustulerit.
Taceo multos *Mercurio* illitos, ipso spe-
ctante, in epilepsiam, paralyfin, & apople-
xiam incidisse.

Fernelius refert, coriario
cuidam ob assumptum *hydrargyrum* non so-
lum finciput & utramque cerebri menin-
gem computruisse; sed & subjectam cere-
belli substantiam in abscessum conversam
esse. Complures quotidiana experientia
docet, *Mercurio* inunctos, in paralyfin, sur-
ditatem, strumas, colicos dolores, dysente-
rias, convulsiones, lipothymias, tremores
incidisse; alios dentes expuisse; nonnullos
ungues, capillos, maxillam, columellam,
artus perdidisse; quosdam periosticis dis-
tentionibus, contractionibus, morbisque
lue ipsa atrocioribus usque ad extremum
vitæ halitum discruciatos vixisse. Confessos
audivi venerea lue infectos, tam intolera-
bili tormento non secus ac *Tauro Perilli* in-
clusos cruciatos, ac veluti infernali igne
tortos fuisse. Quæritur itaque tantorum
symptomatum causa? Dico, esse *Arsenicales*
spiritus salium acerrimorum *spiritibus con-
junctos*, qui calore interno sublimati, uti in
subtilissimam substantiam convertuntur,
ita quoque universos corporis meatus, dum
penetrant, omnia rodunt, vellicant, lanci-
nant, & in tabum cum ultima humani cor-
poris ruina, & exitio convertunt. Vide de
hisce plura *Sectione de Venenis*.

Correxit
Mercurius
fit medicina
saluberrima.
Satis tamen admirari non possumus *Divi-
næ Sapientiæ* dispositionem circa *hydrargy-
ron*, quod tamen venenum adeo atrox, &
prorsus lethiferum sit, omnem tamen ab eo
benignitatem, salubritatemque exclusam
noluisse; id enim, si peritum nactum fuerit

artificem, prudentemque medicum, nullum
morbi genus aggredi recusat, dum ad æqua-
litate proportionem perturbatos humores
nimii subtractione & quod deest, additione
reducit; unde *Paracelsus* legitime præpara-
tum, *balsami Naturæ*, & *theriacæ naturalis* ti-
tulo cohonestare non veretur; consistit au-
tem *hydrargyri præparatio* non in purgatio-
ne (quam multi ejusdem per corium trans-
colatione, mobilitatemque ejus aceto, uri-
na, lixivio, succo limonum coerceri & ab
omni malignitate depurari posse, falso sibi
persuadent; licet hisce mortificatus videatur,
is tamen superaffusa aqua tepida mox
resurgens solitam suam tyrannidem exerce-
re non desinet.) sed *perfecta* ejus purgatio in
sulphurearum, plumbearumque malignitatum
subtractione consistit; hoc enim pacto sulphur
arsenicale per sublimationem tollitur, ani-
ma per igneam fixationem sublimationis,
præcipitationis, & variæ distillationis artifi-
cio privatur, qui proprie *Mercurius Philoso-
phicus* est, & ad varios usus tum intrinsecis,
tum extrinsecis infirmitatibus curandis, mi-
re opportunus; quamdiu verò corrosiva fa-
lium sub eo latitantium acrimonia in eo du-
rat, tamdiu deleteria adhuc qualitate imbu-
tus censeretur; illa verò dempta, jam pau-
latim deposita feritate, & truculentia mi-
tescit; Cujus signum est, quando ad vitam
pristinam nulla amplius arte reduci potest.
Admirandas verò conclamatorum morbo-
rum-hujus beneficio curas factas vide apud
Paracelsum, Libavium, Mylium, Quercetanum,
aliosque Chymicos. Atque hæc Chymico-
rum sunt miracula mirificis sanè elogiis de-
scripta. Quicquid sit de miris ritè præparati
Mercurii in medicina usibus; ego tamen na-
turas rerum secundum intimas illarum es-
sentias penitus considerans, *Mercurium*
quocunque tandem modo sive præcipitatio-
ne, aut sublimatione, sive alio quovis modo
præparatum, ad hujusmodi morborum tru-
culentiam propulsandam, nisi vitæ ægri jam
desperatâ, adhiberi neque posse neque de-
bere censeo; cum enim exitialis illa *Mer-
curii* potestas, & virtus non elementaris,
sed specifica vis, & proprietas à forma ejus-
dem immediatè profluat, & emanet, cer-
tum est, illam ab eadem nulla vi, nulla arte
penitus separari posse, nisi totam rei sub-
stantiam tollere prorsus velimus. Quod si
ita est, certè is semper *nonnihil* secum ha-
bebit absconditum nescio quid *malignum,*
quod intus operans, tametsi ægrum ab hu-
morum malignantis naturæ colluvie sub-
inde liberare videatur, semper tamen fero-
ciæ suæ memor, altiusque insinuatum op-
portuno tempore insurgens, occultis suis
machinis susque deque ad ultimam usque
mortalitatem metam vertit omnia.

Sed objicient hic forsân Chymici, *Mer-
curium* post domitas malignitates, tum
vel maximè mira illa facultate morborum
omnium

Paracelsus

Quemad-
modum

Paracelsus,
Libavius,
Mylius,
Quercetanus

Judicium
Auctoris de
medicina
mercuriali

Cap. IV. omnium curatrice pollere. At ego quæro ex eis: *Mercurius ita mortificatus vel aget aliquid, vel nil aget?* uti hoc negabunt, sic & illud concedere non possunt. *Si enim aget, vel illa sua specifica virtute aget, vel alia aliqua virtute de novo acquisita.* Si prius, ergo semper quantumvis domitus, & coercitus, nonnulla virulentæ suæ nequitæ vestigia relinquet; cum hæc rosiva vis in sublimato ei essentialiter insit, ab eoque prorsus separari nequeat. Si posterius, jam vel nihil aget, vel si aget aliquid, & benevolè quidem sine solita ferocia aget: si ita est. Dico, Mercurium tunc in novam prorsus substantiam essentialiter distinctam abiisse; nisi tamen velimus dicere, eum in hoc statu novo aliquo *magnetismo* imbutum, quo, *quemadmodum carnes viperinæ* id ad se trahunt venenum, quod à vipera fufum fuit; ita & Mercurius, (sive id fiat virtute quadam diaphoretica, sive pro-cathartica) virulentos humani corporis humores trahat, & tractos foras expellat. Tamen si hæc aliis medicamentis multo nobilioribus perfici possint, nil itaque Mercurio lucratur.

§ IV.

De Virtute admirabili, qua auro adhæret, & causa.

Non igitur inutiliter hoc loco, quomodo istiusmodi conjunctio fiat, quæri potest: Certe cum memoratæ facultates nullo non tempore Philosophis admirationi fuerint, magna Chymicorum pars diversorum metallorum consortia non nisi magnetismo quodam fieri arbitrata est, ut fuse probat *Paracelsus lib. de Transmut.* *Fallopium* existimat, metalla *hydrargyron* non aliter trahere, quam magnes trahit ferrum. succinum paleas; lapidem quoque illum Philosophicum lippis, & tonforibus notum, non nisi magnetismo comparari Chymici philosophi volunt. Quidquid sit, mirum sane est, videre solum *argentum vivum ab omnibus metallis* veluti appeti. *Quænam igitur hæc vis sit, & an ex magneticæ & electricæ attractionis classe sit, jam restat, ut declaremus.*

Contra citatos igitur auctores dico primò, hanc *Hydrargyri cum auro, & argento conjunctionem nulla ratione per attractionem magneticam, elementarem fieri*: si enim esset per magneticam proprie attractionem, deberet hic *hydrargyri appetitus ad aurum duo præstare*: primò id in certo loco, ac naturæ suæ congruo in hoc universo constituere, ut sit in magneticis; secundò, deberent *hydrargyrum, & aurum ita se alterare, ut simulac in spheram virtutis venit alterutrum, ad alterum quantocius ex similitudine quadam naturæ, acquirendæque novæ perfectionis appetitu confluat, quam nos proprie coitionem, seu attractionem vocamus magneticam.* Sed appetitus, quo *hydrargyron dictis metallis se jungere appetit, non est constitutivus hydrargyri in certo loco, cum ob*

fluxibilitatem suam nullus ei locus certus, situsque stabilis in natura assignari possit; neque etiam alterativus est, cum *hydrargyron* è regione auri, & argenti, aut etiam è ratione obeli aurei, & argentei exactissime librati, quantumvis vicinum, nullum tamen alterationis, attractionisque, ut frequenti mihi experientia innotuit, vestigium post se relinquat, quod tamen si aliquo magnetismo polleret, fieri deberet. Ob hanc eandem causam perperam quidam ejus operationes inter Electricas computant, cum omnia *electrica, quædam diffundant effluvia*, quibus corpuscula non nisi levissima circumfusa movent, & attrahunt; *hydrargyron* autem præterquam quod ponderosissimum sit, nullum quoque, quantumvis subtiliter libratum qualitatis attractivæ in auro, aut contra aurum in *hydrargyro* signum præbeat, certe inter Electrica computari neutiquam potest.

Neque dici potest ratione vacui hanc conjunctionem fieri, velut in *attractione elementari*; cum *elementaris attractio* nullo alio fine, nisi ad unionem, continuationemque partium in toto sit ordinata, quæ in hac *συνζωγία* metallica necessaria non est. Neque dicta conjunctio per confluxum similium esse potest, ut in homogeneis rebus apparet; *gutta* siquidem *aquæ*, vel *hydrargyri* rapit guttam, sibi que eam jungit, non occulta quadam vi, sed ex lege homogeneorum, qua partes similes, & ejusdem generis, ut contra communem hostem se defendant, sibi conjungi appetunt. Ita *oleaginea* devitatis aqueis, oleagineis junguntur; aquea verò repudiatis oleagineis, facilè aqueis commiscuntur: Ita liquores, quos *gummi* vocamus, si aqueæ naturæ fuerint, quemadmodum *gummi cerasinum, dragacanthinum, similiaque in aqua dissoluta, ex similitudine quadam naturæ facile coeunt*; igneæ verò naturæ *gummi, veluti mastiche, thus, styrax, resina, similiaque, utpote diversam naturam sortita, aquis ut miscantur, adigi non possunt*: Neque fieri potest dicta conjunctio per appetitum quendam auri, & argenti, quo tanquam sibi bonum, & conveniens *hydrargyron* attrahit, sicut singula membra ad se nutrimentum conveniens attrahere solent, cum aurum, & argentum, utpote in sua perfectione constituta, *hydrargyro* non amplius indigeant.

Dico igitur hanc conjunctionem fieri per beneficium, amicumque quendam auri, & argenti in *hydrargyron* effluxum, quo apprehendatur *Mercurius, seu per appetitum naturalem hydrargyri ad aurum, & argentum, ea fere ratione, qua materia formam naturaliter appetit, & dispositionibus præviis in unum compositum physicum coalescunt.* Nam ut rectè Philosophus de hoc appetitu loquens, *ἀλλὰ τὸτ' ἐστὶν ὕλη ἄσπερος ἀνὰ τὸ γίλυ ἀρρῶν ἐξ ἀποχρῆσι γαλῆ.* *Ea ratione se habet ad formam mate-*

Non attractio Electrica.

Non ratione vacui trahitur.

Causa attractionis metallica.

Paracelsus.

Fallopium.

Utrum Mercurius magnetica vi trahat aurum.

Attractio auri & Mercurii non est magnetica.

Señ. III. materia, ut ad marem fœmina, & ad pulchrum turpe, nihilque est hic materiæ appetitus, nisi ad recipiendam formam inclinatio ipsi à natura debitam. Cum enim materia ex se, & sua natura turpis sit, & imperfecta, privataque omni decore, & pulchritudine, ut Scholæ loquuntur, necessariò id, quod ipsi ultimum complementum, & perfectionem dare potest, naturaliter appetit: Ita etiam dico, cum hydrargyron materia proxima metallorum, minerale sit cum ob humiditatem nimiam, tum ob terrestrium impuratum, quibus scatet, abundantiam, ita imperfectum, & defectuosum, ut vix ulla arte, aut industria humana corrigi possit, ac nihilominus à natura ad ulteriorem perfectionem ordinatum sit, ipsumque ex se quoque perfectionem uti & solidam consistentiam affectet, hanc unicam ab Auctore Naturæ accepisse videtur prærogativam, ut missum auro, & argento, veluti in perfectiorem formam, humiditate illa nimia aliquantisper suppressa redigatur; auri verò, argentique benefica vi, cum nisi per mutuos amplexus frui non possit, ad illa veluti potentia ad actum, purum quiddam ad impurum, ad pulchrum turpe appetitu naturali confluens, eis se unit, donec ejusdem humiditas auri calore, argentique siccitate frigiditas retusa, idque inconstanti illa fluxibilitate, eorum ope exutum solidescens, intentam consistentem formam tandem adipiscatur. Currit igitur hydrargyron ad dicta metalla, tanquam imperfectum ad perfectum, turpe ad pulchrum, potentia ad actum, ut ab ipso perficiatur, decoreturque, ac tandem pro variis dispositionibus in unum compositum, aurum, inquam, vel argentum coalescat. Adhæsiō itaque perficitur hac viscositate, qua abundat hydrargyron, & subtili quadam vi penetrantissima, qua intimam substantiam alterius metalli subito permeat, quæ per fluxibilitatem mobilitatemque mirum in modum promovetur: Argentum autem siccitate sua maxima nimiam humiditatem ejus aliquantulum retundit, aurum à superfluis curat terrestreatibus, quas mutationes deinde sequitur intenta transmutatio.

*Hydrargy-
ron appetit
aurum, ut
materia
formam.*

Vides igitur, nihil in ejusmodi actionibus magneticum esse, sed unionem hujusmodi metallorum cum hydrargyro, dictis sibi appropriatis qualitatibus perfici. Pari ratione, cum videmus aurum cum argento, chryfocolla sive borace coalescere, ferrum cum ferro, cretâ in pulverem redactâ, mactâque, atque igni violento expositâ coire, stannum cum plumbo, cupro, ferro, argento, sola pice græca in unum conglutinari, non ideo, ut multi ignari perperam opinantur, ea actio inter magneticas connumerari debet, cum hæc non occultis, sed primis, aut secundis qualitatibus ordinariè peragantur.

Quis non miretur, solo vapore, halitu, seu fumo materiæ ex stanno, & plumbo commixtæ, stannum cum argento vivo ita conjungi, indurarique, ut colore, ac duritie argentum verum si non superet, saltem malleum quantumvis sustinens adæquet; & nisi ego veritatem rei experimento comperissem, nec ut id crederem induci unquam potuissem. Cum igitur eodem plumbi vapore, & Mercurio, ut experientia docet, aurum cæteroque solidissimum in pulverem redigatur, non est dicendum, argentum vivum in aurum ingressum habere, ut in substantiam ferri magneticus odor, ut quidam è Chymicis volunt, sed eo modo quo supra diximus. Quod similiter dici velim de cæterorum mineralium metamorphosi, ut dum ferrum in æs vitrioli virtute, stannum verò in plumbum ope salis ammoniaci; hydrargyrum sulphuris actione in cinnabarim; plumbum aceto in cerussam; & hæc ignis vi in minium vertitur; neque ullus magnetismus intervenire potest, cum in aqua regia argentum dissolutum æri, æs in ea liquatum ferro, mira quadam ratione adhærere experientia docet; sed hæc omnia per qualitates utriusque metallo convenientes fieri necesse est: Hinc ridendi sunt qui transmutationem metallorum magnetica quadam vi, certis herbis veluti Napelli, pardalianches, doronici succo insitâ peragi posse credunt. Verùm quomodo Mercurius ex minio, cæterisque tum metallis, tum mineralium, vegetabiliumque fuliginibus extrahi possit, in sequentibus exponetur.

*Coagula-
tio argen-
ti vivi.*

*Variæ expe-
rientiæ in
transmuta-
tionibus
metallo-
rum.*

CAPUT V.

De Bituminosis corporibus.

Cap. V. **P**roducit Natura in utero suo certum pinguedinis genus, quod suo non fixum sale in bitumen excrescit, at sale suo fixum in sulphur degenerat; cui bitumen ita affine est, ut non incongruè bitumen sulphur liquidum, & sulphur, bitumen fixum, coagulatumque dicere possis.

Est itaque Bitumen, Græcis ἀσφαλῖς, succus pinguis, & intense calidus, humoris oleacei, alendo igni ob naturam ejus facile inflammabilem aptissimum, pro varietate locorum, quibus naturaliter producitur, & pro diver-

sitate mixtorum, quibus adhæret, omnino varium, & multiplex; si enim ex saxis, uti in Mutinensi Agro, exstillat, tunc vocatur petroleum; si verò ex adusti sulphuris liquore colore nigro, odore sulphureo, prodeat, pix terrestris dicitur; Bitumen Babylonis Naphtham vocant, vaporibus sive bituminosum liquorem, qui tantas cum igne amicitias inquit, ut vel ad proximam ignis applicationem inflammetur, variisque in Italiæ, & Siciliæ locis reperitur, uti in Naphthia loco vicino Mineo urbi Siciliæ, ubi hujus bituminis

*Naphtha
quid?*

Cap. V. tuminis speciem copiose scaturientem olim me vidisse memini. Iterum si succus hic unctuosus ex fundo maris ex depuratissima sulphuris gleba scaturiens in superficiem eleveretur, & fluctuum deinde impulsu ad littora dispellatur, inibi is ambientis aëris siccitate induratus in *succinum* convertitur. Si rursus bituminosus liquor ex lacubus sulphureis in superficiem aquæ deferatur, ἀσφαλτός, proprie dicitur, uti in Albula Agri Tyburini lacu, & potissimum in lacu Palæstinæ, quem inde Asphaltiten, & mare Mortuum dicunt; hoc deinde in littus appulsum duritiem lapidosam purpureo colore induit.

Strabo: *bitumen*, inquit, est terræ gleba, quæ à calore liquefacta efflatur, atque diffunditur, rursusque veluti in glaciem fortissimam ab aqua frigida immutatur, qualis est lacuum aqua, unde & sectione & incisione opus est. Si deinde cum gleba infusa salis virtute figatur, nascetur bituminosa terra, quam vel *Ampelitin* vocant, eo quod vermes in vitibus enecet, vel,

Theophrast. Theophrasto teste, *pharmacitin* ob insignem in Medicina usum, appellant. Si denique exustæ carbonum ad instar glebæ sulphuræ jungitur, λιθόβραξ, *carbo fossilis*, aut *Gagates* gignitur, de quibus in præcedentibus. Si argillacea gleba admiscetur, *maltha* dicitur. Iterum si atrum candido coalescat, *pissasphaltus* dicitur, id est, *picibitumen*, & variis in locis è montibus emanat, uti in Epiro, & hoc est nativum; alterum est factitium, & *mumia* dicitur, eo quod cadavera pice, & bitumine condita intra arenas Libyæ Solis æstu in bituminosum mixtum excrescant, quod *mumiam* vocant. Verùm de modo, & ratione condiendorum cadaverum Ægyptiis usitatorum ex professo tractatum vide in Tomo III. *Oedipi Ægyptiaci*, *Sytagmate de Mumiiis*: ac novissime in peculiari Tractatu *De Mumia Gallicana* A° 1676. Amstelodami edito.

Vides itaque Lector, *bitumen* unum quidem, & eundem liquorem esse, à diversis tamen aquis, glebis, lapidibus, limo, succis, argillis, quibus increfcit, tantam diversitatem nominum sortitum esse; quæ uti variis coloribus differunt, ita quoque variam *bituminis albi, nigri, rubri, flavi, cinerei, purpurei*, denominationem dimanasse constat; cum verò res, quibus adhæret, varia facultate, differentibus viribus, & proprietatibus imbutæ fuerint, certè *bitumen aliis, aliisque viribus* imbuti, tingique necesse est: calor siquidem subterraneus, uti in præcedentibus fufe demonstravimus, dum terrestrem illam pinguedinem exaltat, pro varia adustionis ratione nunc succos rubentes, & candidos efficere potest, jam ex rubentibus flavos, ex flavis virides, aut nigros, non secus ac ex pituita dulci, coctionis virtute fit sanguis, ex sanguine immodico calore, flava bilis, ex flava denique bile adustionis vi viridis, vel atra. In hunc ergò modum *bitumen* quoddam

liquidum ea de causa *candidum* est, quia mitis calor id ex terris expressit, ut in succino candido patet, quod nescio qua dulcedine pollet; *flavum* verò ut majori caloris vi elaboratur, ita quoque acrimoniam quandam adjunctam habet; *nigrum* verò, quia magno calore aduritur, nescio quid empyreumatis exhibet gustatum odoratumque: Quæ quidem *liquidi bituminis species* non nisi ex differenti caloris gradu exsurgunt; quod idem de limorum, glebarum, lapidum, succorumque, quibus adhæret, colore, & viribus dictum sit. Si enim pix cum bitumine misceatur, *pissasphaltum* nasci necesse est; Ita quoque si per salina, sulphurea, aut nitrosa, vel aluminosa, vitriolataque loca decurrat, iis bitumen viribus tingitur, quibus loca, per quæ fluit, à natura dotata sunt. Qui hanc regulam servarit, facile sensuum ope de *bituminis viribus, qualitatibusque* iudicium feret. Vide quæ in primo Tomo fusius de *bituminosis aquis* discurremus.

Hinc aliud *calidum*, *frigidum* aliud, *tepidumve*; aliud *tenuè*, aliud luti adinstar *crassum, lentumque*; aliud *siccum, molle*, & *scissile*, aliud *durum*, & *saxea* quadam substantia imbutum, uti *Gagates*, *carbo fossilis*, *lapis Thracius*, *Obsidianus*. Sunt præterea, quæ gratum, sunt quæ ingratum odorem, fœtidumque exspirent: quibus tamen omnibus, & singulis convenit, facile inflammari, & patet ex montibus, quos carbonum vocant, uti de monte juxta *Zwiczam* in *Misnia*, refert *Agricola*, quem subinde ardere ferunt: In hoc, teste *Agricola*, fossiores primo ad passus altitudinem eruunt terram, deinde dilatatam mollium carbonum venam inveniunt, fere altam passus tres, & dimidium, tum saxa satis crassa excidunt, mox iterum reperiunt venam carbonum, sed durorum, quibus expice nomen posuerunt, cui similes esse videntur ob nigrorem, splendoremque. Sub hac vena subest *cadmia bituminosa*, & sub hac *pyrites aluminosus*, æs purum, carbones, quos ignis depascitur, terra in caminos incidente extincti in nigrum pulverem vertuntur.

Nota quoque, *quicquid in Sulphure, Sale, Mercurio, pingue, & unctuosum est, huic liquori* primordialiter adscribendum esse. Quoniam itaque per universum Telluris corpus hujusmodi pinguedo diffusa est, hinc fit, ut & Vegetabilis natura ejus particeps fiat, quod vel maxime in *Pinu, Larice, Terebintho*, cæterisque resinam exfudantibus arboribus elucet; adeo ut si resinam hujusmodi *vegetabile bitumen* dixeris, rectè dixisse censearis. Ad hoc quoque revocari possunt omnia arborum genera, quæ præter picem, resinam, gummi quoque exfudant, uti *Betulæ, Cerasi, Pruni, similesque*; adeo quidem, ut vix planta sit, quæ non suo naturali bitumine dotata sit, sive id picem, sive resinam,

Unde dicitur sita colorum in bituminibus.

Montes ardentis ex abundantia bituminosorum lapidum. Agricola.

Bitumen liquor unus & idem, à diversitate rerum, quibus misceatur, denominationem sumit.

Secl. III. nam, five gummi, five quemcunque alium liquorem pinguem appelles. Sed de hisce in *Disquisitione vegetabilis Regni* plura. Neque in Animalis regno animal reperiri scias, quod non hujusmodi pinguedine & nutriatur, & eo veluti vinculo quodam glutinoso, quo partes partibus apte connectuntur, constituatur. Quid enim *adeps* aliud, quam *bitumen* quoddam coagulatum? quæ omnia juxta intentam à nobis analogiam intelligas velim.

Utilitates Bituminis.

Innumeras *Bitumen* virtutes habet, usumque immensum in rebus naturæ; sed principales tantum utilitates describam.

Primo. Perpetui ignis *subterranei* causa nulli præter sulphur, & bitumen, alteri adscribitur, uti in *Primo Tomo* satis ostendimus; ita ut *ubicunque vel montes ardentes, vel thermæ*, reperiantur, *ibi sulphur, & bitumen* abesse non possint.

Secundo. *Naphtha & Camphora*, bituminis quædam species sunt, *aquis accensæ* non solum non extinguuntur, sed nutriuntur, & majus sui incrementum sumunt fulgoris.

Camphora quid.

De *Camphora* quidem, utrum ex arbore, an ex terræ visceribus emanet, magna inter Minerologos concertatio est. Ego nostrorum Patrum Indicorum instructione *duplicem camphoram* invenio: unam lacrymam vegetabilem, quæ ex arbore quadam in insulis Moluccis, potissimum in Borneo insula proveniente emanet: alteram ex China non tam naturalem, quàm factitiam adferri. Sed de *Camphoræ* viribus in *Experimentis pyrobolicis* fufius. *Egyptii*, uti in *Syntagmate de Mumiis Oedipi Egyptiaci* ostendimus, bitumine ad mortuorum condituras utebantur, ignem perpetuum fovebant, de quibus in *Oedipo nostro* uberrimè. Perfas tela bitumine illita, & in tecta hostium conjec-
Ammianus. ta, ea concremasse *Ammianus* narrat: Hoc illita æramenta, arma, ferrum, contra aquæ injurias incorrupta perseverant.

Ammianus.

ta, ea concremasse *Ammianus* narrat: Hoc illita æramenta, arma, ferrum, contra aquæ injurias incorrupta perseverant.

Maltha bituminosi limi species, cum quid *Maltha*, attigit solidi, adhæret, & tacta sequitur fugientem, *aquis accenditur*, terra restinguitur, si *Plinio* credimus. Bitumen, & *Naphtha* ardent in aquis, earumque humore nutriuntur; de quibus in *Experimentis pyrobolicis*. Quæ verò de bitumine Judaico scribunt *Plinius, Solinus, Tacitus*, & ex his *Isidorus, & Perierius*; videlicet bitumen Judaicum, quod in lacu *Alphaltite* colligitur, adèd tenacis lentoris esse, ut non nisi sceminarum menstruis cedat, & quod ferro domari non potest, eorum tactu facilè divellatur sejungaturque; Verùm illa fabulis annumeranda sunt, cum experientiæ manifestæ repugnent, & ii, qui id ab Indigenis extrahi viderunt, nil tale se observasse fateantur; de quibus vide *Itinerarium Petri Valleii, Brocardi*, aliorumque. Multis in locis bitumine loco olei ad lucernas fovendas utuntur. Naves sine bitumine multum in aquis durare nequeunt.

Si *Medicas* ejus virtutes desideres, id sistit, discutit, contrahit, glutinat; serpentes nidore fugat accensum, suffusioni oculorum laconicum conferre probatur; illitum podagrosorum dolorem lenit; dentium doloribus unà cum nitro illitum medetur; Tussim, & dysenteriam vino potum sedat. Cum aceto sumptum concretum discutit sanguinem; articulorum, lumborumque mitigat dolores; Jumentorum impetigini, & scabiei illitum mirifice confert: Aquæ, seu *Thermæ bituminosæ* quantum conferant ad diversa morborum genera curanda in *Primo Tomo* dictum est.

Ex his omnibus luculenter colligitur, humiditatem illam viscosam, & pinguem, quæ in sulphure, sale, Mercurio deprehenditur, nil aliud esse, quàm pinguedinem illam primordiale chaoticæ massæ inditam, quæ deinde pro varietate rerum, quibus adhæsit, eam, quam diximus, nominum varietatem adepta fuit.

CAPUT VI.

De Marinis fructibus, Corallio, & unionibus.

Cap. VI. **C**orallium, marina arbor ab omnibus Physiologis definitur; non enim nisi in fundo maris crescit, & non secus ac *myrica* in varios ramos distenditur intra ipsam aquam, fruticeam mollitudinem inter & duritiem saxeam medium quid sectatur; unde vehementer hallucinantur, qui ei flaccidam quandam mollitiem attribuunt; neutiquam, sed illa eodem modo intra aquam se habet, ac scapus filicis, aut *myricæ*, aut cujuscunque tandem herbæ firmiori caule consistentis; si enim plus æquo mollis foret, in altum utique exurgere non posset, neque aquæ marinæ concitatori motui resistere, neque piscium transeuntium

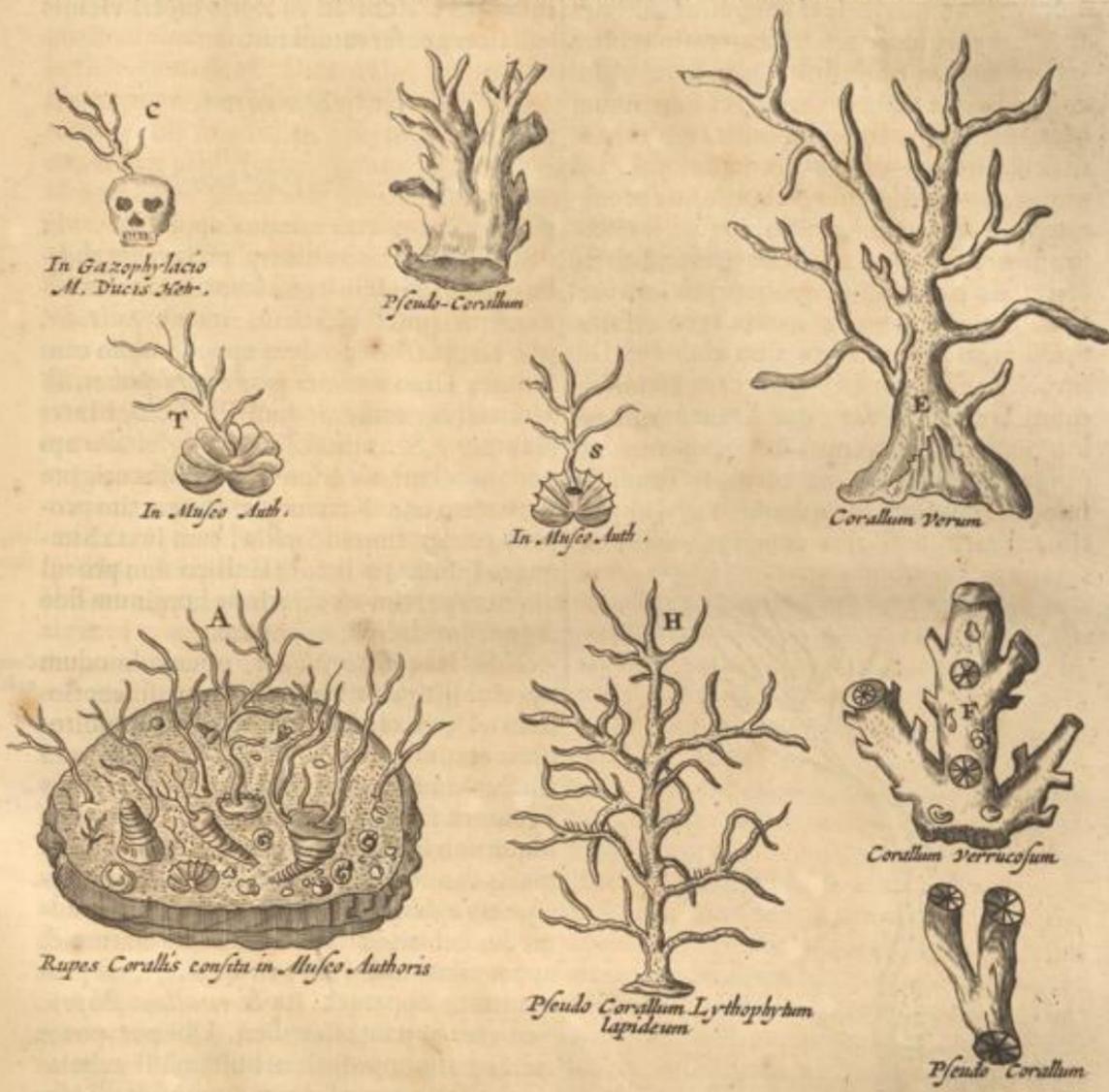
Utrum Corallus intra aquas mollis sit.

impetum sustinere. Constat autem mihi experientiâ, *relictissimo caudice in altum sese dictam plantam firmiter erigere*, & tantæ duritiei, & firmitudinis caulem habere, ut etiam subinde piscantium retia dilaceret; & quoniam *mare Drepanitanum* in Sicilia *coralli feracissimum* est, magnumque quotannis ex ejus piscatione Drepanitanæ Urbi lucrum provenit; unde præterlapsis annis in raritatem Musei mei integram *rupis partem totam corallis consistam* Eximius, & Eru-
Rupes coralli obfita ex mari Drepanitano excisa & Romam Austriæ transmissa.
 ditissimus Vir *Jacobus Scaphylus* Reipubl. Drepanitanæ Secretarius dignissimus pro suo in me affectu transmisit: In dicta rupe signata litera A non sine admiratione, varia

Cap. VI. varia conchyliorum genera rupi connata videas; inter quæ seorsim quoque ostreorum conchas videre est, ex quorum concava, & glabra parte corallia sine ulla radice nata videntur; in nonnullarum verò concharum convexa, & exasperata superficie, variæ coralli plantæ erumpunt, subinde quoque ex nudo lapide excrevisse cernuntur. Ego sane ut *coralli originem* exactius scrutarer, decerpas ex conchis plantulas penitus eo fine

examinavi, ut quomodo concrevisset, reperirem; sed fieri non potuit, ut omni adhibito studio radicem reperirem, aut aliquid radici simile, sed ipso trunco veluti cerâ agglutinata sine ullo perforationis vestigio spectabantur, quod postea etiam in conchis istis præfulgidis, quas matres perlarum vocant; ut in S. T. *Figuris* patet; quin & in lapidibus tersis, & politis observavi; quæ res non parum me perplexum reddidit.

Experimentum de radice coralli.



Utrum corallum ferrem habeat.

Mare rubrum feracissimum coralli.

Accidit tamen non ita pridem, ut in Arabis mercatoris notitiam venire, qui uti multis annis ad mare Rubrum mercatum exercuerat, ita quoque magnam dicti maris notitiam acquisierat; hic mihi retulit, *integras hujus plantæ sylvas* in dicti maris fundo reperiri tanta fruticum corallinorum copia condensatas, ut non dicam urinatoribus, sed nepiscibus quidem aditum præbeant: adjunxit præterea, à piscatoribus unà cum stirpibus extracta fuisse conchylia, lateres, saxa, ossa, tabulas, ligneas, ferramenta, omnia *corallis*, quæ in iis excreverant, conserta, quin, & delphinum, ex cujus duro corio *planta corallina* excrevisset; quod cum ceu paradoxum admirarer, quæreremque, num planta istiusmodi semen aliquod haberet,

quo se in tantam multitudinem propagaret? Respondit, diuturna experientia innotuisse, inesse corallinis stirpibus liquorem quendam spermaticum, quem de se emittunt; hunc verò liquorem, in quamcumque rem ceciderit, ibi statim densatum novam fundare coralli propaginem; Atque hanc esse rationem, cur in omnibus paulò antè recitatis rebus *corallia* excrevisse spectentur, liquoremque hunc etiam postquam extractus fuit, sub forma coriandri, aut baccæ corni, crassæ ad instar pinguedinis reperiri. Habet Pisis in suo Gazophylacio Magnus Dux Hetrurix cranium humanum (vide Fig. C.) ex quo *corallina planta* excrevisse spectatur, quod certè, uti & in nostris conchyliis, non alio modo, quàm per dictum

Coralli planta ex cranio humano & delphino vivo enata.

Secl. III. genneticum liquorem illi adnasci potuit; qui cum naturâ suâ viscosus sit, & ponderosus, aquam facillè sine ulla commixtione penetrans, in ea re, in quam inciderit, novam plantam format. Sed his jam expositis, *Naturam coralli* paulò fusiùs explicemus.

Corallium liquorum genneticum ex se dimittit, ex cuius guttu nova planta generantur. Quæritur itaque primò, *Quomodo, & ex quibus planta hæc nascatur?* Respondeo, ex humido pingui, viscoso & falsugine sulphuræ exhalationi mixtis in profundo maris intra rupes undis semper coopertas, natales suos habere; more arborum germinat intra ipsam aquam nonnihil molle & subviridi colore, extra aquam verò, vel ad primum aëris contactum sensim spiritu lapidifico ei inexistenti coagulatur, & in colorem vel nigrum, vel candidum, vel rubrum degenerat. *Rubrum* uti ex humido pingui, & viscoso, puro, & rubeo sulphure perfectè cocto & digesto constat, ita quoque omnium pretiosissimum habetur; *Album* verò etsi humido puro, & sulphure albo abundet, ob imperfectam tamen ejus concoctionem rubro multum cedit, quod tamen alii rubro perperam præferunt: *Nigrum* verò uti pingui, & viscoso, at corrupto & adusto sulphure constat, ita quoque nullo in pretio, si raritatem ejus excipias, habetur.



Corallus in Gazophylacio Card. Barberini.

Est in Gazophylacio *Cardinalis Barberini* planta corallina, quæ circa radicem nigro, in medio, albo, postea nigro colore imbuta, tandem in ramos myricæ marinæ simillimos extenditur; ex quo calor paulò ante memorati, coctionisque gradus luculenter cernuntur.

Medica coralli vires.

Ad *medicas Coralli vires* quod attinet, illud notum est, vim refrigerandi, siccandi, & adstringendi habere; certe *condimentum* (quod *conservam* vocant) *corallinum* mirum remedium esse expertus sum in Hæmoptoicis, id est, sanguinem quacunque tandem corporis parte fluentem spuentibus; sanguinis enim fluxum mirifice sistit; præterea ra-

rum contra lithiasin remedium. *Paracelsus* *Paracelsus coralli medicamentum* inter panaceas suas adnumerat; cor mirifice corroborat, epilepsia, febribus malignis, confert: sed de hisce vide Medicos. Mirum est, quod *Anselmus Boëtius* *Anselmus de iis observavit*, quod si à viro sano gestetur, intensius rubeat, quàm si à fœmina variis impuritatibus obnoxia portetur, cujus ratio in patulo est; cum fœminæ menstruo fluore foetidæ uti specula, sic & corallium inficiant; item id in ægris morti vicinis pallefcere observatum fuit.

Κοραλλογενεσις,
sive

De Coralli ortu, fusiùs explicatio.

Corallium, quo nomine appellem, vix dispicio; nec enim plantis vegetabilibus, nec lapideis excrescentiis id rectè adnumerari potest; Scitiùs itaque *λιόφυτον*, hoc est, planto-lapidem appellandum censemus; Dico *medium quid inter lapidem, & plantam*, quemadmodum Physiologi inter plantam, & animal *ζωόφυτον ἰχθυόφυτον* appellare solent. Verùm ut ex hujus origine veritatem nanciscamur, ea, quæ partim propriis oculis, tum in Sicilia, tum juxta *Stægades Insulas*, à littore Gallico non procul distitas, partim ex relatione hominum fide dignorum didici, exponam.

Non itaque *Corallium*, quemadmodum *Genesii Coralli* vegetabilia per nutrimenti introsusceptionem *crefcere* censemus, sed per superadditorum corpusculorum salinorum sulphuræa tincturâ imbutorum *appositionem*, non secus ac cæteræ salium efflorescentiæ excrescunt, idque non in omnibus locis, sed appropriato maris fundo salibus diversi generis, & sulphureis exhalationibus referto. Quemadmodum enim certæ herbæ determinatum, & appropriatum locum, in quo feliciter proveniunt, appetunt, ita & *corallinae stirpes*. Sed *genesin* paucis explico. Ubi per poros fundi maris appropriatæ hujusmodi exhalationes, saliumque foeturæ erumpunt, ibi salia sulphureis halitibus per subterraneum ignem tincta exaltantur; marinas aquas ubi attigerint, protinus tum frigore aquarum, tum falsugine maris concurrente, per abdutum naturæ magnetismum sympathicus similitudinis oritur attractus, & mediante spiritu lapidifico coagulatur. Atque hoc est primum *κοραλλογενεσις* fundamentum; hæc deinde semper novo, novoque corpusculorum salinorum affluxu tandem in truncum condensantur, & deinde sensim in ramos distensa, hanc, quam describimus, *marinam plantam* efficiunt. Quoniam verò sulphurei halitus viscosam quandam adjunctam conatamque pinguedinem habent, hæc salium conjuncta pinguedini, plantæ lentore, & viscositate quandam communicant, qua salina corpuscula veluti conglutinata, plantæ

Unde dicitur Coralli vires.

Cap. VI. tæeam, quam notamus, soliditatem conferunt. Atque hæc est ratio, quare inter mare nec fluctuum agitationibus, nec monstrorum marinorum violentiâ facile rumpantur, divellanturque.

Corallium habet ramos filulosos per quos nutrimentum attrahit. Quemadmodum verò omnes ferè plantæ fibris, canaliculisque sunt instructæ, ita quoque *coralliorum scapi* canaliculo quodam medullitus, à natura inserto instruuntur, per quem, veluti per ossis, aut herbarum fibras, nutrimentum plantæ attrahatur. Rursus, quemadmodum in ossibus medulla, & in herbis humiditas alimentosa, ita quoque spermaticus ille liquor, de quo in præcedentibus locuti sumus, ex pinguedine sulphureo-salina constitutus, per medium trunci, ramorumque corallinorum diffusus, dum guttescit, quodcunque casu suo offenderit, in illo novam plantulam efformat: Cum alioquin explicari non possit, quomodo intra concham sine radice, & sine ullis pororum ostiis *Corallium* oriri queat. Atque hæc est genuina ratio, cur subinde ex conchylio, latere, saxo, ferro, vel cranio, prima suorum natalium primordia ducat. Restat jam explicanda hujus *plantæ ramositas*, sine qua cæteroquin planta marina dici non posset.

Unde ramositas Coralli Observatum fuit à Coralliorum piscatoribus, semper unà cum *coralliis ramosam herbam* educi, quam plerique Myricam aut algam è maris fundo excrecentem dicunt. Atque hanc herbam sulphureo-salina corpuscula mira quadam amicitia lege ita appetunt, ut ubi vicinam apprehenderint, totam corallina quadam veluti veste amiciant, quod nunquam credidisset, nisi similem in Gazophylacio *Cardinalis Barberini*, uti suprâ memini, vidisset, quæ ad radicem nigro, deinde candido, postmodum rubro cortice induta, tandem in herbam, quam dixi myricæ similem, sive algam desinebat, non secus, ac multas herbas nitroso cortice vestitas *præcedenti Libro* ostendimus, quod proprium salino-sulphureo-nitrosorum opus est; Ubi verò hujusmodi algæ, aut myricæ defunt, ibi nihilominus in ramos extenditur, eo modo, quo efflorescentiæ minerales in varios ramusculos continuata dictorum corpusculorum superadditione panduntur. Sed has *coralliorum* species in *figura* exhibere visum fuit, ubi A. corallium è rupe excisa in meo Museo spectandum proponitur cum aliis conchis, quibus innatum spectatur, ut in *figuris* A, B, C, D. Schematicum apponimus.

Figura sive pinnæ Corallinarum. Est & *Corallium rubrum* purum, & solidum, quod maximè ab omnibus approbatur uti in *Figura* E. patet. Aliud est fungosum, tuberosum, leviterque articulatum *albi coloris*, uti in F. Aliud, quod *Savalia* vocant, *coloris ni-*

gri, quod pseudocorallium dicitur, cujus interior pars plerumque lignum est, quod per omnes ramos extenditur, & nihil aliud quàm planta est corallino cortice vestita, uti in H. vides, quod si affricetur, odorem de se emittit marinum, & pitcosum.

Sed hisce jam propositis, nil restat, nisi ut ostendamus, *undenam Corallis tanta virtus*, quantam Auctores satis deprædicare non possunt, in sit. Respondeo paucis, ex salium spiritibus, sulphureis halitibus tinctis provenire. Nam uti in *Sexto*, & *Septimo Libro* ostensum fuit, gemmæ pretiosæ rararum virtutum causam aliam non habent, nisi à differentium salium spiritibus, qui in iis fixantur. Cum itaque *Corallium* plurimum salis nitrosi, & nitro-sulphurei, & consequenter non nihil vitriolatum quoque sibi adnexum habeat, fieri non potest ut ex tali rerum miscella non plurimas virtutes, quas paulò ante descripsimus, fortiat; quantum enim sali, quantum nitro, quantum vitriolo, & sulphuri virtutis in sit, jam particularibus tractatibus ostendimus, quæ virtutes simul in uno conjunctæ misto, magnum virtutum incrementum sibi adsciscere, quis non videt?

Nihil apud Medicos celebrius est *tincturâ corallorum*, quæ tamen, quàm celebris est, tam incognitus quoque modus est, quo ipsa extrahitur. Nonnulli putant, uti *Quercetanus*, si corallium in pulverem acuti & acidi dissolventis virtute redigatur, fieri posse, ut id à suo menstruo, quod sit ope acciti radicati, rite depurgatum vi ignis in liquorem, non secus ac quilibet spiritus ardens, flammæ concipiendæ aptum dissolvatur, quam *tincturam coralliorum* dicunt. Quidam putant per succinum magisterium *tincturæ* perfici, sed hi si bene rem examinarint, *tincturam* non coralliorum, sed *succini* reperient. Frustra quoque laborant, qui mineralium salium nitro, alumine, vitriolo *tincturam* quærunt; Ratio est, quia vehemens mineralium acrimonia, uti *corallia* adurit, & erodit, ita quoque omnem latentem in iis virtutem destruit. Sunt qui & pumice & smiri lapide rem confici posse putant; sed & hi in aëre piscari videntur; Cum per ignem primum corallia calcinanda putent, quo nil *tincturæ* magis contrarium; forsan ex aceto radicato, aut ex melle negotium non infelicem successum haberet. Ego sane quantum ex naturæ arcanis colligere potui, nil ad *tincturam* extrahendam vel mellis, vel ligni querni, aut etiam forbi sylvestris extractis spiritibus commodius, opportuniusque esse posse existimo. Sed hæc Chymicis innuisse tantùm sufficiat; *de unionibus* cum hoc loco commode fieri non posset, alibi uberius differemus.

Unde vires in Corallo.

Quercetanus.

Tinctura coralliorum variis modis.